

KÜRESEL DİYALOG

9.2

1 yılda 17 dilde 3 sayı

Nandini Sundar'la
Sosyoloji Üzerine

Johanna Grubner

Dönüşümler
ve Alternatifler

Matt Dawson
Rainer Rilling
Mateo Martínez Abarca
Abdelkader Latreche
Teresa Perez
Christopher Mabeza

Anısına:
Erik Olin Wright

Michael Burawoy
Michelle Williams

Toplumsal Cinsiyet
ve Toplumsal Eşitsizlik

Birgit Riegraf
Lina Abirafeh
Kadri Aavik
Liisa Husu
Blanka Nyklová
Margaret Abraham
Nicola Piper
Jeff Hearn

(Güney)
Afrika'dan
Sosyoloji

Jeremy Seekings
Mokong S. Mapadimeng
Asanda Benya
Thabang Sefalafala
Marc C.A. Wegerif
Jabusile Madyazvimbishi Shumba
Alexia Webster
Edward Webster

Serbest Bölüm

> Dayanışma Perspektifinden Sağ-Kanat
Popülizmi

BÜLTEN

CILT 9 / SAYI 2 / AĞUSTOS 2019
<http://globaldialogue.isa-sociology.org/>

KD

> Editörden

Sosyologlar yalnızca disiplinin kendi içindeki tartışmaları beslemeyi amaçlamazlar, aynı zamanda kamusal tartışmalara da katılırlar. Ünlü bir Hintli sosyolog ve sosyal aktivist olan Nandini Sundar, son on yıldır akademi ve aktivizm arasındaki sınırlara meydan okuyor ve siyasi eylem üzerinden Hindistan'daki toplumsal adalet meselesiyle uğraşıyor. Sundar, *Küresel Diyalog*'un bu sayısının açılışını yapan söyleşisinde Hindistan'ın "Bastar'daki savaşının" geçmişi ve bugünü, ve ivediliğin önem taşıdığı bu zamanlarda iyi bir araştırmacı ve iyi bir aktivist olmak üzerine konuşuyor.

İlk sempozyumumuz "Dönüşümler ve Alternatifler", sosyoloji tarihi üzerinden alternatif toplumlar ve gelecek imkanları üzerine sosyolojik yansımaları izlemeyi amaçlayan ve bu tür bir yansımanın sosyolojik eleştiri ve özgürleştirici fikirleri birleştirmesinin neden önemli olduğunu tartışan iki metinle açılıyor. Latin Amerika'dan bir metin, dayanışma içindeki bir toplum için siyasi mücadeleleri ve *Buen Vivir* gibi kavramları öne çıkarıyor. Katar'dan bir katkı Arap Dünyasındaki gelecek imkanlarını karşılaştırıyor. Güney Afrika ve Zimbabwe'den makaleler insanların yaşamlarındaki (buralarda iklim değişikliğinin getirdiği) büyük değişikliklerle nasıl baş ettiklerine ve gerekli politika değişikliklerinin hangi engellerle karşılaşabileceğine dair ampirik bir araştırma sunuyor.

Yaşamı ve çalışmaları eşitlik, özgürlük ve topluluk fikirlerine adanmış olan Erik Olin Wright, Ocak 2019'da hayatını kaybetti. Onun gidişiyle birlikte, sınıf, Marx ve "gerçek ütopyalar" üzerine çalışmaları yalnızca dünyanın dört bir yanındaki meslektaşlarına değil, aynı zamanda daha adil ve demokratik bir toplum yaratmak için mücadele eden aktivistlere ilham veren bir sosyologu kaybetmiş olduk. Dünyanın farklı yerlerinden iki yakın arkadaşı, onun yaşamı ve çalışmalarını anıyor.

İkinci sempozyumumuzda Birgit Riegraf, Lina Abirafeh ve Kadri Aavik, "Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Eşitsizlik" arasındaki ilişki üzerine gerçekleştirdikleri araştırmalarını sunmak üzere dünyanın dört bir yanından araştırmacıları davet ettiler. Bu makaleler, Avrupa ve İskandinav perspektiflerinden araştırma fonlarındaki top-

lumsal cinsiyet eşitsizliği, Çek Cumhuriyeti'nde Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının kaderi ve mevcut durumu, Arap Bölgesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yönü ve engelleri ve Asya bağlamında cinsiyetçi emek gibi, bu ilişkinin farklı açılarını inceliyorlar. Makale bizlere toplumsal gelişme veya toplumsal cinsiyet eşitliğine tepkiler üzerine tartışmalara dair bir kavrayış sunuyor. Aynı zamanda bir disiplin olarak sosyolojinin eşitlik ve toplumsal adalet için nasıl somut çözümler sunabileceğine dair tartışmaları ateşliyor. Katkıları, daha eşit bir topluma bir yol açabilmek için toplumsal eylem ihtiyacına ve cinsiyet eşitliği mücadelesini sürdürmenin gerekliliğine işaret ediyor.

Bölgesel odağımız "(Güney) Afrika'dan Sosyoloji"nin bir parçası olarak, ilk makalemiz Güney Afrika'da yoksulluğun ve eşitsizliğin sürekliliğini vurguluyor ve bunun Afrika'nın tümü için bir uyarı olduğunu ileri sürüyor. İkinci metin Güney Afrika'daki karizmatik kiliselerin yükselen popülaritesine, onların etrafında dönen tartışmalara, ve bu konuya dair sosyolojik seslerin suskunluğuna odaklanıyor. Bu takip eden iki makale Güney Afrika'daki maden işçilerinin durumunu tartışıyor. Biri içerme retoriğinin kadınları belli işlerden nasıl dışladığını gösterirken, ikinci metin şimdi işsiz olan siyahi maden işçilerine dair bir etnografik çalışmayı sunuyor. Bu çalışma işsizliğin bu işçilerin kendine güvenleri ve özsaygıları üzerindeki etkilerini gösteriyor. Tanzanya'nın çalışan insanlarından öğrenebileceklerimiz ise, Darüsselam'daki gıda sistemini inceleyen bir makalede sunuluyor. Bir sonraki makale Zimbabwe tarihine odaklanarak, Zimbabwe'nin yağmacı devletini dönüştüren ve sürdürülmesini sağlayan birikim ve siyasi yeniden üretim biçimlerini inceliyor. Alexia ve Edward Webster ise Johannesburg'un tarihiyle altın üzerine inşa edilmiş bu şehrin muhteşen fotoğraflarından oluşan çalışmalarıyla bu sempozyumu kapatıyorlar.

Bu sayının Açık Köşe bölümündeki makale ise Avusturya ve Macaristan'a odaklanarak Avrupa'daki sağcı popülizm zamanlarındaki dayanışmayı inceliyor. ■

Brigitte Aulenbacher ve Klaus Dörre,
Küresel Diyalog editörleri

> **Küresel Diyalog 17 dilde yayınlanmaktadır. Küresel Diyalog'un tüm sayılarına Uluslararası Sosyoloji Derneği (ISA)'nın internet sitesinden ulaşılabilir.**
> **Yayınlanması istenen yazılar globaldialogue.isa@gmail.com adresine gönderilmelidir.**

ISA International
Sociological
Association

**KÜRESEL
DİYALOG**

> Yayın Kurulu

Editörler: Brigitte Aulenbacher, Klaus Dörre.

Yardımcı Editörler: Johanna Grubner, Christine Schickert.

Yardımcı Editör: Aparna Sundar.

Yönetici Editörler: Lola Busuttil, August Bagà.

Danışman: Michael Burawoy.

Medya Danışmanı: Juan Lejárraga.

Danışman Editörler:

Sari Hanafi, Geoffrey Pleyers, Filomin Gutierrez, Eloísa Martín, Sawako Shirahase, Izabela Barlinska, Tova Benski, Chih-Jou Jay Chen, Jan Fritz, Koichi Hasegawa, Hiroshi Ishida, Grace Khunou, Allison Loconto, Susan McDaniel, Elina Oinas, Laura Oso Casas, Bandana Purkayastha, Rhoda Reddock, Mounir Saidani, Ayse Saktanber, Celi Scalón, Nazanin Shahrokni.

Bölge Editörleri

Arap Dünyası: Sari Hanafi, Souraya Mouloudji Garrouddji, Fatima Radhouani, Mounir Saidani.

Arjantin: Alejandra Otamendi, Juan Ignacio Piovani, Pilar Pi Puig, Martín Urtaun.

Bangladeş: Habibul Haque Khondker, Hasan Mahmud, Juwel Rana, US Rokeya Akhter, Toufika Sultana, Asif Bin Ali, Khairun Nahar, Kazi Fadia Esha, Helal Uddin, Muhaimin Chowdhury, Md. Eunus Ali.

Brezilya: Gustavo Taniguti, Andreza Galli, Lucas Amaral Oliveira, Benno Warken, Angelo Martins Junior, Dmitri Cerboncini Fernandes.

Fransa/İspanya: Lola Busuttil.

Hindistan: Rashmi Jain, Nidhi Bansal, Pragya Sharma, Manish Yadav, Sandeep Meel.

Endonezya: Kamanto Sunarto, Hari Nugroho, Lucia Ratih Kusumadewi, Fina Itriya, Indera Ratna Irawati Pattinasarany, Benedictus Hari Juliawan, Mohamad Shohibuddin, Dominggus Elcid Li, Antonius Ario Seto Hardjana, Diana Teresa Pakasi, Nurul Aini, Geger Riyanto, Aditya Pradana Setiadi.

İran: Reyhaneh Javadi, Niayesh Dolati, Abbas Shahrbabi, Sayyed Muhamad Mutallebi, Vahid Lenjanzade.

Japonya: Satomi Yamamoto, Yuko Masui, Riho Tanaka, Marie Yamamoto, Shogo Ariyoshi, Kauzma Kawasaki, Sae Kodama, Koki Koyanagi, Tatsuhiro Ohata, Shunji Sugihara, Ryo Wakamatsu.

Kazakistan: Aigul Zabirowa, Bayan Smagambet, Adil Rodionov, Almash Tlespayeva, Kuanysh Tel, Almagul Mussina, Aknur Imankul.

Polonya: Jakub Barszczewski, Iwona Bojadziejewa, Katarzyna Dębska, Anna Dulny-Leszczynska, Krzysztof Gubański, Monika Helak, Sara Herczyńska, Justyna Kościńska, Agata Kukla, Adam Müller, Weronika Peek, Zofia Penza-Gabler, Jonathan Scovil, Agnieszka Szypulska, Aleksandra Wagner, Mateusz Wojda.

Romanya: Cosima Rughiniş, Raisa-Gabriela Zamfirescu, Luciana Anăstăsoaie, Cristian Chira, Diana Alexandra Dumitrescu, Radu Dumitrescu, Iulian Gabor, Dan Gîţman, Alecsandra Irimie-Ana, Cristiana Lotrea, Ioana Mălureanu, Bianca Mihăilă, Andreea Elena Moldoveanu, Oana-Elena Negrea, Mioara Paraschiv, Codruţ Pînzaru, Susana Maria Popa, Adriana Sohodoleanu, Maria Stoicescu, Cătălin Varzari.

Rusya: Elena Zdravomyslova, Anastasia Daur, Valentina Isaeva.

Tayvan: Jing-Mao Ho.

Türkiye: Gül Çorbacıoğlu, Irmak Evren.

Toplumların günümüzdeki örgütlenmelerine **alternatifler ve dönüşümlere** dair düşünceler ve toplumsal değişiklik ve dönüşümlere dair ampirik araştırmalar her zaman sosyolojik düşüncenin bir parçası olmuştur. Dünyanın dört bir yanından gelen bu katkılar, bu konulara dair teorik ve ampirik öngörüler sunuyor.

Yoksulların ve marjinalize olmuşların büyük bir kesimini küresel ölçekte hala kadınlar oluşturuyor. Bu sempozyum için toplanan makaleler, araştırma fonlarından neoliberalizme, devlette emeğe kadar farklı alanlarda **toplumsal cinsiyet ve eşitsizlik** ilişkisini tartışıyor.

Bu bölüm, **Güney Afrika'dan**, yalnızca bu ülkeyi değil, Zimbabwe, Tanzanya ve Afrika'nın tümünü ilgilendiren koları tartışan teorik perspektifler ve ampirik araştırmalar sunuyor. Johannesburg'un tarihine dair fotoğraflardan oluşan bir makale de şehri görsel olarak anlamamızı sağlıyor.

Küresel Diyalog, SAGE Yayınları'nın cömert bağışı ile hazırlanmaktadır.

> Bu Sayıda

Editörden 2

> SOSYOLOJİ KONUŞMAK

Yanan Orman: Nandini Sundar'la Söyleşi
Johanna Grubner, Avusturya 5

> DÖNÜŞÜMLER VE ALTERNATİFLER

Sosyolojik Alternatiflerin Kısa bir Tarihi
Matt Dawson, Birleşik Krallık 8

Yapım Aşamasında Gelecek
Rainer Rilling, Almanya 10

Buen Vivir'in Sesleri
Mateo Martínez Abarca, Meksika 12

Arap Dünyasının Öteki Geleceği
Abdelkader Latreche, Katar/Cezayir 14

Stigma Politikaları Nasıl Sınırlandırıyor: Güney Afrika'da
Çöp Toplayıcılar
Teresa Perez, Güney Afrika 16

İklim Değişikliğine Adapte Olmak: Zimbabve'de Küçük
Çiftlik Sahipleri
Christopher Mabeza, Zimbabve 18

> ANISINA: ERIK OLIN WRIGHT

Erik Olin Wright: Gerçek Bir Ütopist
Michael Burawoy, ABD 20

Erik Olin Wright'ı Hatırlamak
Michelle Williams, Güney Afrika 22

> TOPLUMSAL CİNSİYET VE TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK

Toplumsal Cinsiyet ve Eşitsizlik İlişkisi: Giriş
**Birgit Riegraf, Almanya, Lina Abirafeh, Lübnan, ve
Kadri Aavik, Finlandiya** 23

Araştırma Fonlarında Toplumsal Cinsiyet Mücadelesi
Liisa Husu, Finlandiya/İsveç 25

Çek Cumhuriyeti'nde Toplumsal Cinsiyet Mücadelesi
Blanka Nyklová, Çek Cumhuriyeti 27

Süreklilik ve Değişim: Amerika'da Toplumsal Cinsiyet
Eşitsizliği
Margaret Abraham, ABD 29

Arap Bölgesi'nde Toplumsal Cinsiyet ve Eşitsizlik
Lina Abirafeh, Lübnan 31

Asya Bağlamında Cinsiyetçi Emek ve Eşitsizlik
Nicola Piper, İngiltere 33

IPSP: Toplumsal İlerleme, Birtakım Cinsiyetçi Yansımalar
Jeff Hearn, Finlandiya/İsveç/İngiltere 35

> (GÜNEY) AFRIKA'DAN SOSYOLOJİ

Yoksulluk ve Eşitsizlik: Afrika'ya bir Uyarı Olarak Güney
Afrika
Jeremy Seekings, Güney Afrika 37

Güney Afrika'da Pentekostalizm ve Karizmatik Hristiyanlık
Mokong S. Mapadimeng, Güney Afrika 39

Alan İşgalcileri: Yeraltında Kadın Madenciler
Asanda Benya, Güney Afrika 41

İşsizliğin Ekonomi Dışı Etkileri
Thabang Sefalafala, Güney Afrika 43

Dünya Nasıl Beslenir: Tanzanya'dan Dersler
Marc C.A. Wegerif, Güney Afrika 45

Zimbabve'nin Yağmacı Devleti: Parti, Ordu ve İş dünyası
Jabusile Madyazvimbishi Shumba, Zimbabve 48

Jozi: Altının Risk Altındaki Şehri
Alexia Webster ve Edward Webster, Güney Afrika 50

> SERBEST BÖLÜM

Dayanışma Perspektifinden Sağ-Kanat Popülizmi
**Jörg Flecker, Carina Altreiter, István Grajczar ve
Saskja Schindler, Avusturya** 55

“Kriz zamanlarında en zor şey, araştırma yapmaya devam etme sorumluluğumuz olduğunu da hatırlamaktır. Bazen sosyolojik yazım yazardan başka kimseye faydası olmayan kişisel bir proje gibi görünür, bazen, özellikle de cıgır açıcı değilse, amaçsız gibi hissettirir, fakat günün sonunda dünyaya katabileceğimiz en küçük bilgiyi bile katmak için maaş alıyoruz.”

Nandini Sundar

> Yanan Orman

Nandini Sundar'la Söyleşi

Nandini Sundar Delhi Üniversitesi, Delhi İktisat Fakültesi'nde Sosyoloji Profesörüdür. Son yayınları şunlardır: *The Burning Forest: India's War in Bastar* [Yanan Orman: Hindistan'ın Bastar'daki Savaşı] (Juggernaut Press, 2016); aynı kitabın *The Burning Forest: India's War Against the Maoists* başlığıyla yeni baskısı [Yanan Orman: Hindistan'ın Maoistlere karşı Savaşı] (Verso, 2019); *The Scheduled Tribes and Their India* [Yasal Olarak Tanınan Kabileler ve Onların Hindistan'ı] (OUP 2016) adlı derleme; *Civil Wars in South Asia: State, Sovereignty, Development* [Güney Asya'da İç Savaşlar: Devlet, Egemenlik ve Kalkınma] (Aparna Sundar'la birlikte derlendi, SAGE, 2014); ve *Inequality and Social Mobility in Post-Reform India, Special Issue of Contemporary South Asia* [Reform Sonrası Hindistan'da Eşitsizlik ve Toplumsal Mobilité, Contemporary South Asia'da Özel sayı] (Ravinder Kaur'la birlikte derlendi, 2016). *Subalterns and Sovereigns: An Anthropological History of Bastar* [Madunlar ve Egemenler: Bastar'ın Antropolojik Tarihi] (2. version, 2007) ve *Branching Out: Joint Forest Management in India* [Dallanıp Budaklanmak: Hindistan'da Ortak Orman Yönetimi] (2001) isimli kitapların ortak yazarlığını yapmış; *Legal Grounds: Natural Resources, Identity and the Law in Jharkhand* [Yasal Zeminler: Jharkhand'da Doğal Kaynaklar, Kimlik ve Hukuk] (2009) adlı kitabı derlemiş; ve *Anthropology in the East: The founders of Indian sociology and anthropology* [Doğuda Antropoloji: Hint Sosyoloji ve Antropolojisinin Kurucuları] (2007) adlı kitabın ortak editörlüğünü yapmıştır. Sundar 2007 ve 2011 yılları arasında *Contributions to Indian Sociology*'nin editörü olarak görev yapmış ve çeşitli dergilerin, araştırma enstitülerinin ve hükümet komitelerinin yönetim kurullarında bulunmuştur. 2010 yılında Infosys Sosyal Bilimler (Sosyal Antropoloji) Ödülü'ne, 2016 yılında Ester Boserup Kalkınma Araştırmaları Ödülü'ne ve 2017 yılında Malcolm Adiseshiah Kalkınma Çalışmalarına Seçkin Katkı Ödülü'ne layık görülmüştür.

Sundar 2005 yılından beri insan hakları davaları ve aktivizmiyle ilgilenmektedir. 2011 yılında Hindistan Yargıtay'ı, tarihi Nandini Sundar vs. Chhatisgarh Eyaleti kararıyla, asayiş sağlamak için kurulan silahlı yasadışı örgütlere devletin destek vermesini yasakladı. Güncel meselelerle ilgili medyaya sıklıkla yazılar yazmaktadır. Yazılarına <http://nandinisundar.blogspot.com> adresinden ulaşılabilir.

Sundar'la bu sayıda Avusturya'nın Linz kentindeki Johannes Kepler Üniversitesi'nde doktora öğrencisi olan Küresel Diyalog'ta editör yardımcılığı görevini sürdüren **Johanna Grubner** konuştu.

Nandini Sundar.

JG: Eleştirmenlerce çok beğenilen kitabınız *Subalterns and Sovereigns: An Anthropological History of Bastar* [Madunlar ve Egemenler: Bastar'ın Antropolojik Tarihi] 1997 yılında yayınlanmıştı. Kitap, Bastar'ın on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki tarihine odaklanıyordu. Çalışmanızda size Orta Hindistan'daki bu bölgeye odaklanmaya yönlendiren motivasyonu ve ilk olarak nasıl ilginizi çektiğini anlatabilir misiniz?

NS: 1980'lerin sonunda Columbia Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde doktora başladığım zaman E.P. Thompson ve Eric Hobsbawm gibi Marksist tarihçilerden ve siyasal iktisada odaklanan June Nash ve William Roseberry gibi antropologlardan ilham almıştım. Hindistan'da araştırmacılar tarih alanındaki madun okulunu tartışıyorlardı. Sömürgecilik, sermayenin genişlemesi

ve köylü isyanı/güncel toplumsal hareketleri çalışmak iste-
diğimi biliyordum, fakat nereyi, nasıl çalışacağımı keşfet-
mek biraz zaman aldı. 1990 yılında Bastar'ı ilk kez ziyaret
ettim; doktora araştırmam için gerekli tüm malzemelere sa-
hipti: cömert insanlar, halihazırda sürmekte olan toplumsal
hareketler, isyankar bir geçmiş... ve kimse Bastar'ın tarihi-
ni incelememişti.

**JG: Son kitabınız The Burning Forest: India's War Aga-
inst the Maoists'de [Yanan Orman: Hindistan'ın Ma-
oistlere karşı Savaşı] Bastar bölgesinde devam eden
araştırmanızın ve saha çalışmanızın sonuçlarını tar-
tıyordunuz. Bu bölgede bugün sürmekte olan belirli
sosyal ve siyasi çatışmaları kısaca anlatabilir misiniz?**

NS: Son bir yüzyıl boyunca, ve hatta daha öncesinden beri,
Orta Hindistan ormanları ve mineral kaynakları nedeniyle
sömürülmektedir. Bu süreç 21. yüzyılın başlarında daha
da yoğunlaşmıştır. Büyük şirketlere madencilik kontratları
verilmiş, bu da yerel toplulukların yerinden edilmesine ve
çevresel ve toplumsal felaketlere neden olmuştur. İnsan-
lar yerlerinden edilmeye çeşitli hareketlerle direnmektedir.
Son birkaç on yılda bunun aldığı biçimlerden biri Hindistan
Komünist Partisi (Maoist) ile birlikte silahlı gerilla faaliyetle-
rine katılmaktır. Hükümetin kontrgerilla operasyonları, çok
sayıda hukuk dışı infazı, güvenlik kamplarının büyük çapta
yayılmasını ve tabiatın militarizasyonunu da içermektedir.
Şu anda hem hükümet hem de Maoistler silahlı yöntemler
benimsemek konusunda uzlaşmaz durumdadır; oysa her
ikisi de insanların çıkarı için diyalog ve barış istediklerini
iddia etmektedir.

**JG: The Burning Forest'ta Hindistan'daki demokrasi
anlayışını, demokrasinin durumunu ve demokratik ey-
lemleri sorguluyor ve "Hindistan'ın tüm kurumlarıyla
birlikte bir demokrasi olduğunu [...] fakat bunların
anlamının bizim beklediğimiz anlamlar olmadığını"
söylüyorsunuz. Bu eleştirinizi bizim için açıklayabilir
misiniz?**

NS: Seçimler veya refah tedbirleri gibi, demokrasiler için
genellikle gerekli görülen öğeler, sıklıkla alternatif protes-
to yöntemlerini ve devletin istihdamsız büyüme vizyonuna
uymayan yaşam biçimlerini gayrimeşru kılmak için kulla-
nılırlar. Bunların içinde ormanla bir arada yaşamak ve çe-
şitli zanaatkar üretim pratikleri de bulunmaktadır. Seçimle
temsil, içinde işlediği yapısal eşitsizlikler nedeniyle "nor-
mal zamanlarda" bile sorunludur. Seçimlere itiraz etmek
için büyük miktarlarda paraya ihtiyaç olmasının partileri
büyük sermayeli işletmelere bağımlı kılması ve bazı yol-
suzluk eylemlerine neden olması, bu sorunların bazılarıdır.
Fakat kontrgerilla veya çatışma zamanlarında, demokratik
aygıtların temsiliyet aracı yerine baskı aracı olarak kullanıl-
ması daha da belirgin bir hal alır. Örneğin, insanlar siyasi
düzeni meşrulaştırmak için oy vermeye zorlanırlar, partiler
ve örgütler ayıklanarak yasaklanır. Hindistan'da şu anda
medyanın büyük bir kısmı sağcılar tarafından ele geçirilmiş

ve milliyetçi maskesi altında nefret propogandacılığı işlevi
görmektedir. Yasama organları, düzenleyici kuruluşlar gibi
demokrasiyi destekleyen kurumların giderek içi boşaltıl-
maktadır. Göstergeleri güçler ayrılığı ve popüler rıza olan
demokratik siyaset, yaratıcı alternatifler üzerinden düşün-
me imkanlarına bir sınır olarak işlemektedir.

**JG: Bastar'daki toplumsal ve siyasi çatışmalar devleti
ve farklı yapıları ve farklı siyasi ve sosyal amaçları
olan çeşitli farklı siyasi ve sosyal grupları içermekte-
dir. Bu farklılıkları yakalamak için kullandığınız teorik
çerçeveyi ve ampirik yaklaşımı ve bunları neden fay-
dalı bulduğunuzu anlatabilir misiniz?**

NS: Alta yatan teorik çerçevem her zaman geniş anlamıyla
Marksisttir. Fakat *The Burning Forest*'ta insanların sürece
getirdiği farklı istekler ve medya, yargı ve siyasi partiler gibi
farklı kurumların bunlara yanıtları üzerinden bir demokrasi
etnografisi yapmaya çalıştım. Cezasızlığın ve güvencesiz-
liğin nasıl bir arada inşa edildiğini ve insanların nasıl ha-
yatta kalma ve mücadele etme iradesine sahip olduğunu
görüyoruz. Sıradan bir okuyucuya hitap etmeye çalıştım,
dolayısıyla eleştiri örtüktür. Yöntem ve alan seçimleri daha
çok koşullar tarafından belirlenmiştir. İnsan hakları ihlalle-
rine karşı davacı olarak hakkında yazdığım şeye çok dahil
olduğum için, polis ve güvenlik güçleri dünyası gibi bazı
alanlara girmek zor oldu. Fakat kamu yararı davası açma
için gerekli yasal süreç ve yargının işleyişi gibi diğer alanlar,
yakın olarak çalışmaya müsait hale geldi.

**JG: Sizin deneyimize göre, Bastar'da yaptığınıza ben-
zer sosyolojik alan çalışmaları çatışmanın toplumsal
yapısı hakkında öngörüler kazanmamıza yardımcı
olabilir mi? Eğer öyle ise, çalışmanızın Bastar bağ-
lamının ötesinde yaşanan toplumsal çatışmaları in-
celerken faydalı olduğunu düşündüğünüz bu öğelerin
bazılarını anlatabilir misiniz?**

NS: Bastar'da olanlarla başka yerlerde, özellikle de yerli in-
sanların yaşadığı ve kaynakları zengin olan yerlerde, olanlar
arasında benzeşme var. Latin Amerika hareketleri
ve devlet şiddeti literatüründen ve İngilizlerin olağanüstü
hal yasasını kullanmalarını ve Malezya ve Vietnam'daki
stratejik köyleri içeren kontrgerilla çalışmalarından çok şey
öğrendim.

Böyle bi konu farklı şekillerde ele alınabilir. Yazabileceğimiz
en az üç alternatif kitap olduğunu düşünüyorum: asayiş
sağlamak için kurulan yasadışı silahlı örgütler ve otorite,
devlet vekaleti ve bireysel kusurluluk meseleleri hakkında;
hukuk, kısa süreli görüntüleri ve bunların devleti çerçeve-
lendirmesi hakkında; ya da iç savaşın çatışmalı duyguları
hakkında. Dahası, Latin Amerika'daki silahlı sol üzerine
yapılmış mükemmel sosyolojik/antropolojik çalışmalardan
farklı olarak, bizde Maoist harekete, mesela, toprak dağılı-
mında yaptıkları değişikliklere ve yerel tarımsal siyasal ikti-
sadına bakan sağlam çalışmalar yok. Bunların araştırmaya
değerli olduğunu düşünüyorum.

JG: Demokratik ilkelerin sorgulandığı ve temel insan haklarının ihlal edildiği durumlarda sosyal bilimlerin ve özellikle bir disiplin olarak sosyolojinin sorumlulukları sizce nelerdir?

NS: Vatandaşlar, sosyologlar ve öğretmenler olarak, çoklu sorumluluklarımız var. Bazen vatandaş şapkamızı giyme ihtiyacı giydiğimiz zamanlar var – bir eyleme katılmak, imza kampanyasına katılmak, mahkemede delil sunmak, ya da her ne ise. Diğer zamanlar öğrencilerimize ve meslektaşlarımıza olan sorumluluklarımız yerini alır, akademik yaşamın insafsız çarkı diğer tüm faaliyetleri dışlar. Kriz zamanlarında en zor şey, araştırma yapmaya devam etme sorumluluğumuz olduğunu da hatırlamaktır. Bazen sosyolojik yazım yazardan başka kimseye faydası olmayan kişisel bir proje gibi görünür, bazen, özellikle de çığır açıcı değilse, amaçsız gibi hissettirir, fakat günün sonunda dünyaya katabileceğimiz en küçük bilgiyi bile katmak için maaş alıyoruz. Bu akademik güvencesizlik günlerinde bir iş sahibi olmanın bir ayrıcalık olduğunu kendimize hatırlatmak da önemli.

JG: Bir akademisyen olmanın yanı sıra bir sosyal aktivistsiniz. Bu betimlemeye katılıyor musunuz? Hindistan'da akademi ve siyaset arasındaki tipik ilişkiyi nasıl tanımlarsınız? Bu sizin çalışmanızı nasıl etkiledi?

NS: Çeşitli sivil özgürlük ve müşterek karşıtı platformların hep içinde oldum. Fakat Bastar'la bir araştırmacı olarak çok iç içe olduğum için, 2005 yılında neredeyse tam zamanlı insan hakları aktivisti oldum. 2007 yılında Yargıtay'da asiyeş sağlamak için kurulan silahlı yasadışı örgütlere ve devlet vahşetine karşı davayı başlattığımızda 2019 yılında hala mahkemede olacağımızı hayal edemezdim. 2011 yılında silahlı yasadışı örgütlere devletin destek vermesini yasaklayan ve tüm kurbanlara tazminat ödenmesini emreden harika bir karar aldık, fakat hükümet bu kararı uygulamayı reddetti. Dolayısıyla hala adalet arıyoruz. 2016 yılında Chhattisgarh polisi, cinayet, silah taşıma, ayaklanmanın yanı sıra, Hindistan'ın temel terörizm karşıtı kanunlarından biri

olan Yasadışı Eylemleri Engelleme Kanunu çerçevesinde benle birlikte beş kişiye daha karşı kindar ve yanlış suçlamalarda bulundu. Şanslıydık ki cezamız ertelendi ve hapse girmedik, fakat suçlamalar anca Şubat 2019'da düşürüldü.

Chhattisgarh'daki aktivizm zaman içinde başka insanların bu konu üzerine çalışmaya gelmesiyle soldu. İyi bir aktivist ve iyi bir akademik olmanın zor olduğunu düşünüyorum. Başka bir nedenle bile olmasa, aldığı zaman nedeniyle. Hintli sosyal bilimciler bir düzeyde bir tür aktivizm içindeler, çünkü etrafımızdaki sorunlar çok görünür ve ivedi. Fakat nesnellikten uzaklaştırdığını ve kuramsallaştırmayı ele geçirdiğini ileri sürerek aktivizme tepeden bakanlar da var. Modi rejiminde üniversiteyi akademik bir alan olarak korumak bile kendi başına zorlaştı. Seminerler ve çalıştaylar yasaklanıyor, davet edilen konuşmacılar geri çevriliyor, öğrenciler ayaklanmayla suçlanıp dövülüyor, ve –benimkiler de dahil olmak üzere- kitaplar “millet karşıtı” olduğu suçlamasıyla ders izlencelerinden çıkarılıyor.

JG: Çalışmalarınız çok dikkat çektiği için pek çok insan elbette geleceğe dair amaçlarınızı merak ediyor. Önümüzdeki yıllar için bir aktivist ve bir araştırmacı olarak planlarınızdan bir bahsedebilir misiniz?

NS: Bu aslında kısmen Hindistan'ın siyasi geleceğine ve üniversitelerin gelecekteki rejimlerde nasıl bir muamele göreceğine bağlı. Aklımda birkaç proje var. Bunların arasında Hindistan'ın anayasasının nasıl yapıldığına dair bir çalışma ve öğrenci hareketlerinin ulusal siyasete katkısına dair bir araştırma da var. Fakat sonunda bunların hangisine odaklanacağımdan emin değilim. Bir başka kıtada araştırma yapmayı çok istedim, fakat bunun mümkün olup olamayacağını, veya ne zaman mümkün olabileceğini bilmiyorum. Bunların çoğu üniversitemden izin alabilmeme bağlı, ki bu bugünlerde çok zor oluyor. ■

Nandini Sundar'a ulaşmak için: <nandinisundar@yahoo.com>

> Sosyolojik Alternatiflerin Kısa bir Tarihi

Matt Dawson, Glasgow Üniversitesi, Birleşik Krallık

Toplum örgütlenmesinin alternatifleri üzerine düşünmek her zaman sosyolojinin önemli bir parçası olmuştur. Fotoğraf: Duncan/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

8

O zaman alternatifi nedir? Sosyolojinin dikkatle kategorize ettiği toplumsal sorunlara dair ne alternatif önerdiği sorulan tek sosyolog ben olamam. *Kısmen bu soru ve bu soruya zaman zaman yanıt veremeyişim* de beni sosyologlar tarafından önerilen alternatiflerin bir derlemesini özetlemeye çalıştığım *Social Theory for Alternative Societies*'i [Alternatif Toplamlar için Sosyal Teori] yazmaya itti. Bu kitabı yazarken, zengin bir sosyolojik alternatifler tarihi olduğunu öğrendim. Başkalarının da belirttiği gibi, sosyolojinin de giderek daha çok yaptığına benzer biçimde, kendisini eleştiri üzerine kuran ve “olanın” kaçınılmazlığını sorgulayan bir disiplin, otomatik olarak “olabileceğe” dair, alternatiflere dair sorularla karşılaşır. Bu alternatiflerin tarihine dair bir farkındalığa sahip olmak, günümüzde bu ikilemle uğraşan sosyologlar için faydalı olabilir.

Bu tarih incelediğimizde, eleştiri ve alternatifin arasındaki yakın bağı görüyoruz. Ünlü latifesinde “geleceğin aşevleri için tarih yazmadığını” söyleyen Karl Marx bile komünizmin neye benzeyeceğine dair fikirlerini –özel mülkiyetin ortadan kalkması, iş bölümünün azalması, emeğin “en önemli ihtiyacımız” olacağı, vs.- kapitalizm eleştirisini zenginleştirmek için kullandı. Aynı durum daha sonra Marksist yazarlarda da görülebilir. Henri Lefebvre *autogestion* (kendini örgütleme ve özyönetim) alternatifini gündelik hayatın nasıl manipüle edildiğini göstermek için, kullanıyordu; Herbert Marcuse 1960’lar ve 70’lerdeki “büyük red” hareketleri tarafından ileri sürülen insanlık için “yeni özneliliği” vurguluyordu; Angela Davis ölümcül hapisane-endüstriyel komplekse bir yanıt olarak hapisanelerin lağvedilmesini savunuyordu. Bu Marksistler “olan”ın kalıcılığını sorgulamak için bazı alternatif vizyonlarının kullanışlı ve gerekli olduğunu konusunda hemfikir idi.

>>

Diğer perspektiflerden sosyologlar da, pek çok bağlamda, eleştiri ve alternatif arasında yakın bir bağ olduğu görüşünü paylaşıyorlardı. Émile Durkheim mirasın yasaklanması da dahil olmak üzere pek çok alternatif önermişti. Miras, odak noktası bireysellik ve meritokrasi olan yeni modern Fransa'yla uyumsuz görülüyordu, aynı zamanda ekonomik eşitsizliğin sorunlu biçimlerini alevlendirdiği düşünülüyordu, dolayısıyla yasaklanmalıydı. İskoçya'da Patrick Geddes sivil alanlara odaklanarak şehirleri yeniden tasarlamayı amaçlayan “koruyucu cerrahi” sistemiyle, sanayileşmiş şehrin aşırı nüfus kalabalığını ve sağlıksız koşullarını aşmayı hedefliyordu. Edinburgh'ın eski merkezindeki Patrick Geddes Heritage Trail'de fikirlerinin izleri hala görülebilir. Diğer yandan ABD'de W.E.B. Du Bois, değişen ırksal eşitsizlik rejimlerine farklı alternatiflerle karşılık veriyordu. Bilim ve eğitime dair, “Negro Akademiler” savunusuyla ifadesini bulan, iyimser ve liberal inancını bir kenara bırakıp, kapitalizmin ötesinde bir imkan olduğunu ileri sürmek için siyah ekonomik ayrıma dair radikal bir iddiaya geçmişti.

C Wright Mills'in *Sosyolojik Tahayyül*'de ileri sürdüğü, sosyolojinin toplumları daha demokratik yapmaya çalıştığı iddiası göz önünde bulundurulunca, demokrasiyi güçlendirmeye odaklanan alternatifleri görmek de şaşırtıcı değildir. Şikago'da George Herbert Mead siyaseti “kişilikler”in savaşına indirgeyen bir demokraside tüm insanların “deha”sının ifade edilmesinin zorluğunu vurgulayarak, bunun yerine tüm vatandaşların kendilerini demokratik olarak ifade etme şanslarını garanti altına alan bazı sosyal reformlar olması gerektiğini savundu. Bu sosyal reformlar arasında sosyal yerleşimler, şehir klüpleri, göçmen koruma birlikleri, grev uzlaşısı, seçme hakkı kampanyaları, özel eğitim gibi reformlar vardı. Bu zamanlarda Londra'da sürgünde olan Karl Mannheim da faşizmin yükselişini önlemek için katı şekilde tatbik edilecek merkezi demokratik değerleri olan bir “militant demokrasi” sisteminin ve sosyoloji eğitimi almış “yeni bir iktidar sınıfı”nın hatlarını çiziyordu.

Feminist sosyoloji de alternatifler arayışına önemli katkılarda bulundu. Ev işinin sosyalleştirilmesini savunan Margaret Bentson gibi kendilerinden önce gelen yazarlara yanıt olarak, Selam James ve Mariarosa Dalla Costa ataerkilliğin

eşitsizliklerini aşmanın bir yöntemi olan ev işinin ücretli olmasını önermişti. Bu yolla kadınları da sosyalist bir toplum için devrimci mücadelenin merkezi bir parçası yapmayı umuyorlardı. Daha sonra, pronografinin “cinselleştirilmiş hiyerarşisi” olduğuna ve kadınların erkekler için temel tatmin kaynağı olduğunu fikrini yeniden ürettiğine dair endişelere yanıt veren Andrea Dworkin ve Catherine MacKinnon, pronografinin yasaklanmasını istediler. Buna yanıt olarak Lynne Segal ve Sheila McGregor gibi feministler pornografiyi yasaklamaktan ziyade cinselliğin daha feminist ifadelerine dair bir arayışta olmamız gerektiğini ileri sürüyordu.

Bu alternatifler, Anthony Giddens'in “Üçüncü Yol”u ve Ulrich Beck'in “Vatandaşların Avrupası” veya temel gelir tartışmasına katkıda bulunan sosyologların pek çoğu, kamusal müdahalelerinin doğasını gözden geçirmek için sosyolojiye ihtiyaç olduğu ileri sürer. Michael Burawoy'un “kamusal sosyoloji”yi savunması sosyologları kamusal faaliyetlerinin doğası üzerine düşünmeye teşvik ederken, bu düşünme biçimi bazen kamusal sosyolojinin tarihsel örneklerinden uzak bir biçimde gerçekleşmiştir. Fakat bu tarihe sosyologların önerdiği alternatifler merceğinden bakarsak, Geddes'in yeni kentsel tasarımından, Mead'ın topluluk örgütlemesinden, Davis'in hapishane karşıtı aktivizmine ve Mannheim'in radyo derslerine, bugün için çok zengin örnekler buluruz. Böyle bir odağımız olması, bize sosyologların alternatiflerinin ana hatlarını çizerken kurgudan faydalandıklarını da hatırlatır. Buradaki en önemli örnek muhtemelen Charlotte Perkins Gilman'ın feminist ütopyası *Herland* ve bu eserde kolektif çocuk büyüme ve insanlıkla doğa arasındaki sürdürülebilir ilişkilere yaptığı vurgulardır.

Ruth Levitas, yok olacakları varsayımıyla eşitsizlik ve güç biçimlerini eleştirmeye büyük çaba harcadığımız için sosyologların çalışmalarının “sessiz ütopyalar” barındırdığını ileri sürmektedir. Umarım bu kısa makale sosyologların sunabilecekleri alternatifler hakkında çoğunlukla sessiz kalmadığını gösterebilmiştir. Sosyolojinin ilham alınacak, tartışılacak ve eleştirilecek zengin bir alternatifler tarihi vardır. O yüzden, “peki o zaman alternatifi nedir?” diye sorulduğunda verecek pek çok cevabımız var. ■

Matt Dawson'a ulaşmak için <Matt.Dawson@Glasgow.ac.uk>

> Yapım Aşamasında Gelecek

Rainer Rilling, Marburg Üniversitesi, Almanya

Geleceğimizi kim ve ne şekillendirir?

Fotoğraf: S. Vastano/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

Dönüşüm” kavramının kısa, fakat çeşitli bir tarihi vardır. Her türlü değişimin gündelik veya siyasi-bilimsel tabirlerinden, siyasal rejim değişikliğine ve sömürge sonrası düzenin liberal demokratik kapitalizmlere doğru gelişiminden, küreselleşen kapitalizmin farklı çeşitlerine ve son olarak, hatta daha da geniş olarak, insan-doğa ilişkisinin, devletçi-sosyalist düzenlerin kapitalist düzenlere ve daha ötesine “Büyük Dönüşüm”lerine kadar, geniş bir yelpazeyi içerir. Genellikle aktörlerin “buradan” “oraya” nasıl ve kimlerle gelebileceğine dair tartışmalara odaklanmış olsa da, dönüşüm anlatıları, ilginç bir biçimde sıklıkla “geleceğin siyasetinin” belirli özelliklerini görmezden gelmiştir.

“Gelecek zaten burada; fakat henüz eşit olarak dağıtılmamıştır.” Bu cümleyi “Cyberspace” kavramını icat eden William Gibson’ın çeyrek yüzyıl önce söylediği rivayet edilir. Fakat Gibson, sorunun yüzyıllar önce öne çıkmasına rağmen, bu geleceğin şimdiki ve gelecekteki dağılımına dair sessiz kalmıştır. Burjuva moderniziminde modern zaman ilişkilerinin ortaya çıkışı hem geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasındaki şimdiye kadar geçerli olan ayırmda bir devrime yol açarak “geleceğin” anlamını pasiften aktive dönüştürdü (“gelecek yapılır”), hem de gelen zamanla, yani

gelecekle, kat etmeyi ve hesaplamayı yeni ekonomik sistemin merkezine taşıdı. Sonuç olarak geçmişe odaklanan kapitalizm öncesi toplumlar, geleceğe odaklanarak sermaye biriktiren toplumlara dönüşmüştü. “Geleceğin kıtasında” bir toprak sahibi olmayı amaçlayan stratejik projeler de yine bu zamanda var olmaya başladı.

Piyasaların ve sermayeleşen paranın evrenselleşmesi ve bunların bölgesel ve toplumsal ilişkilerden çıkması (Karl Polanyi) üzerinden, “şimdiki gelecekler” (Niklas Luhmann) gibi artık her zaman ve her yerde varolan stratejik formatlar ortaya çıktı. Bunlar bugün, örneğin, finans endüstrisinin hakim para-güç kompleksinin, güvenlik vaatlerinin ve önleyici, şiddetli ve askeri devletin “gelecek” aygıtlarının genişlemesine dair küresel iddalar, veya jeomühendislik ve fosil yakıtı sonrası “yeşil kapitalizmin” dönüştürücü birleşimiyle sağlanabilecek ekolojik sürdürülebilirlik ve ekonomik karlılığa dair hesaplamalardır. Sanayi 4.0, büyük veri, dijital toplum, akıllı mekanlar ve dijital hakimiyet üzerinden teknolojik-sosyal girişimin karmaşık düzeninin inşası, her şeyden çok, günümüz kapitalizminin enformasyonel-endüstriyel üretim güçlerinin dönüşümü projesine dair küresel bağlamda bir konsolidasyon olacağı vaadine işaret eder.

Bunun, zamanla ilgili bireysel ve sosyo-kültürel davranış örüntülerinin çoğunu ve on dokuzuncu yüzyıldan beri ortaya çıkan ve geleceğe dair güçlü ve sürekli bir bağlılık içeren, önlem alma, önleme, önalım, hazırlık ve adaptasyon (dirençlilik) gibi toplumsal pratikleri bir kez daha dönüştüreceklerine dair pek çok işaret vardır.

Bu büyük formatlar, geleceğe dair kapitalist imkanların hem kamusal hem özel bölümleridir; bu geleceklerin belirsizlikleri içinde karın ve gücü yolunu açmakla yükümlüdürler. Dinamikleri ne şiddetten ne de krizden azadedir, çünkü eşzamanlılıklarına rağmen kendi bedenlerini ve güç biçimlerini geliştirmişler ve dolayısıyla olağanüstü biçimde dönüştürücü ve gezgin kuvvetler olmuşlardır.

Aynı zamanda “geleceğin kıtasını” sömürmeyi amaçlayan bu projelerin her biri, sürekli yeni, küresel olarak etkili, çok derin ve geniş kapsamlı vizyonlar, ütopyalar, mitler, ve beklentiler üretir. Bu üretilenler, çağdaş kapitalizmin sistemik olarak sürdürülebilmesini sağlayan temellerdir. Bu projeler “algı jeneratörleri” (Georg Bollenbeck) işlevi görür ve dünyaya ve “mevcut geleceklerine” rehberlik eden yorumlarda bulunurlar.

Geleceği inşa ettiğimizde, ondan bahsettiğimizde, onu hesapladığımızda, hakkında yazdığımızda, plan yaptığımızda ya da fantazi kurduğumuzda ne olur? Bunun sonucu olarak, gelecekler bugün (gerçek, fiili) haline gelir. Gelecekler isimlendirilerek, yorumlanarak ve çerçevelendirilerek tanımlanır. Şimdi ve burada böyle yaparak günümüze getirilirler, ve “şu anki gelecek” olurlar. Söz konusu olan tüm bu gelecekler isimlendirilmiş, anlaşılmış, yorumlanmış, ve kendi şimdiki zamanlar’ına getirilmişti. Bu da onları güncel ve karar verme eylemi için hazır hale getirmişti. Gerçek “gelecekteki şimdiler” ve bugünkü “şimdiki gelecekler” arasındaki farkı en aza indirme çabası, tüm bu sürece eşlik eder. Çünkü her “şimdiki gelecek” burası ve şimdi ile orası ve sonra arasındadır. Şimdiki gelecekler şimdiki zamandadır, fakat aynı zamanda yokturlar, çünkü henüz gerçekleşmemişlerdir, ya da henüz orada değildirler. Henüz gerçekleşmemiş ya da hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir şeyin şimdiki zamanındaki bu mevcudiyet, bu şimdiki gelecekleri kararların, eylemlerin ya da eylemsizliklerin öznesi yapandır.

Öyleyse konu, şimdiki geleceğin gelecekteki şimdisinde “zaman izini” kimin bırakacağıdır. Geleceğe dönük kararlar, modeller, hayaller, anlatılar ve eylemler hakkında kararları şimdi alabilmek gereklidir. Bunlar, belirli (ama aslında belirsiz ve öngörülemez) gelecek şimdide oluşacak güveni,

kabulu, onayı, güvenliği yaratmak için kullanılacaklar. “Gelecek siyasetinin” can alıcı noktası budur. Ayakları sallantıdadır, ama devlerin ayaklarındadır.

Fakat şimdiki gelecekleri geliştirmek aynı zamanda onları diğerlerinden uzaklaştırmak demektir. İngiliz fütürologist Barbara Adam’ın dediği gibi “Gelecekleri yapar, ve gelecekleri alırız”. Geleceğini aldıklarımız sömürülen, çok yoksul olan, evsiz olan, kayıtsız olanlar, mülteciler, ve mahkumlardır. Gelecek yapımına dair her türlü güçlü ve egemen tahayyül, onu takip edenlerin gelecek şimdikilerini şekillendirir ve aşındırır. Krizler, yoksulluk, zorluklar ve tasarruf, zamanlarını yalnızca gerekli olana sıkıştırır: bu geleceğin zorlukları içinde yaşamda kalabilmek. Dolayısıyla geleceğin, daha iyi bir yaşamın ve onun tahayyülleri için zaman bırakmaz. Tasarruf yoksulun geleceği yapılmış kesintisiz bir saldırdır. Geleceğin bu alanını - bu “imkanlar deposunu” (Luhmann) - ve eşzamanlı temeller üzerinden hakim projelerin aksine işleyen her şeyi iktidardan dışlamak, şu anda buradaki hakim gelecek siyasetinin bir imlevidir.

Fakat, son 50 yıldır aşınmış olan şey büyük kültürel modellerin erişimi veya geleceğin kapitalist vaatlerinin anlatıları değil, onların şekillendirme gücü ve istikrarlarıdır. Son on yılda, ekonomik kriz deneyimi, sosyal demokratik liberal düzen örüntülerinin çöküşü ve sağın şiddet politikalarının yükselişi, istikrarı daha çok bozmuştur. Piyasalar hakkında değil, suçlu seçkinler hakkındaki milliyetçi ve faşist anlatılar yeniden canlandırılmakta ve güncellenmektedir. 2008’den beri finansallaşma ve mali kriz milyonlarca hayali kurulmuş gelecek şimdi’leri değersizleştirmiş ve yok etmiştir. Yeni, ve ağırlıklı olarak kültürel, gelecek patikaları yeniden canlandırılmış veya milenyum başından beri gelen bu deneyimler ve imkanlarla birleştirilmiştir. Böylece bu patikalar, sağdan gelen gerici retro-kültürleri tatbik edebilmek için giderek daha çok ekonomideki mega-trend kırılmalarına ve yarılmalarına dayanmaktadır. Dolayısıyla, geçmişin siyasi karşı-anlatıları ağırlık kazanmakta ve kendilerini kurumsal ve ekonomik olarak stabilize etmektedir.

Bugünün kapitalizmini eleştirmek, ıslah etmek veya radikal olarak dönüştürmek isteyenlerin, çok açık bir şekilde kapitalizmin tarihte ilk defa olası, makul ve mümkün geleceklerle çalışan bir gelecek toplumu olduğu gerçeğiyle başa çıkması gerekiyor. Bu gelecek toplumunun günümüzdeki mantrası, geçmişin siyaset anlatılarının yapıları çağrılardır. ■

Rainer Rilling’e ulaşmak için: <rillingr@mail.uni-marburg.de>

> *Buen Vivir*'in Sesleri

Mateo Martínez Abarca, Meksika Ulusal Otonom Üniversitesi, Meksika, ve Sosyal Bilimler Merkezi, Coimbra Üniversitesi, Portekiz

İllüstrasyon Arbu.

Son yıllarda Latin Amerika'da, özellikle And dağları bölgesinde, *Buen Vivir* fikrine dair önemli bir tartışma yaşanıyor. İlk olarak 1990'lardaki yerli mücadelesinin ateşli günlerinde bir öneri olarak sunulan, sonra solcu entelektüellerin ve akademik çevrelerin yoğun tartışmalarının parçası olan, ve en son olarak Ekvator gibi ülkelerde yeni ulusal anayasanın yazımında kullanılan (ve dolayısıyla sonrasında kamusal politikalara dönüşen) bir kavram olan *Buen Vivir*, kısa zamanda çok yol almış olan güçlü bir nosyondur. Fakat *Buen Vivir* nihayetinde nedir? Onu yalnızca Latin Amerika'da değil tüm dünyada alternatif bir toplumun inşası için pratik önemi olan bir öneri olarak görebilir miyiz?

Buen Vivir'i tanımlamanın pek çok yolu var. Bunların çoğu ifade biçimine bağlıdır. Bu bağlamda, kendisini dile getiren sesin hem tonunu hem de gücünü alan bir fikirdir. Dolayısı-

la *Buen Vivir* tüm yerli insanlar için ya da tüm yerli kadınlar için, çevre aktivistleri için, entelektüeller için, STK'lar için ve hatta Ekvator hükümeti için aynı anlama gelmemektedir. İspanyolca'dan İngilizce'ye doğrudan çevirisi "good living" ["iyi yaşam"] olan *Buen Vivir*, sonuç itibarıyla zengin fakat tarifi zor, halen inşa halinde olan bir kavrama işaret eder. Kavram kolayca sabitlenemez, çünkü sürekli inşa edilmekte ve yeniden inşa edilmekte, müzakere edilmekte ve yeniden müzakere edilmektedir.

Örneğin yerliler için *Buen Vivir* belirli felsefe ve gerçekliğin temsiline derin adımlar atmadan anlaşılamaz. Ekvator'da Kichwa halkları *Buen Vivir*'e karşılık olarak *Sumak Kawsay* kavramını kullanırlar. *Sumak Kawsay* (kabaca Toprak Ana olarak çevrilen) *Pachamama*'dan çıkan ütöpik bir fikir olarak tanımlanabilir. *Pachamama* fikrinde insanlar ve doğa arasındaki tüm sosyal ilişkiler topluluğun içine tamamlan-

yıcılık, karşılıklılık, dayanışma ve eşitlik prensipleriyle yerleştirilmiştir. Kichwa dilini konuşanlar için *Sumak Kawsay*, *Llaki Kawsay*'ın ya da "kötü yaşam"ın tam zıttı olarak anlaşılabilir. *Llaki Kawsay* topluluğun yokluğunda yaşamın mutsuzluğunu anlatır. Boliviya'nın Aymaras halkının da *Suma Qamaña* olarak anılan benzer fakat farklı bir kavramı vardır. Paraguay'daki Guaraní halkı Ñandereko, Şili'deki ve Arjantin'deki Mapuche halkı ise *Küme Mongen* diye anılan bir kavram kullanır.

Entelektüeller ve araştırmacılar, özellikle de Latin Amerika solu için, *Buen Vivir*'in kalkınma, büyüme ve ekstraktivizm sorunlarıyla güçlü bir ilişkisi vardır. Yaşamın kapitalist örgütlenmesi içinde ekonomi büyüme, insanların üretim faaliyetlerinin ve ("üretken olmayan" insan ve doğa süreçlerini de göz önünde bulundurarak) doğanın kendisinin metalaştırılmasına dayanır. Dolayısıyla, *Buen Vivir* piyasa toplumunun değer biçme biçimlerinin radikal bir antitezi oluyor: on dokuzuncu ve yirminci yüzyıl materyalist teorisyenlerinin çizeceği ayrımla, kullanım değerinin değişim değerinin üstünde olduğunun ifadesi. Bu bağlamda *Buen Vivir*, yalnızca büyüme sonrası toplumun mantığıyla hareket etmeye çabalamak değil, aynı zamanda tümüyle farklı bir kapitalizm sonrası ekonomik rasyonalite inşa etmek anlamına da gelir.

Her bağlamda *Buen Vivir*, küresel gücün sömürgeci ve Avrupa-merkezci örüntülerinin krizi içinde, farklı, Batılı olmayan ontolojilere (ve genellikle Marksist olarak kategorize edilenlere) dayanan bir modernite eleştirisi olarak anlaşılmalı. *Buen Vivir* teorik gelişiminde eleştirel teori, postkolonyal teori, feminizm, kültür, ırk ve toplumsal cinsiyet çalışmaları ve politik ekolojiden bir çok anlayış almıştır. Fakat tarihsel olarak ayırıcı özelliği, temel olarak toplumsal hareketlerin, özellikle de yerli hareketlerinin dar ve zorlu yaşanmış deneyimlerinden yola çıkmasıdır. Bu hareketlerden yola çıkması, onlara dair düşüncelerinin ve hedeflerinin mücadelelerine rehberlik edecek bir dizi ideale dönüştürülmesine sevk etmiştir. Aynı ölçüde *Buen Vivir* somutlaştırmadan sürekli kaçmaktadır; diğer ütopyavari önerilerin teorik olarak durgunluğa sıkça girmiyor olmasının aksine, *Buen Vivir*'in en büyük avantajlarından biri kavramın kendisinin akışkanlığıdır.

Bazı durumlarda topluluklar, mücadeleleri süresince karşılaştıkları zorluklarla baş edebilmek için *Buen Vivir* fikrinde yola çıkarak yeni, çok pratik kavramlar icat etmişlerdir. Bunun bir örneği, Ekvator'un Amazon havzasında yaşayan

Sarayaku yerli yalkı tarafından geliştirilen *Kawsak Sacha* veya "yaşayan orman" nosyonudur. Bu öneri bölgelerinde petrol çıkarılması tehdidinde bir tepki olarak doğmuş, 2000'lerin başından itibaren ekstraktif modellerin dayatılmasına alternatif olarak topluluğun "yaşam projesini" beslemeyi birincil hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. 2015 COP 21 Paris İklim Zirvesinde ve Hawaii'deki 2016 IUCN Dünya Koruma Kongresi'nde Sarayaku halkı ve müttefik kurumları bir *Kawsak Sacha* girişimi sunmuşlardır.

Buen Vivir yerli halkların tarihsel hafızasından bazı geleneksel öğeleri alır ve canlandırır. Fakat basitçe sadece "ataların dünya görüşü"nü yeniden yürürlüğe sokmamıştır. Kavram, daha ziyade, emek ve doğa sömürsünün içinde merkezi bir yere sahip olduğu gerçekliğin ritimlerine uyum sağlayan fikir ve eymelerin inşa edilmesine sıkı sıkıya bağlıdır. Hem Küresel Kuzey'den hem de Küresel Güney'den akademisyenlerin ve aktivistlerin sıklıkla yaptığı bir hata, *Buen Vivir*'i New Age spiritüelliğinin en son çeşnişi olarak görmek ve etraflarındaki dünya yıkılırken yerli halk gruplarının ve müttefiklerinin dolunay altında davullar çalmak üzere toplandıklarını düşünmektir. *Buen Vivir*'e böyle rasyonel-pragmatist, pembe gözlüklerle bakmak, en katıksız halinde, içsel ve derin bir siyasi meydan okuma biçimi olan bir önerinin, istemsizce, depolitize edilmesini teşvik etmektir.

Bu tür yorum hataları ve ilkelerinin bazı hükümetler tarafından özellikle devlet mantığı için ya da devlet mantığı olarak depolitize biçimde ele geçirilmesi, *Buen Vivir*'in radikal bir dönüşüm önerisi olarak sayınlığını yitirmesine neden oldu. Bu durumun *Buen Vivir*'in 2008 yılından beri ulusal Anayasa'nın bir parçası olduğu Ekvator'da gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Özündeki dönüştürücü potansiyele rağmen, *Buen Vivir*, hükümetin Güney Amerika'da sözde "pembe dalga"yla uyumlu spesifik bir projesine tabi oldu. Rejimin ekstraktivist gündeme, otoriter pratiklere ve bir dizi yolsuzluk skandalının içine gömülmesiyle Ekvator toplumu için potansiyelini bürokratik olarak tüketti. Fakat yine de yerli karşı-siyasi deneyinin bu geçici başarısızlığı, aynı zamanda gerekli bir özeleştirici sürecini, yenilenmeyi ve projeye inanan ve onunla aidiyet kuran çeşitli madun halkların arasında bir öğrenme sürecini teşvik etmiş oldu. Sonunda mücadeleleri içinde bir felsefi ve siyasi araç olarak *Buen Vivir*'in geleceğine dair son söz söyleyecek olan, bu çoklu sesler olacak. ■

Mateo Martínez Abarca'ya ulaşmak için: <abortocronico@gmail.com>

> Arap Dünyasının Öteki Geleceği

Abdelkader Latreche, sosyolog ve demograf, Katar/Cezayir

Cezayir'deki bir eylemden bir pankart: "Her şeyimizi çaldınız: kimliğimizi, tarihimizi, devrimimizi, bağımsızlığımızı, kaynaklarımızı, geçmişimizi ve şimdimizi. Ama geleceğimizi çalamayacaksınız." Fotoğraf: Abdelkader Latreche.

sembolleri her zaman yok edilmelidir. Bunun aksine, Arap toplumunu durağanlıkla suçlayan ve yeni modern bir siyasi alanın oluşumunu destekleyen on dokuzuncu yüzyıl Arap yenilenme hareketinde görüldüğü gibi, gelecek her zaman yenilenme, yarılma ve modernizmle eş anlamlıdır.

Arapların, "Arap Milliyeti"nin ya da Arap ülkelerinin geleceği fikri Arap düşüncesinde, siyasi hareketlerinde, partilerin de her zaman mevcuttu; Arap ülkelerinin bağımsızlığından önce de sonra da vardı. Arap ülkelerinin çağdaş tarihinden, özellikle de rönesans (Nahda) hareketinden, sömürge sonrasında, modernleşmeden ve yeni ulus devletlerin inşasından ayrı tutamayacağımız bu fikir, on yıllar boyunca özellikle Arap birliği ve/ya ortak Arap eylemi fikriyle bağlantılıydı. Arap rüyasıyla ilgili toplumsal ve popüler çabalar hala çeşitli edebi, sanatsal, sportif ve diğer alanlarda da süregelmektedir. Açıkça, Arapların geleceği fikri hem zaman hem nesiller ötesidir. Fakat, özellikle Arap nüfusunun gelecekteki muhtemel demografik büyümesiyle birlikte, daha da düşündürücü bir hal almıştır.

> Öteki gelecek

Bağımsızlıklarını kazandıktan beri Arap ülkeleri, yeni ulusal ve bölgesel kurumlar, yargı ve yürütme çerçeveleri ve çeşitli ulusal ve bölgesel kalkınma politikaları aracılığıyla devlet yönetimini modernize etmeye dair hevesli olduklarını göstermişlerdir. Bu ulusal ve bölgesel çabalar, ulusal kaynakların olağanüstü miktarda mobilite edilmesini gerektirmiş, ve her zaman bir ana zenginlik kaynağına (petrol, turizm ve tarım) bağlı olmuştur. Ana sektördeki bir kriz (mesela petrol ve benzin fiyatlarında bir dalgalanma) büyük bütçe açıklarına ve kamusal yatırımların durdurulmasına, ve dolayısıyla hem ekonomik hem sosyal krize neden olur. Arap ekonomilerinin özgünlüğü ve tümüyle tek bir sektöre bağımlı olma durumu devam edemez; Arap ülkeleri ekonomilerini farklı şekilde yönetmeli ve kaynaklarını, özellikle benzin ve petrolü kullanma biçimlerini değiştirmelidir. Bu büyük değişiklik, ya da "yarılma", ekonominin benzin ya

Arap ülkelerinin ya da Arap dünyasının geleceğini tahmin etmek ya da şekillendirmek düşündürücü ve zor bir görevdir. Düşündürücüdür, çünkü gelecek tarafından fazlasıyla cezbedilmiş, geleceğin gizemleriyle geçmişin görkemi arasında bölünmüş ülkelerle uğraşır. Bunlar, daha iyi bir yarın arayışında, geleneksel (qadim) ve modern (jaded) arasındaki sonsuz tartışma, ve yarılma ve devamlılık arasında, kalıcı diyalektik içinde toplumlardır. Buna "Arap Milleti" mitinin yenilenmesi için sonu gelmeyen arayış da dahildir. Zordur, çünkü Arap ülkeleri on dokuzuncu yüzyıldan beri bir değişim süreci içindedir: sömürgelerin bağımsızlığından sonra ulus devletler inşa edilmiştir; sonrasında bölünmeler, çatışmalar ve yenilenme arayışı (tajdid) nedeniyle farklı tür krizler ortaya çıkmıştır. Yenilenme (modernizm), özgürleşme mücadelesine girerek gelenekselciliğe isyan eder ve yarılmalara neden olur. Bu aynı zamanda Arap ülkelerinin zayıf, ve her şeyi baştan yapmak istiyor gibi görünmesinin nedenidir; on dokuzuncu yüzyılda Avrupa'da yaşananlara benzeyen özgürlük devrimlerinde bugün hep tarihin karşısındadır ve tarihin

da petrol endüstrilerinin ötesine gidecek şekilde çeşitlenmesini gerektirir, üretken emeğin değerini artırır ve yerel üretken girişimleri kapsayıcı bir biçimde teşvik eder ve destekler. Toplumsal cinsiyet, yaş, din, etnisiteye, ve ekonomik, sosyal, bölgesel bağlara ve kabile bağlarına dayalı tüm pratiklerin ortadan kaldırılmasını gerektirir. Arap ülkelerinin gelecek istikrarı, nüfusun tüm kesimlerini katılımını sağlayabilmek amacıyla siyasi sistemlerinin reforme edilmesini ve modernleşmesini, ve yirminci yüzyıl boyunca Arap siyasi sahnesine hükmeden *yaşamı boyunca tek lider (président à vie)* nosyonundan kopmayı gerektirir. Diğer kurumsal yarılma ise ulusal siyasi kurumların verimliliğini iyileştirmek ve bölgesel Arap kurumlarının modernleşmesi ve profesyonelleşmesiyle ilgilidir; bunların güçlendirilmeye ve siyasetten özerk hale gelmelerine ihtiyaç vardır.

Arapların “öteki” geleceği, ekonomi, siyaset ve topluma katılım sağlayacak “yeni vatandaşlar” yaratabilmek amacıyla yerel (bireysel ya da grup) girişimlerin yoğunlaştırılması ve güçlendirilmesine dayanan yeni stratejiler benimseyerek, tüm tavırlardan kopmayı içerir. Bu katılım, sivil toplumun farklı özgür ve özerk sosyal ve profesyonel dernekler yaratılması aracılığıyla örgütlenmesini, ve girişimciler, profesyoneller (avukatlar, mühendisler, öğretmenler), öğrenciler, gençler, kadınlar ve sosyal kurumların toplumun kalkınmasına sürekli iştirakini gerektirir. Aynı zamanda ulusal politikaların geliştirilmesine dair genel bir tartışmaya da ihtiyaç vardır. Bu devletin yetkilerinin azaltılması değil, yönetenle yönetilen arasındaki ilişkiyi güçlendirecek, daha kapsayıcı bir yönetim biçimi yaratabilmek için hükümet dışı ortakların daha çok katkıda bulunması anlamına gelir.

Davranış ve düşüncedeki bu yarılma aynı zamanda, popülizmin tüm şekillerinden kaçınarak, yönetim biçim ve türlerine ve Arap ülkelerinde kadının statüsüne dair sorumlu ve cesur bir tartışma gerçekleştirmeyi de içerir. Benzer bir biçime İslam’ın devletin içindeki merkezliğini yeniden doğrulayabilmek için toplumdaki yeri de sakince tartışılmalıdır.

Yirmi birinci yüzyılın sonu itibarıyla Arap ülkelerinin geleceği, kurumsal ve davranışsal yarılma veya kopuşlara dayanmayacak. Aynı zamanda Arapların, hem uluslar hem de bölge olarak, dünyadaki yerlerini, rollerini, işlevlerini nasıl gördüklerine de bağlı olacak. Sonsuza dek yalnızca benzin ve petrol üretilen çeşitli kullanışlı ve kullanışsız tüketici ürünlerini ithal mı edecekler? Arap bölgesi hep bir çatışmalar

ve savaşlar bölgesi mi olacak? Sürekli daha çok mülteci ve dışlanmış insan mı üretecek? Ya da Arap ülkeleri çatışmaların ve yerinden edilen insanların olmadığı, güçlü sosyal korumanın, eğitimin ve sağlık sisteminin olduğu istikrarlı bir bölge mi oluşturacak? Yeni Arap nesilleri endüstri, tıp, teknoloji ve bilim anlamında ne üretecek? Katkıları ne olacak?

Farklı kurumsal ve davranışsal yarılmalar ve kopuşların etkileşimi, Arap ülkelerinin dünyadaki yeni yeri ve rolünün ortaya çıkışı ve detaylandırılmasıyla el ele olmalı. Bu, özel kurumlar ve mevzuatlardan çok, bir başka Arap dünyası imkanı dair inanç olmasını gerektiriyor. Bu, Arapların nasıl bir gelecek istediklerine dair bir iç tartışmanın başlangıç noktası olabilir. Bu gelecek yalnızca emprovize siyasi reformlarla, yeniden birleşme veya bütünleşmeyle sınırlı olmayacak; Arap ülkelerinin pragmatik, temel, ortak çıkarlarına, istikrarın sürdürülmesine, çatışmaların önlenmesi ve çözülmesine, refaha, güvenliğe, bölge içi değiş tokuşlara ve işbirliğine dayanan bölgesel vizyonun geliştirilmesini hedefleyecek.

Gelecek nesillerin Yeni Arap Dünyası’nın temellerini miras alabilmeleri için, Arapların yirmi birinci yüzyılın sonundaki geleceğinin şimdi yaratılması ve planlanması gerekiyor. Bu temellerin adımlarının içeriden atılması, içeride tasarlanması gerekiyor; yapay olarak tasarlanmamalı ve ithal edilmemeli. Geçmişin tüm başarılarıyla toptan bir yarılma ya da kopuş olmayacak; geçmiş yüzyıllarda Arap ülkeleri büyük değişiklikler deneyimledi ve olaylara tepki gösterdi, bunlar geleceği inşa etmek için temel olarak kullanılmalı. Aynı felaketleri, hayalkırıklıklarını ve hem geçmişin hem şimdinin yenilgilerini yeniden üretmekten kaçınmak için, gelecek şimdi bir öncelik olarak kabul edilmeli. Bu, özellikle de yakın ve uzak gelecekte iç ve dış zorlukların büyümesi ve çoğalması ile birlikte önem kazanacak.

Yalnızca Arapların değil, komşularının ve arkadaşlarının da istediği, yeni refah içinde bir Arap dünyasının ortaya çıkması için çeşitli objektif koşullar mevcuttur. Yarılmaların ve kopuşların gerekli olduğu yerlerde, bunlar şiddet ve dışlama ile değil, diyalog ve değiş tokuşla gerçekleşmeli. Bu, hem mevcut hem de gelecek Arap nesilleri için en önemli zorluklardan biridir. Bu nedenle, Arapların geleceği bugün tüm Araplar için öncelikli mesele değildir; yalnızca tek bir ülkenin değil, tüm bölgesinin meselesi olmalıdır. ■

Abdelkader Latreche’e ulaşmak için: <ablatre@yahoo.fr>

> Stigma Politikaları Nasıl Sınırlandırıyor: Güney Afrika'da Çöp Toplayıcılar

Teresa Perez, Cape Town Üniversitesi, Güney Afrika

Güney Afrika Çöp Toplayıcıları Derneği. Telif hakkı: SAWPA.

Geçen ay yedi yılın sonunda Cape Town'dan Birleşik Krallık'a taşınmak üzere son eşyalarımı da topladım. Yanımda götürmek istemediğim her şey evimin önüne koyuldu, bir saat içinde gitmişlerdi. Çöp toplayıcılar eşyalarımı ayıklamış, toplamış ve satmıştı. Bu benim için çöpümü minimize etmenin hızlı ve kolay bir yoldu, aynı zamanda insanların gelir elde etmelerine de yardımcı olmuştum. Başkalarına göre ise, evsiz insanları mahallemize çekerek sorumsuz davranmıştım. Evsizlerin kazandıkları parayı alkol ve yasadışı maddelere harcadıkları konusunda şüpheleri yoktu. Mahalle izleme grupları birkaç hafta sonra komşumun evine hırsız girmesine hiç şaşırmamıştı: bu “çöp toplayıcılar” suç işleyenlerin gözü ve kulağıydı.

Bu tür kutuplaşmış tavırlar, politikaların, çöp toplayıcıların karşı karşıya olduğu stigmaları aşamamış olmasıyla açıklanabilir. Olumsuz stereotipler çöp toplayıcılığın “yeşil bir iş” haline gelme veya çöp toplayıcıların geridönüşüm endüstrisinde çalışan olma ihtimalini etkiliyor. “Çöp toplayıcı” tabi-

rinin olumsuz çağrışımları var, bu da “yeniden kazandırıcı” gibi başka kelimelerin kullanılması için yapılan çağrılara yol açtı. Benim “çöp toplayıcı” tabirini kullanma biçimim, daha iyi çalışma koşulları isteyen Güney Afrika Çöp Toplayıcıları Derneği (GAÇTD) ve Küresel Çöp Toplayıcıları Birliği'nin (KÇTB) dilinden yola çıkıyor. Onların çabalarına rağmen, çöp toplayıcılarının (eğer varsa) destekleneceği koşullara dair bir uzlaşma yok.

> Politika ve imge

Çöp toplamaya dair belirsizlik, farklı politika düzeylerinde ve bölgeler arasındaki pozisyonların çeşitliliğiyle daha da şiddetleniyor. Küresel düzeyde, çöp toplamak, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün “düzgün iş” gündemi içinde bulunuyor. Çöp toplayıcıların BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmada önemli bir yolu olduğu söyleniyor. Bu, çöp toplayıcıların küresel Güney'de yeşil ekonomi için potansiyel işçiler olduğu anlamına geliyor. Küresel Kuzey'de bazen fri-gan veya çöp karıştırıcı olarak bilinen muadillerinin aksine,

>>

çöp toplayıcılar çevre hareketleriyle aynı ekseninde değillerdir. Çöp toplayıcılar nadiren aktif bir seçim yapan insanlar olarak görülürler; daha ziyade çaresizlikle ilişkilendirilirler. Bu imge ulusal düzeyde önemlidir. Bir yandan hükümetler çöpü azaltmak için çöp toplayıcıları istihdam edecek daha emek yoğun yöntemler seçebilir, fakat bu yüksek yoksulluk seviyesinin göstergesidir. Diğer yandan modern Avrupalı yöntemlere benzeyen “çöpten enerjiye” gibi teknolojik çözümleri seçebilirler, fakat bunlar daha az iş yaratır ve çöp toplayıcı olarak çalışan insanlar istihdam edilmesi çok düşük bir ihtimal olacaktır.

Cape Town 2017 yılında Afrika’nın ilk büyük ölçekli çöpten enerjiye dönüşüm tesisine evsahipliği yapmaya başladı. Elektrik sıkıntısı ve hatta bu makaleyi yazarken düzenli olarak meydana gelen elektrik kesintileri nedeniyle, kamusal hizmet sunucusunun (Eskom) her türlü alternatifi kabul ettirmek çok kolaydır. Tesis açılmasıyla oluşan bir başka avantaj, (yaklaşık 80) işçinin çöp tenekelerinden çöp ayıklamasına gerek olmamasıydı. Aslında, çöp toplayıcılarının kooperatif oluşturmalarına yardımcı olan diğer yerel yönetimlerin aksine, Cape Town’da atık depolama alanlarında çöp toplamak yasaktır. Güney Afrika içindeki bu farklılıklar, ulusal kanunların (Çöp Kanunu) yerel yönetimlerin bir çöp yönetimi planı olmasını zorunlu kılması nedeniyle mümkündür. Sıfır atık konusunda başarılı olmak tümüyle yerel politika yapıcılarının takdirindedir. “Dünya kenti” olmayı amaçlayan kentsel bölgelerde yabancı yatırım çekebilmek için modern bir imaj sahibi olmak önemlidir. Sokaktaki çöp toplayıcıları, FIFA Dünya Kupası gibi yüksek profilli etkinliklere hazırlık için merkezi iş bölgelerinden uzaklaştırılır. Sokak düzeyinde herhangi bir yeniden kazandırma faaliyeti yerel yöneticiler tarafından gönüllü bir olay olarak görülür, fakat büyük ölçüde caydırılır. Bunun nedeni kısmen, özellikle de sakinlerinin kırı suçla ilişkilendirdiği “beyaz” banliyölerde, kişilerin şikayetleridir.

> Mahalle sakinlerinin algıları

Yeşil işlerin artması, halkın katılımını da içerir. Mahalle sakinlerinin çöplerini ayırması ve evlerinde istemedikleri eşyalara eski çöp toplayıcılar tarafından erişilmesi ve ayıklanmasından mutluluk duymaları, kaldırım kenarından toplama planlarının başarılı olmasını sağlar. Şu an çöp toplayıcılar kendilerini portansiyel işçiler, yaptıklarını ise bir kamu hizmeti olarak sunmakta zorlanmaktadır. Çöpleri karıştıran bu kişilerin kim olduğu ve ne gibi motivasyonları olduğu konusunun etrafında bir şüphe bulutu var. Sadece görüntüleri itibarıyla bile çöp toplayıcılar başıboş gezen çaresizlerden farksızdır. Genellikle “evsiz” olarak etiketlenirler; çöpleri karıştırmanın ailesi ve arkadaşlarıyla bağlarını koparmış, yani “normal” insanların ihtiyaç duydukları zaman güvenebilecekleri ilişkilerden yoksun olan insanlar için son çare olduğu varsayılır. Çöp toplayıcıların fiziksel görüntüsü

aynı zamanda güvenilirmez oldukları hissiyatına da katkıda bulunur. Çoğu çöp toplayıcının hapisane dövmeleri, yara izleri, ve kuşku uyandırmalarına neden olan başka fiziksel işaretleri vardır. Bu durum, kendilerini başarılı şekilde suçtan arınmış ve bir iş sahibi olmuş kişiler olarak sunmalarını zorlaştırır. Bunun yerine çöp toplayıcılar yanlarına yanaşıl-maması gereken kişiler olarak görülür. Etkileşim olmaması, mahalle sakinlerinin çöp toplayıcıları yargılayabilmek için başka bilgi kaynaklarına başvurmaları anlamına gelir.

Zengin mahallelerde özel güvenlik şirketleri insanları çöp toplayıcılara karşı uyararak önyargının ve ayrımcılığın artmasına neden olurlar. Bu durum kendi işlerinin dayanağı olan korku hissiyatını da besler. Benzer şekilde mahalle izleme grupları da gelir elde etmeye çalışan insanlarla evlere girip hırsızlık yapmaya çalışan insanları birbirinden ayırt edemez. Mahalle sakinleri belediye meclis üyeleriyle birlikte kişileri “ırk”, cinsiyet ve yaşlarına göre ayıran ve güvenliğe ve emniyete tehdit oluşturduğu düşünülen kimseleri oradan uzaklaştıran ya da rapor eden sokak devriyeleri oluşturmuştur. Mahalle sakinleri, mahallede görülen ve istenmeye tipteki insanları takip etmek için WhatsApp gruplarında siyah erkekler için “SE” kodunu kullanır. Dolayısıyla sokaktaki çöp toplayıcıları sürekli sokaklara ve evlerin çöpüne erişimlerini müzakere ve yeniden müzakere etmek durumundadır. Şu anda çöp toplayıcılarının halk tarafından potansiyel hizmet sektörü çalışanları olarak görülmesi pek muhtemel değildir. Güney Afrika’nın bazı bölgelerinde yerel yönetim desteği ve savunusu gruplarının çalışmaları dışında çöp toplayıcılar ötekileştirilmeye devam etmektedir. Dolayısıyla, Güney Afrika’nın bazı bölgelerinde görüldüğü gibi, çöp toplayıcılarının kolektifler oluşturmalarına ya da işçi olmalarına yardımcı olmayı hedefleyen politikalar, stigmatize edilmiş insanlara erişmemektedir.

Küresel ve yerel düzeydeki istikrarsız politikalarla şiddetlenen stigma, Güney Afrika’daki çöp toplayıcılar için bir engel oluşturmaktadır. Düzensiz (Avrupalı olmayan) işçilerin tarihsel olarak horgörülmesine dayanan yaygın stereotipler, çöp toplayıcıların yeşil bir ekonomiye katkıda bulunmaları için gerekli desteği kazanmalarını engeller. Çöp toplayıcılar serseri, alkole veya yasadışı maddelere bağımlı, rasyonel düşünceye sahip olmayan kişiler olarak ve zengin mahallelerde güvenlik ve emniyete karşı birer tehdit olarak görülüyorlar. Çöp toplamak geri kalmış, kirli ve verimli olmayan bir çöp azaltma yolu olarak görülüyor. Bu olumsuz bakış, çöp toplayıcılar ve çöp toplamayı geliştirmekte olan bir ülke olmanın göstereni olarak gören politikalar ışığında sürmeye devam etmektedir. Bu nedenle, turizm ve yatırım çekmek isteyen şehirlerde mekanize olmuş geri dönüşüm yöntemlerinin, emek yoğun muadillerinden daha popüler olmaya devam etme ihtimali yüksektir. ■

Teresa Perez’e ulaşmak için: <tpz031@googlemail.com>

> İklim Değişikliğine Adapte Olmak: Zimbabwe’de Küçük Çiftlik Sahipleri

Christopher Mabeza, Zimbabwe Açık Üniversitesi, Zimbabwe

Küresel iklimin değiştiği şüphe götürmez bir gerçektir. İklim değişikliğinin etkileri dünya çapında ortantısız bir şekile hissedilmekte; esas yükünü geliştirmekte olan ülkelerdeki insanlar çekmektedir. Zimbabwe de buna bir istisna değildir. Zimbabwe’nin kırsalının her köşesinde iklim değişikliğinin parmak izlerini görmek mümkündür. Yağış miktarının artan değişkenliği, küçük çiftlik sahiplerinin bir kuraklıktan diğerine yalpalamalarına ve geçim kaynaklarının giderek daha güvencesizleşmesine yol açarak büyük zararlara neden oldu. Tartışmalar, küçük çiftlik sahiplerinin iklim değişikliği krizinin ön cephesinde oynadıkları rolü görmezden gelme eğilimindedir. Bu varoluşsal tehdidin sonucu olarak küçük çiftlik sahipleri iklim değişikliğine adapte olabilmek için olağanüstü stratejiler yaratmışlardır. Ne trajiktir ki girişimleri politika formülasyonlarında genellikle yan rolde rol almakta, çok nadiren başrolde bulunmaktadır. Bunun nedeni, kırsal toplulukların iklim değişikliğine adapte olmalarına yardımcı olmak konusunda yerel inovasyonların oynadığı kritik role burun kıvrıran perspektiflerdir. Teknoloji transferi, politikanın iklim değişikliği adaptasyonunu nasıl gördüğünü etkilemektedir. Bu makale, küçük çiftlik sahiplerinin stratejilerinin kırsal kalkınmada kritik olduğunu ileri sürmektedir.

Kırsal Zimbabwe’de küçük çiftlik sahiplerinin girişimlerinin temelinde insafsızca deney yapmak yatmaktadır. Bu tür girişimler ne kadar azimli olduklarının göstergesidir, çünkü pek çok çıkmaz içerir. Bu stratejiler küçük çiftlik sahiplerinin kırılgan geçim kaynakları için birer sihirli değnek değildir, daha ziyade daha küçük ve gerçekçi çözümlerdir. Bu çözümler iklim değişikliğine adapte olabilmek için kısmi çarelerdir. Dolayısıyla bu tek bir çözümün olmadığı, iklim değişikliğinin etkileriyle baş edebilmek için birlikte çalışan pek çok çözüm olduğu anlamına gelir.

Zimbabwe’deki Shona halkı iklim değişkenliğine çok uzun zamandır ayak uydurmaktadır. Shonalar ülkedeki en büyük etnik gruptur. Tembelliğe sıfır toleransı olan çalışkan insanlar olmakla övünürler. Sofraya yemek getirebilmeyi garantilemenin bir yolu olarak toprağı sürerler. Yaşamları yağmur suyuyla beslenen tarıma dayanır. Bu çiftçiler arasında çiftçilikte ve değişen iklim ortamlarına adapte olmakta uzman-

laşmış bireyler bulunmaktadır. Bu başarılı çiftçiler yerelde *hurudza* olarak bilinir. Bazı durumlarda bu üretken çiftçiler *mutambanevhu* (toprakla “oynayan”) olarak da bilinir. Pes etmeyen deneycilerdir. İnovasyonlarının çoğu suyun korunmasına dayanır.

Su hasadı çiftçiler için giderek değişken hale gelen yağış miktarlarına adapte olmayı sağlayacak bir seçenek haline geliyor. Bu kenarda kalmış yörelerde yağmurun hızlıca gelip geçtiği söylenir, o nedenle su hasadı geçerli bir seçenek olmuştur. Kırsal Zimbabwe’de su hasadıyla dünyaca ünlü olmuş bir çiftçi olan rahmetli Zephaniah Phiri, su hasadı becerileri için National Geographic’ten ödül kazanmıştır. Evinin yakınındaki bir kaya kütesinden akan suyu toplamıştır. “Su ve toprakla evliyim, böylece kaçamazlar ve benim toprağımda ailelerini büyütürler” demişti. Bu, yaptığı inovasyonların toprak kaymasını engellediği ve suyun çoğunu ekinlerini sulamak için kullandığı anlamına geliyordu. Çoğu küçük çiftlik sahibi kaçan suyun hasadını yapar, ve evlerinde inşa ettikleri küçük barajlara yönlendirirler (bkz. Resim 1). Suyu pazar çiçekçiliği yapmak için kullanırlar. Kendilerine “erozyon katili” diyen diğerleri dere yatağı boyunca duvar inşa ederek küçük baraj oluşturuyor, bunları pazar çiçekçiliği amacıyla da kullanıyorlar (bkz. Resim 2). Böyle yaparak dere yatağında erozyonu da azaltıyorlar.

1. Bir küçük çiftlik sahibinin arazisindeki küçük bir baraj. Su arka planda bulunan domateslerini sulamak için kullanılıyor.

2. Bu küçük baraj, "erozyon katilinin" ürünüdür.

Zimbabve'nin bazı kırsal kesimlerinde bazı sivil toplum örgütleri (STK'lar), çiftçilerin iklim değişikliğine adapte olmalarına yardımcı olabilmek için Koruma Tarımı (KT) başlattılar. KT toprağı minimum derecede örselemeye ve suyu korumaya dayanır. KT'ı uygulayan çiftçilerin çoğu malçama için çim kullanır (bkz. Resim 3). Bazı girişimci KT çiftçileri yağmur ölçeğı yapmak için eski tenekeleri kullanır (bkz. Resim 4). Bu araçlarla yağış miktarının kaydını tutarlar.

Kırsal Zimbabve'de iklimin giderek artan değişkenliği "mavi devrim" adlı bir olguya yol açmıştır. Mavi devrim ba-

3. Çim, bu çiftçiler tarafından malçlama için kullanılıyor.

4. Shurugwi'de Koruma Tarımı (KT) ile uğraşan bir çiftçi. Boş bir tenekeden yağmur ölçer yapmış.

lık çiftçiliğidir. Balık çiftçiliği hayvancılıktan daha "yeşil"dir, çünkü daha az sera gazı salar. Zimbabve'nin bazı bölgelerinde balık çiftçiliğinin temel bir faaliyet haline gelmesi cesaretlendiricidir. Küçük çiftlik sahipleri evlerinde balık göletleri inşa ediyorlar (bkz. Resim 5).

Diğer çiftçiler serbest gezen tavuk, ya da benim deyimimle "sınır tanımayan tavuklar" yetiştiriyor. Sınırsız tavuk çiftçiliği pek çok küçük çiftlik sahibi için popüler bir adaptasyon girişimi haline geldi. Bu çiftçiler güçlük içinde fırsat olduğunu farkettiler. Bu, değişime karşı tek akılcı tepkinin onun içinde bir fırsat bulmak olduğu anlayışına dayanıyor. Bazı çiftçiler 2,000 civarında sınır tanımayan tavuk yetiştiriyor. Tavuklarını komşu kasabalarda, özellikle de organik olarak yetiştirilmiş tavuğa büyük talebin olduğu başkent Harare'de satıyorlar. Dolayısıyla işleri çok hareketli; çiftçiler tavuklarının sayısını artırmayı umuyorlar.

5. Küçük çiftlik sahibinin balık havuzu.

6. Mopane solucanları (amacimbi).

Girişimci çiftçiler geçim kaynaklarını çeşitlendiriyor. Yerel olarak *amacimbi* olarak adlandırılan mopane solucanı gibi kereste olmayan orman ürünlerinin hasadını yapıyorlar (bkz. Resim 6). *Amacimbi* çok lezzetli olmakla birlikte halihazırda piyasada bulunmaktadır. Kazandıklarını gıda almak ve çocuklarının okul ücretlerini ödemek için kullanıyorlar.

Küçük çiftlik sahipleri, iklim değişikliği adaptasyonu söyleminde önemli bir rol oynuyor. Çevrelerini politika uzmanlarından daha iyi anlıyorlar. Bu kişiler, toplulukların iklim değişikliğine adapte olmalarına yardımcı olmakta kullanılabilecek önemli bilgi kaynaklarıdır. Küçük çiftlik sahiplerinin girişimci, küçük gerçekçi çözümlerini dikkate almak politika yapıcılara kalmıştır. ■

Fotoğraflar: Christopher Mabeza
Christopher Mabeza'ya ulaşmak için: <cmmabezah@gmail.com>

> Erik Olin Wright: Gerçek Bir Ütopist¹

Michael Burawoy, Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley, ABD

Erik Olin Wright, “Gerçek Ütopiyalar” hakkında konuşuyor.
Rosa-Luxemburg-Stiftung/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

Nerede başladı? Bunu söylemek zor. Erik’in, kendisinin de belirtmekten hoşnut olduğu üzere, ütopyalara olan merakı 1971 yılında, askerlikten kaçtığı ve Berkeley’de Üniteryen-Üniversalist okulun öğrencisi olduğu dönemde başlamıştı. O zamanlar, öğrenciler tarafından yönetilen, Amerikan toplumunun devrimci dönüşümüne dair beklentilerin tartışıldığı “Ütopya ve Devrim” adlı bir seminer organize etmişti. O zamanlar, öğrenci bir papaz olarak San Quentin Eyalet Hapishanesi’nde çalışarak, hapishane reformu odaklı aktivist bir örgütte yer almaktaydı.

Bu durum onu yetmişlerin başındaki sert günlerde Berkeley’de bir lisans üstü öğrencisi olarak iyi hazırlamış ve o dönemin entelektüel projesinin önemli bir figürü haline getirmişti: sosyolojiyi Marksist disiplinle yeniden ele almak. Böylece, Erik’in tezi, anaakım sosyolojiyle ideolojik zeminde değil bilimsel zeminde çatışmaktaydı. Sınıfın yeniden yapılandırılmış Marksist tanımının gelir uçurumunu, taba-

kalaşma modelleri ve beşeri sermaye teorilerinden daha iyi açıkladığını gösterdi.

Aynı zamanda, sosyolojiyle de bir çatışma halindeydi, Erik Marksizmi yeniden keşfediyordu. Orta sınıf, uzun zamandan beri Marksizmin bir düğümüydü-bu kavram ortadan kalkacağı yerde daha da gelişmişti. Erik, Luca Perrone ile birlikte “çelişkili sınıf konumları” kavramını ortaya atarak bu sorunu çözdü. Üç çelişkili sınıf konumu vardı: küçük burjuvazi ve geniş ölçekli sermaye arasında kalan küçük işverenler; sermaye ve ücretli işçi arasındaki müdür ve yöneticiler; ve ücretli işçi ve küçük burjuvazi arasında kalan yarı-özerk işçiler.

1976 yılında Wisconsin-Madison Üniversitesi’nde öğretim üyesi olduğunda, Erik sınıf analizini konu alan bir araştırma programını uygulamaya başladı. Halihazırdaki anketler ortaya koyduğu yeni kategorileri anlatmada yetersiz kaldığından, kendi sınıf kategorilerinin belirlenmesine de olanak

>>

tanıyan ulusal çapta bir anket düzenledi. Marksist egemenliğin hüküm sürdüğü bu çağda, fikirleri yayıldı ve paralel olarak birçok diğer ülkede anketlerin yapılması için ekipler kurdu.

Tüm akademik hayatı boyunca- ve aslında tüm hayatı boyunca, süregelen bir özelliğinden bahsetmek gerekirse, işlerin doğru yapılması yönündeki kararlıdır diyebiliriz. Bu yalnızca teorik açıklamalar ve ampirik araştırma arasındaki kapalı bir diyalog geliştirmekle ilgili değil, aynı zamanda analitik düzeninin iç mantığının derinleşmesini de kapsar. Fikirlerinin gelişiminin izini, *Class, Crisis and State* (1978) [Sınıf, Kriz ve Devlet], hemen ardından yayınlanan tezi *Class Structure and Income Determination* (1979) [Sınıf Yapısı ve Gelir Oluşumu] ve John Roemer'in sömürü kavramıyla beraber bir kayma yaşadığı *Classes* (1985, Türkçe'ye *Sınıflar* adıyla çevrilmiştir, 2016) ve eleştirilere cevap niteliğindeki *The Debate on Classes* (1989, Türkçe'ye *Sınıflar Üzerine Tartışmalar* adıyla çevrilmiştir, 2017) kitaplarında arayabiliriz.

1981'de Erik, birbirinden başarılı sosyal bilimci ve felsefecinin bir araya geldiği bir gruba katıldı ve bu kişiler arasından en çok felsefeci G.A.Cohen ve Philippe van Parijs ile ekonomist John Roemer'in etkisi altında kaldı. "Analitik Marksizm", daha amiyane tabirle "Marksizm zıvalığı olmayan", Marksizmin temellerini son derece yalın bir biçimde açıklığa kavuşturdukları bir oluşuma da ön ayak oldular.

Her ne kadar Marksizmin en başından beri ütölist düşünceye karşı bir alerjisi olsa da, 1989'dan sonra, siyasi konjonktür tam da buna ihtiyaç duymaktaydı. Erik, bu mücadeleyi üstlendi. Yeni muhafazakarlığın pathosuna doğrudan karşı çıkarak, kapitalizme alternatif sunan ama aynı zamanda bu alternatiflerin kapitalist toplum içindeki yerini de irdeleyen sosyalist bir ajanda yürütmüştür.

Yeni projesine, Sovyetler Birliği'nin de parçalandığı 1991 yılında başlamıştır. Erik, "gerçek ütopyaların"- spekülâtif ideal bir dünya değil, halihazırda var olan toplumların gerçek alternatifleri olabilecek- tartışıldığı konferanslar dizisini

başlatmıştı. Konferansın konuları arasında birleştirici demokrasi, piyasa sosyalizmi, katılımcı demokrasi, evrensel gelir desteği ve cinsiyet eşitliği bulunmaktaydı. Konferans bildirileri, Erik'in bir araya getirdiği kitaplarda yayınlanarak, *Envisioning Real Utopias* [Gerçek Ütopyaları Düşlemek] adlı baş yapıtını ortaya çıkardı.

Erik, sosyolojiyi, ahlaki değerler üzerine kuramsal inşalarını yapma konusunda daha az hassasiyet duyan kurucularına teslim etmişti- Marx, Durkheim ve Weber. Erik, sosyolojinin tasarısının bu tür değerlerin gerçekleştirilmesindeki kurumsal olanakları anlamak olduğunu açıkça belirtmiştir.

Yaşamının son yıllarında Erik, gerçek ütopyaların aktivistlerin ilgisini epeyce çektiğini keşfetmişti. Zamanının büyük çoğunluğunu, dünyayı bir uçtan diğer uca gezip, ideolojik-entelektüel çerçevesini kendi projeleriyle ilişkilendirmeyi şevkle amaçlayan gruplarla konuşarak geçirdi. Böylelikle, *Envisioning Real Utopias*'ı ulaşılabilir hale getirmeye, akademik gevezeliğin patirtısından kurtarmaya, *How to Be an Anti-Capitalist in the 21st Century* [21. Yüzyılda Nasıl Anti-Kapitalist Olunur] adını verdiği antikapitalizmin el kitabını yaratarak başladı.

Sivil toplumun siperlerindeki, bu olumlu mesaja memnuniyetle karşılık verdiler. Burada, her şeye rağmen kapitalizmle savaşarak, hakaretlere ve misillemelere göğüs geren büyük ölçüde görünmez kılınmış emekler için entelektüel anlamda bir saygı duruşu söz konusuydu.

Erik bizi, bir düşünme şekli ve bir oluş biçimiyle başbaşa bıraktı. Açıkça belirtmeme izin verin. Onun kadar berrak, ikna edici, hızlı, kolaylıkla ve hiç çaba harcamadan düşünebilen başka birini tanımıyorum; hiç kimse herhangi bir meselede, makalede, kitapta doğrudan sonuca onun kadar etkili gidememiştir. Onun gibi olamayız ama onun ortaya koyduklarından ilham alabilir, adımlarını takip edebilir, rehber edinebilir, ve her adımımızda fikirlerine yeniden şekil verebiliriz. ■

1. 2019 yılı Ocak ayında Jacobin'de yayınlanan makalenin kısaltılmış halidir. Metnin tamamına [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

> Erik Olin Wright'ı Hatırlamak

Michelle Williams, Witswatersrand Üniversitesi, Güney Afrika

Erik Olin Wright'ı akıl hocası, iş arkadaşı, dost ve yoldaş olarak gören bir çok kişiden biriyim. Ona yapılan övgüler muazzam entelektüel katkısı, ef-sanevi danışmanlığı ve akıl hocalığı, kapitalizmin ötesinde yollar bulma konusundaki ilgisi ve bağlılığı ve de Marksizm'e olan katkıları üzerine odaklanmaktadır. Her ne kadar ben de Erik'in bu yönlerine tanıklık etsem de, insancıl Erik'in ilginç tutkularına, bulaşıcı hayal gücüne ve insanların yaratıcı taraflarına duyduğu tutkuya dair kişisel deneyimlerime odaklanmak istiyorum.

Erik ile ilk tanışmam 1990ların sonlarında, yakın arkadaşı benim de danışmanım olan Michael Burawoy'u (o zamanlar Berkeley'de lisans üstü çalışmalarımı yürütüyordum) ziyareti esnasında gerçekleşti. İlk konuşmalarımızın birinde, Erik bana "Biliyor musun, ben senin amcamım" dedi. Buna, "Gerçekten mi? Hiçbir şey anlamadım" diye cevap verdim. Bana daha sonrasında Michael'ın benim akademideki babam olduğunu ve onun kardeşi olarak da, Erik'in benim amcam sayıldığını anlattı. Bunun, beni kendi hayatına dahil etme yollarından biri olduğunu düşündüm, sonra fark ettim ki bu durum aslında Erik'in diğerlerini kendi ailesindenmiş gibi görmesinin sıcak bir ifadesiydi- her daim insanları o muazzam ağının bir parçası yapmanın yolunu bulurdu, bunu da çoğunlukla farazi akrabalık bağları üzerinden yapardı. En başından beri, Erik'in amcalık rolü tüm ilişkimiz boyunca kendini gösterdi- teori ve kavram inşa etmek arasındaki farkı ve zorluğu anlatırken ya da Güney Afrika ve Kerala'daki komünist partilerin demokratik etkilerine dair uzun tartışmalarımızda, anti-kapitalist bir inisiyatif nelerin oluşturabileceği, sevdiğimiz kurgu ve kurgu olmayan kitapları ya da izlediğimiz oyunları (Güney Afrika'nın konu alındığı politik oyunları çok severdi) birbirimizle paylaştığımızda, yemek tariflerinden bahsettiğimiz ve meşhur Şaraplı Tavuk yemeğinin vejetaryen bir yemeğe dönüştürülebileceği (Tavuksuz, Şaraplı Tavuk derdi- bu yemeği tadana kadar fazlasıyla şüphe içindeydim!) hakkında konuşurken de. Erik işine her zaman tutkuyla ve neşeyle bağlıydı. Berkeley'ye yaptığı yıllık ziyaretler, Michael'ın öğrencileri için keyifli zamanlardı çünkü Erik her zaman muhteşem bir yemek yapar ve bizi Michael'ın evine davet ederdi (yılın geri kalanında Michael yemek yapmadığı için onun evinde toplandığımızda hepimiz yiyecek bir şeyler getirmek zorunda kalıyorduk)

Erik ile bağım, özellikle partnerim Vishwas Satgar ile keşfettiğimiz kooperatiflere ve dayanışma ekonomisiyle birlikte anti-kapitalist alternatifler bulma konusundaki ortak bağlılığımız nedeniyle daha da derinleşti. Her ne kadar somut alternatifler üzerine düşünmenin önemi hakkında hemfikir olsak

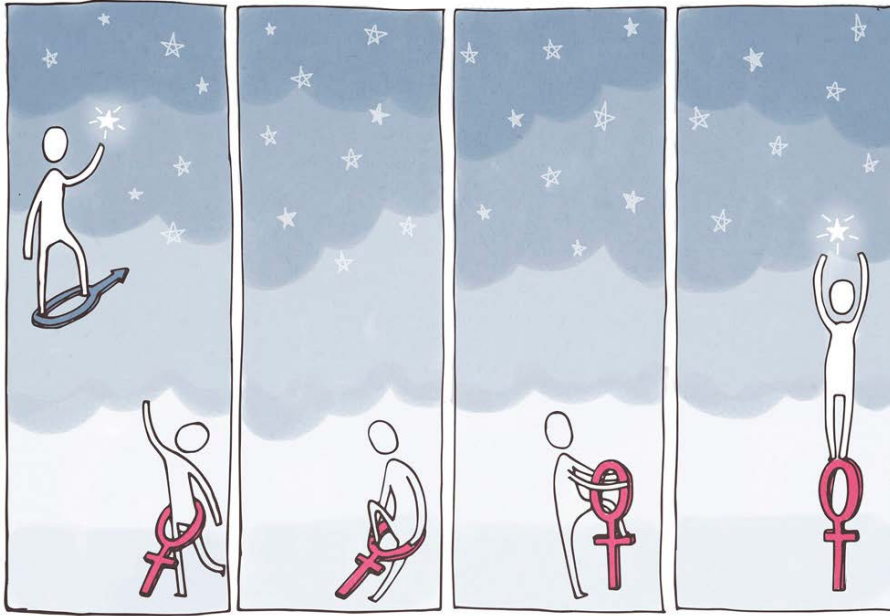
da, detaylara indiğimizde her zaman aynı fikri paylaşıyor-duk- çoğu zaman şiddetle savunuculuğunu yaptığı analitik yaklaşım, kültüre değin fikirlerin ortaya konulması, anlam-üretmenin önemi ve gerçekliğin büsbütün karışıklığı hakkındaki fikirleriyle aynı noktada değildim. Bu tartışmalarımızda, Erik asla öfkenin ya da memnuniyetsizliğin pençesine düşmez, bilakis fikirlerin birbirini izlemesinden hoşlanır ve hatta benim fikirlerime hem katıldığına hem de katılmadığına dair bir izlenim yaratırdı. Çok da yüce gönüllüydü- benim bildiğim en az iki durumda- Robinson Mistry ve Zakes Mda'ya siyasi kurgu türündeki eserleri dolayısıyla teşekkürlerini sunmuştu. Johannesburg'a ziyaretlerinden birinde Mda'nın, *The Dying Screams of the Moon* oyunundan sonra neredeyse gözyaşlarını tutamamış ve o zamana kadar izlediği en iyi oyun olduğunu söylemişti.

"Erik her daim bir amca gibi, sevecen, tutkulu ve insancıl biri olmasının yanı sıra içinde yaşadığımız dönemin en önemli sosyologlarından ve Marksist bilim insanlarından biriydi"

Erik ile ilk karşılaşmamızın üzerinden yirmi yıldan fazla zaman geçtikten sonra Berkeley'de tekrar karşılaştığımızda, dostluğumuz birçok uzak diyara yaptığımız seyahatlerimizle daha da pekişmişti: Kerala, Barselona, Göteborg, Buenos Aires, Padua ve Güney Afrika'ya yaptığımız üç gezi. İlk uzak ülke ziyaretimiz 2000 yılında Hindistan, Kerala'ya (Kerala'daki saha çalışmamaya yeni başlamıştım) olmuştu. Erik'in her yerden ve her yaştan insanla nasıl iletişim kurduğuna ilk Kerala'da şahit olmuşum: bir seferinde, Kerala'nın kırsalında yer alan dağlık bir köyde, neşeli kahkahalar atan bir grup öğrencinin karşısında "O kız dağdan inecek" şarkısını söylemişti. Sanıyorum, aralarında en sevdiğim Erik ile beraber Michael'ın da Johannesburg'da olduğu zamana aitti. Sadece üçümüzün yer aldığı bir akşam yemeğinde, ikisinin Marx üzerine bir saatten fazla süren tartışmalarını izlemek gibi büyük bir şans yakalamıştım. Sadece tartışmanın içeriğinin ilginçliği değil, söz konusu tartışma sürecindeki tavırlarını izlemek de çok eğlenceliydi. Erik'in sakın tutumu inanılmazdı! Gerçekten de, Erik'in modu hiçbir zaman olumsuzluklardan etkilenmiyordu (uykusuzluk, rahatsızlık ya da yorucu program da dahil) En azından benim gördüğüm kadarıyla, Erik her daim bir amca gibi, sevecen, tutkulu ve insancıl biri olmasının yanı sıra içinde yaşadığımız dönemin en önemli sosyologlarından ve Marksist bilim insanlarından biriydi. Hambe Kahle [Elveda] Erik! ■

> Toplumsal Cinsiyet ve Eşitsizlik İlişkisi: Giriş

Birgit Riegraf, Paderborn Üniversitesi, Almanya, ve ISA Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum Araştırma Komitesi (RC32) üyesi, **Lina Abirafeh**, Lübnan Amerikan Üniversitesi, Lübnan ve **Kadri Aavik**, Talin Üniversitesi, Estonya ve Helsinki Üniversitesi, Finlandiya

Eşitliğe ulaşmak kişisel ya da özel bir mesele değildir. Yapısal, siyasi, toplumsal ve ekonomik düzeylerde ele alınmalıdır. Fotoğraf: Nguyen Hai Ha/Flickr. Bazı hakları saklıdır.

Toplumsal cinsiyet ve toplumsal eşitsizlik, sosyoloji, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve sayısız birçok disiplinin en önemli çalışma alanlarını oluşturmaktadır. Bu araştırma alanlarının en önemli ortak bulgusu kadınların, dünya üzerindeki yoksul ve dışlanmış grupların büyük çoğunluğunu oluşturduğudur. Dünya Ekonomi Forumu'nun 2018 yılındaki Küresel Cinsiyet Farkı Raporu'na göre, dünyada küresel anlamda ekonomiye dayalı cinsiyet farkının kapanabilmesi için 202 yıl gereklidir.

Ekonomik eşitsizlikler birçok biçimde görülebilir; örneğin, [2018 yılı Küresel Cinsiyet Farkı Raporu](#)'na göre, araştırma yapılan ülkelerin %41'inde kadınlar toprak sahibi olabilmektedir. İş dünyasında, yönetici pozisyonlarının sadece %34'ünde kadınlar bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonomide kadının rolü de toplumsal cinsiyete dair önemli mücadele alanlarından biridir. Kadınlar, kayıt dışı ekonomide büyük bir yere sahip olup, ücretsiz işlerde çalıştıkları zaman erkek-

lerinkinden iki kat fazladır. Kayıt dışı ekonomi düzenlenmediği için, kadınlar sömürü ve suistimale bilhassa daha açıktır. İstatistikler, politikadaki anlamlı değişimler üzerine büyük ölçüde ilerleme kaydedebilir. Bununla birlikte, kadınlar kendilerinin en iyi savunucularıdır; ancak siyasi alandaki temsilcileri yetersizdir. Raporda yer alan 149 ülkenin sadece 17'sinde kadınlar devlet başkanlığını yapmaktadırlar. Ayrıca, dünya çapında bakanların %18'ini ve milletvekillerinin %24'ünü kadınlar oluşturmaktadır.

Bazı ülkelerde toplumsal cinsiyet konusunda atılan önemli adımlara rağmen, diğerlerinin yanı sıra ırk, sınıf ve cinsiyet gibi kesişimsel kimlikler temelinde kadınlara tanınan fırsatlar arasında da büyük fark görülmektedir. Her ne kadar ayrıcalıklı konumdaki bazı kadınlar bu ilerlemeden faydalanyorsa da, diğerleri güvencesiz koşullarda yaşamlarını sürdürmeye devam etmektedir. Tek tek ülkelere bakıldığında, toplumsal ve kültürel olarak birbirinden farklı altyapılara sahip kadınlar arasındaki farklar giderek artmaktadır. Söz

konusu bu farkların kadınlar için sosyal güvence ve fırsatlar üzerinde büyük etkisi vardır. Örneğin, [UNICEF'in verilerine](#) göre, 182 ülke arasında Amerika, anne ölüm oranındaki görece düşük seviyesi nedeniyle 54. sırada yer almaktadır. Aynı zamanda, [Centers for Disease Control and Prevention](#) verilerine göre de Amerika'da, siyahi annelerin ölüm oranı, beyaz annelerin ölüm oranından üç kat daha fazladır.

Birçok ülke ilerleme kaydederken, oranlar değişim göstermektedir. Küresel Cinsiyet Farkı, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın bölgesel anlamda en büyük cinsiyet farkına sahip olduğunu ortaya koymuş ancak kadınlar için şartların iyileştirilmesi konusundaki ilerlemenin de Kuzey Amerika'ya göre daha iyi olduğunu bulgulamıştır. Güney Asya'da cinsiyet farkının 70 yılda kapanacağı öngörülmektedir. Kuzey Amerika, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan neredeyse yüzyıl önce. Öte yandan, bu bölge daha da yakından incelendiğinde söz konusu istatistiğin Myanmar'da süregelen etnik temizlik dolayısıyla olağanüstü derecede güvencesiz koşullarda yaşayan, yerlerinden edilmiş Rohingya kadınlarının irdelenmesinde ne kadar anlamlı sonuçlara ulaştığı sorgulanabilir. Buna benzer istatistikler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği meselesinde ilerlemeyi nasıl tanımlayacağımız veölçeğimiz hakkında bizi yeni sorulara yönlendirebilir.

Küresel Diyalog'un bu sayısı, sosyo-mekansal farklılıkların toplumsal cinsiyet ve toplumsal eşitsizliğin birbirleriyle nasıl bir ilişkide olduğu ve birbirlerini nasıl şekillendirdiği konusuna ışık tutmaktadır. Bu sayının amacı, bu farklı dinamiklere bir referans noktası oluşturmak ve kadınlar için toplumsal değişim ve kadınlara yönelik politika değişikliklerini içeren yeni araştırma ve tartışmalar için alan açmaktır.

Bu konudaki değerlendirmeler, Liisa Husu'nun kadınların dünya çapında yüksek öğrenim alanında kaydettikleri büyük ilerlemelere rağmen, mevki ne kadar yüksekteyse, o mevkilerde bulunan kadınların sayısının ne kadar az olduğuna dair gözlemleri çerçevesinde yaptığı çalışmayla başlamaktadır. "Araştırma Fonlarında Toplumsal Cinsiyet Mücadelesi" başlıklı yazısında, Avrupa ve Kuzey ülkeleri bağlamında, yetersiz temsilin etkilerini tartışmaktadır.

Blanka Nyklová, "Çek Cumhuriyeti'nde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Mücadelesi" makalesinde, neoliberal ideoloji ve muhafazakar tutumların Orta Avrupa'daki toplumsal cinsi-

yet ve toplumsal eşitsizliği nasıl şekillendirdiğini Çek Cumhuriyeti üzerinden değerlendirmektedir. Diğerlerinin pahasına kimi kadınların sahip olduğu ayrıcalıkları vurgulamak adına çarpık özgülleşme kavramını kullanmaktadır.

"Süreklilik ve Değişim: Amerika'da Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği"nde Margaret Abraham, Amerika'daki eşitlik mücadelesinde edinilen kazanımlarla beraber karşılaşılan engelleri nasıl gözlemlediğimizi ortaya koymaktadır. Eşitlik ve adalet yönündeki bu başarıların apaçık ortada olmadığını ve toplumsal eylemlerimiz ve sosyolojik analizlerimizi ileriye taşımamız gerektiğini savunmaktadır.

Lina Abirafeh, "Arap Bölgesi'nde Toplumsal Cinsiyet ve Eşitsizlik" adlı makalesinde, Arap bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri araştırmaktadır. Bu bölge, sosyo-kültürel engeller ve yerleşik patriyarkayla beraber uzun süredir ekonomik ve siyasi güvencesizlik yaratan koşullarla da karşı karşıya kalmaktadır. Bu zehirli bileşim hız kesmekte ve çoğu vakada, tersine işlemektedir- toplumsal cinsiyet eşitliğine doğru ilerleme göstermektedir. Arap kadınları tamamen eşit olmadığı müddetçe bu bölge huzura ve refaha kavuşamayacaktır.

Nicola Piper'ın "Asya Bağlamında Cinsiyetçi Emek ve Eşitsizlik" çalışması, Asya bağlamında cinsiyetçi emek ve eşitsizliği, geniş çaplı ve süreklilik gösteren halk hareketlerinin bilim insanları ve uygulayıcıların odağı haline gelmesiyle ilişkilendirerek anlatmaktadır. Özellikle, kadın göçmenler feminize edilmiş sektörlerde yoğunlaşmakta ve genellikle hak ve güvencelerden mahrum kalmaktadır. Yaşadıkları zorluklar ve güvencesizlikleri bu bölgedeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin merkezinde yer almaktadır.

"IPSP: Toplumsal İlerleme, Birtakım Cinsiyetçi Yansımalar" makalesinde Jeff Hearn, Uluslararası Toplumsal İlerleme Paneli'nin (IPSP) raporuna dair süreci ve ortaya koyduğu sonuçları üzerine izlenimlerini aktarmaktadır. Yazar, raporun toplumsal cinsiyetin nasıl kavramsallaştırılması gerektiğine dair önerilerine odaklanmaktadır. ■

Birgit Riegraf'a ulaşmak için <birgitt.riegraf@uni-paderborn.de>

Lina Abirafeh'e ulaşmak için <lina.abirafeh@lau.edu>

Kadri Aavik'e ulaşmak için <kadri.aavik@tlu.ee>

> Araştırma Fonlarında Toplumsal Cinsiyet Mücadelesi

Liisa Husu, Hanken Ekonomi Okulu, Finlandiya, ve Örebro Üniversitesi, İsveç, ve ISA Bilim ve Teknoloji Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RC23) Yönetim Kurulu Üyesi ve ISA Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum Araştırma Komitesi (RC32) üyesi

Akademi ve araştırmaya dair iş kollarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği süregelen ve küresel bir sorundur. Küresel anlamda ve Avrupa'daki araştırmacıların yalnızca üçte biri kadındır. Mevki ne kadar yüksekse, o kadar az kadının o mevki de bulunduğu dair yerleşik kanı hala devam etmektedir. Ve bu durum, dünya çapında kadınların yüksek öğrenim alanında kaydettikleri ilerlemelere rağmen böyledir. Öğretim üyelerinin ezici çoğunluğunu erkekler oluşturmakta ve yakın zamanlı Avrupa ve Kuzey ülkelerindeki istatistiklere göre öğretim üyeleri arasındaki toplumsal cinsiyet eşitliği dengesine yönelik değişimin hızı hayli yavaş kalmaktadır.

> Araştırma Fonları Cinsiyet Ayrımı Gözetiyor mu?

Hem kadın hem erkekler için araştırma fonlarından yararlanmak, akademik ve araştırma kariyerlerinin ilerlemesi için önemlidir. Çoğu ülkede bu durum, zorlu yarışlarla elde edilen dış kaynaklı araştırma fonları anlamına gelmektedir. Bütüncül bir çerçevede ele alındığında, araştırma fonlarına dair toplumsal cinsiyet dinamikleri sistematik olarak kadınların fonlardan daha az yararlandığını göstermemekle beraber, bir takım toplumsal cinsiyet mücadelelerinin yaşandığı daha karmaşık bir tabloyu ortaya koymaktadır. Bu durum bireysel araştırmacılar, araştırma grupları ve üniversiteleriyle fon sağlayan kuruluşlar, araştırma içeriği ve araştırma politikalarıyla da ilişkilidir. Söz konusu zorluklar fonların dağıtımı, fonlara ulaşılmasındaki engeller, hakem değerlendirmesi, fon sağlayan kuruluşlar, bu kuruluşların yönetimi, politikalar ve pratikler ile neyin ve kimin mükemmel olduğuna dair tanımlamayla beraber mükemmelin kimin tarafından tanımlandığıyla da ilgilidir. Toplumsal cinsiyet ve araştırma fonları hakkında yakın zamanlı ve sürmekte olan araştırma, fonlama aşamalarına ve fonlama çevresine bütüncül ve eleştirel bir bakışı gerekli kılmaktadır.

Araştırma fonları çerçevesinde ele alınan toplumsal cinsiyet dinamikleri tüm fonlama aşamalarını içermekte olup, olası cinsiyetçi modeli şöyle analiz etmektedir: başvuru davranışı (kimin başvurduğu), başvuru havuzu (başvuru yapmaya kimlerin uygun olduğu), araştırma grubunun mahiyeti, fon araçları, çağrı ilanları, başvuru kılavuzu, uygunluk kriterleri (yaş ya da pozisyon), değerlendirme kriterleri, değerlendirme süreci, değerlendirmeye yönelik potansiyel eğilimler, hakem heyetinin seçilmesi, hakem değerlendirme süreci, başarı oranı, başvuru yapılan ve dağıtılan fon miktarı, araştırma içeriği, genel ve toplumsal cinsiyete ilişkin fon sağlayıcının politikası, fonlama sisteminin şeffaflığı, toplumsal cinsiyet istatistiklerinin varlığı ve denetimi, ve elde edilen fonun kariyer planlamasına uzun dönemli etkisi.

Mükemmeliyet odaklı fonlama araçları özel ilgi alanlarından birini oluşturmaktadır: mükemmeliyet merkezleri, farklı mükemmeliyet oluşumları, seçkin kürsüler, vb. Yakın dönemli ampirik çalışmalar ve denetimler, bu tür mükemmeliyet oluşumlarını, İsveç gibi toplumsal cinsiyet dengesinin en yüksek olduğu ülkelerde dahi kadınlardan çok erkeklere yarar sağladığını göstermektedir.

Resmi ve resmi olmayan akademik ağlar, fon arayışı konusunda önemli bir role sahiptir. Birçok alandaki araştırma fonları bireyselden ziyade grup çabasına ilişkindir. Akademik ağlar ve araştırma çevresine katılıma dair toplumsal cinsiyetçi kalıplar hakkındaki araştırma, söz konusu bağlamanın amacına hayli uygunluk göstermektedir.

> Avrupa deneyimi

Ulusal ve bölgesel politikalar açısından araştırma fonları temel meselelerden biridir. AB düzeyi ve bazı Avrupa ülkelerinin ulusal politikalarında, araştırma fonlarında toplumsal cinsiyet meselesi 1990ların sonu, 2000lerin başlangıcından itibaren mülâhaza edilmektedir. 1980lerin ortasından itibaren, Avrupa Birliği araştırma fonu "çerçeve programları"

>>

“Siyasi irade ya da bu iradenin eksikliği, devlete bağlı araştırma kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliğine ne ölçüde öncelik tanıdıkları konusunda ve araştırma fonlarındaki toplumsal cinsiyet mücadelesinde önemli bir role sahiptir”

adı altında düzenlenmektedir. Avrupa çerçeve programlarının ilki teknolojiye yardımcı olması dışında sosyal bilimlerin desteklenmesi yönünde yetersiz olmuş ve toplumsal cinsiyet meselesine sessiz kalmıştır. Dördüncü çerçeve programından (1994-1998) itibaren, sosyal bilim araştırmalarına fon sağlanmaya başlanmış ve toplumsal cinsiyet meselesi de gündeme alınmıştır. Araştırmacılar ve araştırma grupları ile karar verici ve değerlendircilerin toplumsal cinsiyet eşitliği dengesi konusundaki gelenekselci bakış açısıyla beraber araştırma içeriğinin toplumsal cinsiyete dair boyutları da dahil edilmek üzere, bilimde toplumsal cinsiyetin sorgulanması amacını taşıyan “bilimde kadınlar”dan yola çıkılarak 1990ların sonundan itibaren ilerleme kaydedilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği Avrupa Araştırma Alanı’nın (ERA) ele aldığı beş ana konudan biridir. Bu, üç meseleye de ışık tutmaktadır: araştırma ekiplerindeki toplumsal cinsiyet eşitliği dengesi, değerlendirmeciler arasındaki toplumsal cinsiyet eşitliği dengesi ve araştırma içeriğinin toplumsal cinsiyet boyutu.

Avrupa politika çalışmalarının bir parçasını 2009 yılında, 33 ülkeyi kapsayan toplumsal cinsiyet ve araştırma fonu hakkında yapılan ilk sistematik değerlendirme oluşturmaktadır. Bu değerlendirme sonucunda Avrupa’da ulusal araştırma politikaları ve ulusal fon ajansları tarafından toplumsal cinsiyet meselelerine yaklaşım, çoğu ülkede “görece tembellikten” ve ulusal araştırma fonlarının toplumsal cinsiyete göre denetiminin neredeyse hiç olmamasından, İskandinav ülkeleri de dahil olmak üzere birkaç ülkenin ulusal fonlama sisteminin toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek amacıyla aldığı etkin önlemler, denetleme ve aktif katılımlarına kadar farklılıklar göstermektedir.

Avrupa araştırmalarının amiral gemisi olan Avrupa Araştırma Konseyi (ERC) 2007’de kurulmuş olup, 2014-2020 yılları için her ülkeden ve her disiplinden kariyerlerinin başındaki, ortasındaki ve tecrübeli araştırmacıların çalışmalarını desteklemek adına 13.1 milyar € bütçe ayırmaktadır. Ancak, AB araştırma politikasının toplumsal cinsiyete dair yarattığı endişelere rağmen, ERC denetim politikalarında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eksiklikler de bulunmaktaydı. ERC, nihayet fonun toplumsal cinsiyete göre dağılımını denetlemeye başladığında, 2007-2013 arasındaki

bulgular, başlangıç seviyesinde verilen ödeneklerde erkeklerin başarı oranının %30, kadınların da %25 olduğunu göstermekle beraber, ileri düzey araştırmalara verilen ödenekler söz konusu olduğunda ise, başarı oranı erkeklerde %15, kadınlarda %13 olmaktadır. Sadece tek bir alanda, verilen başlangıç seviyesi ödeneklerde toplumsal cinsiyet ayrımı yoktu: bu alan, erkek-egemen bir araştırma alanı olarak fizik ve mühendislik bilimleriydi. Erkeklerin başarı oranının açık bir biçimde yüksek olduğu alanlar, yaşam bilimleri, beşeri ve sosyal bilimler gibi geleneksel anlamda kadınların en çok yer aldığı alanlardı.

Siyasi irade ya da bu iradenin eksikliği, devlete bağlı araştırma kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliğine ne ölçüde öncelik tanıdıkları konusunda ve araştırma fonlarındaki toplumsal cinsiyet mücadelesinde önemli bir role sahiptir. Örneğin, İskandinav toplumları, uluslararası toplumsal cinsiyet eşitliği karşılaştırmalarında en üst sıralarda bulunmakla beraber küresel yenilik endekslerinde de başı çekmektedirler. Özellikle Norveç ve İsveç’te, toplumsal cinsiyet eşitliği araştırma politikaları gündeminin başlıca maddesidir. İsveç’te, İsveç Araştırma Konseyi ve ulusal yenilik ajansı Vinnova gibi devlete bağlı araştırma fonu kuruluşlarının her birinde, toplumsal cinsiyet farklılıklarının kişilerin yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilemesinin önüne geçmeye yönelik idari yönergeler mevcuttur. İlerlemenin denetlenmesi konusunda ise, İsveçli fon sağlayıcıları sadece istatistiklerden değil aynı zamanda fon komitesi toplantılarında yer alan toplumsal cinsiyet gözlemcileri gibi sosyal bilimlerin nitel araçlarından da yararlanmaktadır.

Devlete bağlı araştırma fonu yönetim kurullarında toplumsal cinsiyet eşitliği dengesi, birçok Avrupa ülkesinin kurulları halen erkek egemen üyelerden oluşurken, 2000lerin başından itibaren Finlandiya, Norveç ve İsveç’in başarı sağladığı bir politika olmuştur. Fon yönetim kurullarındaki toplumsal cinsiyet eşitliği dengesi sadece eşit temsiliyet ve adalet meselesi değildir; engellerin var olduğu bu tür pozisyonlardaki eşit temsiliyet, fon sisteminin nasıl yürütüldüğü ve bilimsel ağıın ne kadar desteklendiğine dair bilgi sağlama açısından da önem taşımaktadır. ■

Liisa Husu’ya ulaşmak için <liisa.husu@oru.se>

> Çek Cumhuriyeti'nde Toplumsal Cinsiyet Mücadelesi

Blanka Nyklová, Çek Bilim Akademisi Sosyoloji Enstitüsü, Çek Cumhuriyeti

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Genderová studia FSS MU

Brno'da kapatılan Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları bölümünün logosu.

Bu sene, Avrupa'nın yarı-çeperinden Demir Perde'nin kaldırılmasının ya da demokrasi yolunda atılmış en makul adım olan orantısız neoliberalleşmenin 30.yılıdır. Demokrasinin yükselişi, Komünist Parti üyeliği temelli eski güç yapılarını ortadan kaldıran, meritokrasiye bir geçiş gibi görülmekteydi. O dönemin medyası, sadece kişisel bakış açısına göre hak etmeyenlerin eşitsizliğini haklı gören meritokrasiyi mutlulukla karşılıyor ve jeopolitik bir merkez oluşturma yolunda ileriye doğru bir adım olduğunu düşünüyordu. Ancak, Çek Cumhuriyeti 1989'dan önce gizli bir ajan ve Çekyalı çoğu milyarder gibi, 1989 öncesi ayrıcalıklı konumunu özelleştirmeler sayesinde ekonomik bir güce çeviren oligark bir Başbakan tarafından yönetiliyor. Aynı zamanda, nüfusun yaklaşık onda biri haciz yasası nedeniyle borç batağına saplanmış ve 70.000 evsizle beraber 120.000 kişi de evlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu yazıda, Çek Cumhuriyeti özelinde, Orta Avrupa Visegrad Grubu'nda neoliberalizmi destekleyen siyasi rasyonelitenin, toplumsal eşitsizlik/toplumsal cinsiyet eşitsizlik üzerindeki sonuçlarından bahsedeceğim. Toplumsal cinsiyet çalışmalarının akibetinden de yararlanarak, aynı rasyonelitenin etkisini eşitlik ve adalet çerçevesinde irdeleneceğim.

Neoliberalizm, günümüz küresel dünyasında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de ele alarak, eşitsizliğin nedenlerini açıklamada kavramsal bir kısa yol halini almıştır. Böylelikle, neoliberalizm yaşamın tüm boyutlarının nihai belirleyicisi olan serbest piyasaya dönüş olarak algılanmaktadır. Eleştirel kuramcılar, birbirine bağlı alanlardaki işleyişini mercek altına alarak bu fazla basitleştirici tanıma karşı çıkmaya yeltendiler. 1998'de Fransız antropolog Pierre Bourdieu neoliberalizmi, insanların küresel sermayenin gücüne direnme kapasitesini ortadan kaldıran, kolektifleri yok edici ve işgücünü zehirli bir şekilde atomlarına ayıran bir güç olarak nitelendirmiştir. Neredeyse yirmi yıl önce ise, Britanyalı kültür kuramcısı Angela

McRobbie, bireyin yaşamını bir proje olarak temel alarak- edebî ve sinema karakteri olan Bridget Jones'da olduğu gibi-, ekonomik güçlenmenin kültürel temsiliinin nasıl yapıldığını ve kendisini bu karakterle özdeşleştiren genç insanların yaşamlarını nasıl etkilediğine odaklanmıştır. Amerikalı siyaset kuramcısı Wendy Brown da, piyasa mantığının etkilerine sadece toplumsal hayatın ekonomik boyutu üzerinden değil, hepsinden önemlisi, demokratik kurumların siyasi rasyonelitesi üzerinden ele almıştır.

> Visegrad ülkelerinde neoliberalizm ve toplumsal cinsiyet

Yukarıda adı geçen yazarlar somut örneklerden yararlanmışlardır, ancak çoğu zaman bu olgunun kavramsal olarak çalışılmasına olanak tanıyan, evrensel geçerliliği olan bir neoliberalizm teorisi öne sürdükleri de düşünülmektedir. Orta Avrupa Visegrad ülkeleri, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi örgütlerin demokratikleşmesine neden olan birbirinden farklı yönergelerin uygulanmasının sonuçlarının gözlemlenebileceği bir laboratuvar gibidir. Özellikle 2000'den sonra, jeopolitik açıdan neoliberalleşmeyi inceleyen eleştirel çalışmaların sayısında artış görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve dönüşümü üzerine yapılan analizler, modern özgürleşme projesinin Zuzana Uhde'nin öne sürdüğü gibi "çarpık özgürleşme" yarattığını ve bu durumun bakım gibi önceden piyasa alanının dışındaki sektörlerin metalaşması yoluyla belirli gruba ait kadınların diğer kadınlar pahasına güçlendiği bir ortam yarattığını öne sürmektedirler. Çarpık özgürleşme sadece tamamlanmamış değildir, yeni adaletsizliklere de yol açmaktadır ve kapitalizmin bu durumun sürekliliğini sağlaması açısından oynadığı rolü anlamadan bu durumla savaşmak mümkün görünmemektedir.

Çek Cumhuriyeti'nde, kadınlar parlamentonun yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır; cinsiyete dayalı ücret farkı genel

>>

çerçevede %22'de seyretmekte ve aynı şirketin aynı pozisyonunda bu fark %10 olmaktadır; Avrupa'da en uzun süre doğum izni kullanan bireylerin %98.5'ini kadınlar oluşturmaktadır; ve vakaların %90'ında tek ebeveynli aile yapılarında evin geçimini sağlayan kişinin anne olduğu görülmektedir. Kadınlar, 1989 yılından beri artan biçimde ekonomik istikrarsızlıkla karşı karşıya kalmakta ve yoksulluk tehditi altında olanların da çoğunluğunu oluşturmaktadır; yaşlı kadınlar daha fazla yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmakla beraber ülkenin belli bölgelerinde etnik/göçmen kimliklere yönelik artan ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin de mağdurları olmaktadır. En önemlisi, Çek Cumhuriyeti ve Visegrad Grubu ülkelerindeki toplumsal cinsiyet kültürü muhafazakarlık ve cinsiyetçilikle tanımlanmakta, çarpık özgürleşmeyle mücadeleyle imkansız kılmaktadır; kadınların özgürleşmesi ve bu yöndeki artan çabaları bazı bölgelerde yaşanan ekonomik sıkıntıların nedeni olarak görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları alanındaki bilim insanları toplumsal cinsiyet ilişkileri ve neoliberalleşmedeki muhafazakar çizginin nasıl birbirini desteklediğini göstermektedir. Radka Dudová ve Hana Hašková, 1989'dan sonraki doğum izni politikalarının, 1989 öncesinin aile politikalarının devamı niteliğinde olduğunu belirtmektedirler. Libora Oates-Indruchová ve Hana Havelková, Komünist dönemdeki özgürleşme politikalarında, kadın ve feminist hareketlerin bahsedilmeyen katkılarına odaklanırken, Kateřina Lišková, 1960ların sonundan günümüze kadar tıbbi söylemdeki cinsiyetçi çifte standardın nasıl sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu bölgede, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve feminist kuramlar yayılmasaydı bu katkılarının hiçbiri mümkün olmayacaktı.

> Toplumsal cinsiyet çalışmalarının akıbeti

Bu bölgedeki toplumsal cinsiyet çalışmalarının akıbeti, neoliberalizmin desteğini arkasına alan demokrasi projesindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürekliliğini ve değişimini anlamamıza yardımcı olabilir. Bu disiplinin kuruluşu, Amerikalı ve ardından Avrupalı bağışçıların yetersiz yerel fonların olduğu bir ortamda yerel feminist aktivizme fon sağlanmasına borçludur. 2004 yılında toplumsal cinsiyet çalışmaları eğitimi kısmen, daha fazla öğrenci sayısını gerekli kılan neoliberal yüksek öğrenim reformunun sağladığı fırsat penceresi saye-

Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Avrupa'daki diğer ülkelerde, neoliberal hürriyete uymayan her araştırma ve eğitim saldırı altındadır.
Fotoğraf: Christopher Dombros/Flickr. Creative Commons

sinde iki büyük Çek üniversitesinde verilmeye başlanmıştır. Öte yandan, aynı siyasi rasyonele sadece Macaristan'daki değil Çek Cumhuriyeti'ndeki toplumsal cinsiyet çalışmaları bölümlerinin yakın zamanda bölünmesine neden olarak, Orta Avrupa'da toplumsal cinsiyet odaklı araştırmaların yürütülmesine de olumsuz etkide bulunmuştur. Wendy Brown'ın öne sürdüğü üzere, neoliberal rasyonele nihai olarak normatiftir-piyasa mantığının kuralı öngörülmez ancak feminist projelerin payandasını oluşturan özgürleşme rasyonelede olduğu gibi farklı temellere bağlı rasyonelelerin pahasına etkin bir biçimde kurumsallaştırılmıştır. Komünist dönem boyunca süren toplum mühendisliğindeki eşitsiz toplumsal ilişkileri hedef alan herhangi bir politik eylemin olağanüstü kolay bir biçimde reddedildiği, muhafazakar cinsiyetçiliğin hüküm sürdüğü bu bölgede, neoliberal siyasi rasyonele, ilk olarak toplumsal cinsiyet çalışmalarını kurumsallaştırmak için can atanlar dahil olmak üzere bir takım feminist girişimlerle işbirliği içindedir. Macaristan'daki toplumsal cinsiyet çalışmaları yasağında da aynı siyasi rasyonele gözlemlenmektedir ancak daha da önemlisi bu yasak ekonomik (toplumsal cinsiyet bölümünden mezun olmuş kişilerin iş piyasasında talep görmediği gibi yanlış bir temellendirmeye) ve dolayısıyla *apolitik* bir kurgu içinde sunulmaktadır. Bu durum, karşıt toplumsal eleştirilerin siyasi amacına hizmet etmekle beraber toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin (Agnieszka Graff ve Elzbieta Korolczuk tarafından 2017 yılında kaleme alınmış olan [bu makalede](#) belirtildiği gibi) popülerleşmesine de fırsat vermektedir. Çek Cumhuriyeti'nde, 2018 yılında Brno toplumsal cinsiyet çalışmaları programının kapatılmasına gerekçe olarak söz konusu programın "karlı" olmadığı verilmiş, dolayısıyla öğrenci sayısına tabi olan eğitim sistemi öğrencileri kendine çekmeyi başaramamıştı.

Bu iki vaka arasındaki paralellik, her ne kadar motivasyonları-bariz bir biçimde- farklılık gösterse de inanılmazdır. Macaristan vakasında, bu disiplin bilimsel değil ideoloji kışvesinde olup, siyasi mantık ön plandayken, Brno vakasında, verdikleri kararın etik olmaması nedeniyle, siyasi rasyonelelitenin üniversite yönetimi tarafından kurumsallaştırılması söz konusuydu. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine-ekonomik ve aynı zamanda cinsel şiddete tolerans ve kamuya mal olmuş kişilerle siyasetçilerin cinsel saldırılarını destekleme anlamında da- gerçekten karşı çıkmak için, neoliberal siyasi rasyoneleyle olan sıkı bağı açıkça ortaya konulmalıdır. Neoliberalizmin normatif ilkeleriyle başarılı bir şekilde başa çıkacaksa, bu yöndeki tabiiyet ilişkilerini kabul etmeliyiz aksi takdirde bu ilişkiler, toplumsal ve özellikle toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dair yapılan feminist eleştirileri destekleyen normatif mantığı ortadan kaldırmakla tehdit eder. 1989'dan günümüze kadar geçen 30 yıl, neoliberal siyasi rasyonelelitenin, eşitsizliği yaratan asıl nedenleri koruduğu için eşitsizliği ortadan kaldırma görevinde başarısızlığa uğradığını göstermektedir. ■

Blanka Nyklová'ya ulaşmak için <blanka.nyklova@soc.cas.cz>

> Süreklilik ve Değişim: Amerika'da Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Margaret Abraham, Hofstra Üniversitesi, ABD, Uluslararası Sosyoloji Derneği eski Başkanı (2014-18) ve ISA Irkçılık, Milliyetçilik, Yerellik ve Etnisite Araştırma Komitesi (RC05), Göç Sosyolojisi (RC31), Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum Araştırma Komitesi (RC32) ve İnsan Hakları ve Küresel Adalet (TG03) Araştırma Komitesi üyesi

2017 ve 2018 yıllarında alevlenen Kadın Yürüyüşü ve diğer önemli hareketler, yerleşik ve sömürü sistemlerine gösterilen direncin en ön sıralarında yer almaktadır. miawicks9 from Pixabay.

2018'in Kasım ayında yapılan ara seçimlerde, rekor sayıda kadın seçimleri kazanmış ve şimdi de 116. Kongre'de göreve başlamışlardır. Seçim tarihi ilklere imza attı, iki Amerikan yerlisi, iki Müslüman kadın olmak üzere, biseksüel kimliğini açıkça ifade eden bir kadınla beraber Kongre'nin en genç üyesi de bir kadındır. Beyaz Saray'ın Sözcüsü ve bu görevi üstlenen ilk kadın, yeniden seçildi. 5 Şubat 2019 tarihinde, tartışmalı valilik seçimini kaybeden Stacey Abrams, Amerika Başkanı'nın ulusa seslenişine hitaben Demokratlar adına konuşma yapan ilk Afrika kökenli Amerikalı kadın olarak tarihe geçmiştir. Abrams, ırkçılık, seçmene yapılan baskı ve göç konularını ele almış ve Başkan Trump'ın hükümeti kapatma kararının son derece ciddi ve yersiz bir endişeye neden olduğunu savunarak, insanların yaşamlarını yıkıma

uğrattığını belirterek sert eleştirilerde bulunmuştur.

Bu küçük adımların ardındaki mücadele ve sonrasında kazanılan zafer, toplumsal cinsiyet eşitliği ve adalet adına yapılan büyük mücadeleye de ışık tutmaktadır. Bu küçük zaferler, egemen yapıların yıkılmasına ve toplumda var olan, her yere nüfuz ederek yerleşik bir sistem haline gelmiş baskı ve eşitsizlik kültürlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik ve rilen kolektif mücadelenin uzun tarihiyle de ilişkilidir. Küçük adımlar umudun simgesidir ancak yeterli değildir. Toplumsal dönüşüm ve yapısal değişimi gerçekleştirmek için yeni adımlar atmaya devam etmeliyiz.

> Amerika'nın durumu

Kongrede daha çok kadın yer almasına rağmen, Amerika'da [toplumsal cinsiyet eşitsizliği](#) devam etmektedir.

- Medyada yer bulmasına rağmen, ücret farkı devam etmektedir, beyaz kadınlar erkeklerden %20 daha az kazanmakta ve beyaz olmayan kadınlar bu orandan daha da az kazanmaktadır.
- Çocuk bakımı ve restoran hizmeti gibi kadınların yoğunlukta olduğu meslek grupları, ücret skalasının en alt sıralarındadır.
- Amerika ekonomisinden en kazançlı çıkanların büyük çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır.
- Politika Çalışmaları Enstitüsü'nün Dünya Bankası Göstergeleri analizine göre, kadınlar çocuk bakımı, yaşlı bakımı ve oda hizmeti gibi ücretsiz işlerde erkeklerden iki kat fazla çalışmaktadır.
- 2017 yılında, erkeklerin ortalama [tasarruf](#) miktarı 123.000\$ olurken, kadınlarda bu değer 42.000\$ olmaktadır.
- Amerikan Üniversiteli Kadınlar Birliği raporuna göre, siyahi kadınlar, diğer kadınlara oranla üniversiteden daha çok borçla mezun olmaktadır.
- Amerikan Nüfus Sayım İdaresi en yüksek yoksulluk oranının beyaz olmayan kadınlar arasında görüldüğünü açıklamıştır.
- Cinsiyet değiştiren bireyler arasındaki işsizlik, Amerika ortalamalarının üç katı kadardır.
- Afrika kökenli Amerikalı kadın [hükümlülerin oranı](#) Beyaz kadınların iki katı olmakta ve Afrika kökenli Amerikalılar beyazlara oranla beş kat daha fazla cezaevinde kalmaktadır.
- Amerika'daki her üç kadından biri yaşamları boyunca [cinsel şiddete](#) maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

> İleri Hareket

21 Ocak 2017'de, Washington Kadın Yürüyüşü ile birlikte, Trump'ın seçilmesini protesto etmek amacıyla Amerika ve dünyada milyonlarca insan sokaklara çıktı. Bu, kadın hareketleri ve birbirinden farklı birçok hareket ve örgütün yıllardan beri yapmaya çalıştıkları şeylerin devamı niteliğindedir: #BlackLivesMatter, #SayHerName, #MeToo bunlardan bir kaçıydı. Yıllardır bu ve diğer gruplar "kesişimsellik" (Kimberlé Crenshaw tarafından ortaya atılan kavram) kavramıyla beraber baskının birbiriyle ilişkili ve örtüşen matrislerini de kapsayan geniş şemsiyesi altında bu fikirleri harekete geçirmeye ve yaygın hale getirmeye katkıda bulundular. Kadın Yürüyüşü, devletin ve toplumun patriyarkal ve mizojinist yapılarının sürekliliği ve egemenliğine karşı çıkmak için gerekli olan kolektif gücü ve küresel işbirliğini göstermiş oldu.

Kadın Yürüyüşü ve diğer önemli protestolar, 2017 ve 2018 yılında patlak veren değişimi örgütlenme ve duyurma adına önemli bir araç olmakta, yerleşik ve sömürü sistemlerine gösterilen direncin en ön sıralarında yer almaktadır. Yeni nesil, teknoloji ve birçok aracı harekete geçme ve küresel anlamda önemli meseleleri seslendirmek için kullanırken, söz konusu meseleleri toplumsal cinsiyet eşitliği ve

kesişimsellikle bütünsel hale getirmektedir. Çeşitli hareketler, toplumların üreme hakları, toplumsal cinsiyet, kesişimsel şiddet, göçmen hakları, işçi hakları, vatandaşlık hakları, ırksal adalet, ifade özgürlüğü, çevresel adalet gibi birçok konuya değinmekte ve bu konular çerçevesinde harekete geçilmesine yardımcı olmaktadır. Bu hareketler, bir yandan umut aşılarırken aynı zamanda zorluklarla da karşılaşıldığı bir ivme yaratmaktadır. Uzun soluklu bir değişimin azimle, küçük adımlar atılarak ve sismik hareketlerle yapılması için toplumun büyük bir bölümünün bir araya gelmesi gerekmektedir.

Araştırma ve aktivizm, devlet ve toplumsal sistemlerin süregelen bir biçimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve baskıyı nasıl içlerinde barındırdığını göstermektedir. Kadına karşı şiddet ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, orantısız gücün, yozlaşmanın ve kontrolün bir sonucudur. Toplumsal cinsiyet temelli şiddet sistemik olup, patriyarkaya derinden bağlıdır ancak hem kökeni hem de sonuçları yönünden de kesişimseldir. Patriyarkal yapılar ve ilişkilerle kesinlikle mücadele edilmelidir.

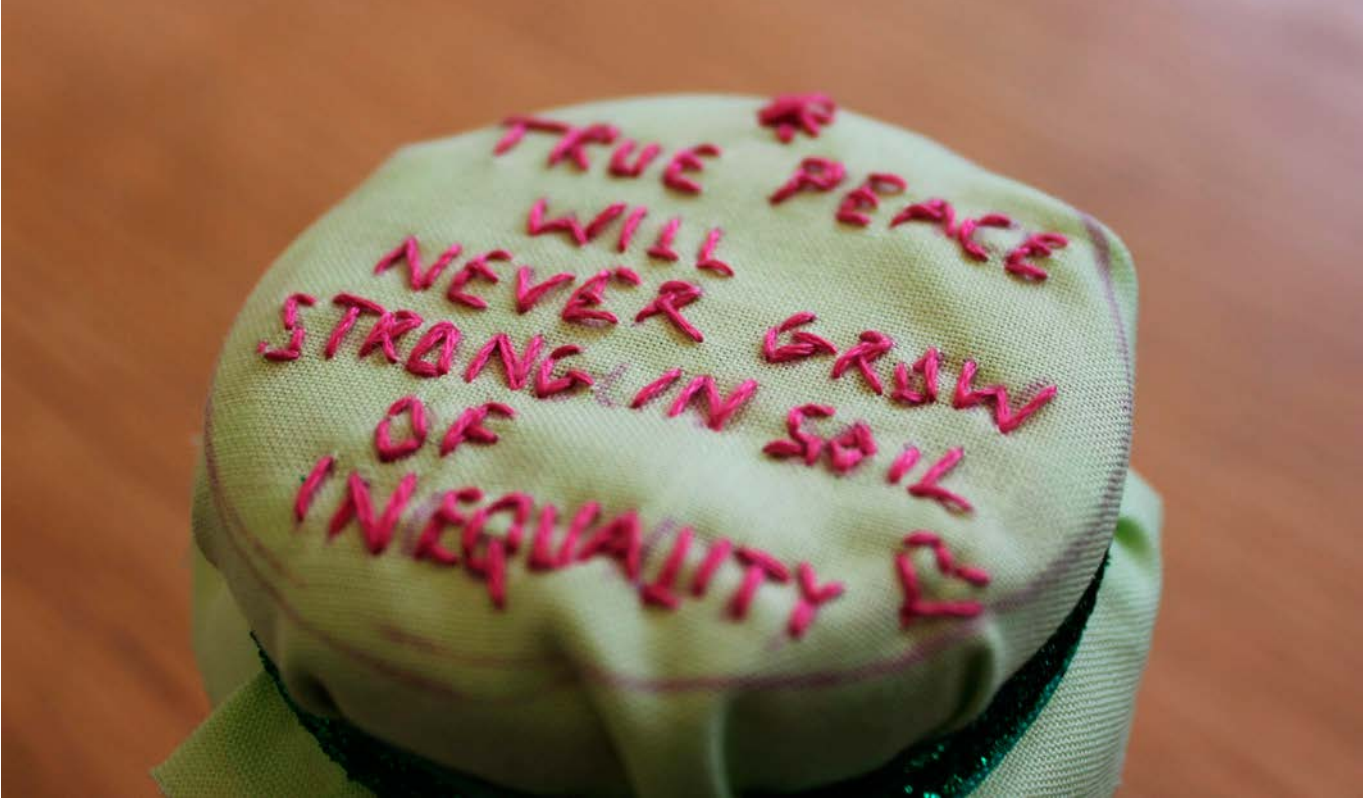
Değişim, tüm eşitsizlik ve baskı biçimlerinin: ırksal, ekonomik, engellilere yapılan ayrımcılık, vs., ortadan kaldırılmasını amaçlayan kesişimsel bir yaklaşımla mümkün olabilir. Bunlar patriyarkal yapının, pratiklerin ve tarihin bir parçasıdır. Bizi ayıran ve korunmaya muhtaç halkları, ayrıcalıklı konumda olan birkaç kişi pahasına birbirine düşürmeye zorlayan yalıtılmış bakış açılarını ve birbirimizden uzaklaştırıcı araçları tanımalı ve direnç göstermeliyiz. Sadece insanlara değil, bir bütün olarak tüm gezegene zarar veren, eşitlik ve adalet kavramlarını altüst eden güçlere karşı koymak için yeni yollar bulmalıyız.

Alternatif paradigmlar arayışında, tüm seslere kulak veren sosyolojik bakış açıları büyük önem taşımaktadır. Sosyoloji halihazırda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda değerli açılımlarda bulunmuştur ancak dikkate alınması gereken daha çok şey vardır. Sosyolojinin şu sorular üzerinde ciddiyetle düşünmesi gerekmektedir: Eşitlik (bu disiplin ve kurumlar da dahil olmak üzere) adına sosyolojik tahayyülün fitilini ateşlemek için ne gereklidir? Sistemik eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yarayacak teoriler ve araçlar nelerdir? Eşitsizlikleri yeniden üreten fonlama biçimlerini seçmek yerine eşitlik için yol gösteren araştırmalar nasıl yapabiliriz? Sosyoloji, ayrımcı politikaların körüklenmesi sonucunda ayrılmış halkların birbirlerinin sesini duyabilmesi için ne vaatte bulunur ve bunu nasıl mümkün kılabilir? Diğer disiplinlerle beraber sosyoloji, araştırma ve eylem yoluyla gerçek bir eşitlik ve toplumsal adalet için elle tutulur çözümler sunabilir mi? Açıkça görülmektedir ki, eşitlik hayalinin gerçekleşmesi için küçük adımlar ve sismik hareketlere gerek duymaktayız. ■

Margaret Abraham'a ulaşmak için <Margaret.Abraham@Hofstra.edu>

> Arap Bölgesi'nde Toplumsal Cinsiyet ve Eşitsizlik

Lina Abirafeh, Lübnan Amerikan Üniversitesi, Lübnan

Kaynak: Jasmine Farram.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ne yazık ki bir küresel gerçeklikken, Arap Bölgesi sadece en büyük eşitsizlikle değil aynı zamanda bu eşitsizliğe engel olma konusunda da ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bölge, uzun zamandır sosyo-kültürel engeller ve yerleşik patriyarka sistemiyle birleşmiş, ekonomik ve siyasi anlamda güvencesizlik içindedir. Bu zehirli bileşim, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ilerlemeyi geciktirmekte- birçok durumda ise, tersine çevirmektedir.

Bu durum, Suriye, Filistin, Yemen ve Irak'ta uzun süredir devam eden insanlık kriziyle de birleşmektedir. Bölgede, istikrarsızlık norm haline gelmiştir. Bu çatışmalar sosyal koruma sistemini yerle bir etmiş, güvenli hizmet ve desteğe erişimi engellemiş, halkları yerlerinden etmiş ve zafiyetlerin artmasına yol açarak, kadınlar için daha da emniyetsiz koşulların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çatışma zamanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde belirlenen hedefler gündemden hızlıca silinmektedir.

2018'de yayınlanan Dünya Ekonomik Forumu'nun *Küresel Cinsiyet Farkı Raporu*, Arap bölgesindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin boyutları hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Rapor, söz konusu eşitsizliği dört ayrı boyutta irdelemektedir: Ekonomiye Katılım ve Fırsat, Eğitime Erişim, Sağlık ve Hayatta Kalma ve Siyasi Güçlendirme. Günümüzde, Küresel Cinsiyet Ayrımı notunun %68 olması, küresel bağlamda arada kapanması gereken %32lik bir uçurumun olduğu anlamına gelmektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika, toplumsal cinsiyet paritesindeki en büyük farka sahiptir: %40

Birleşmiş Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi Körfez ülkeleri, ekonomiye katılım ve sağlık alanlarındaki farkı azalttı ancak ücret eşitliğindeki fark halen devam etmektedir. Katar, kadınların siyasete katılımında artış sağladı-2017'de parlamentoda hiç kadın bulunmazken, 2018'de parlamentonun neredeye %10'u kadınlardan oluşmaktadır.

Kadın eşitliği konusundaki zayıf konumuna rağmen Suudi Arabistan, ücret eşitsizliğini azaltma ve kadınların işgücüne katılımını artırma yönünde ilerleme kaydetmektedir. Öte yandan, kadınların özgürlüklerini ve hareketliliklerini engelleyen erkek vesayeti gibi baskı unsurları hala devam etmektedir.

Lübnan parlamentosunda yer alan kadın oranında kaydedilen ilerlemeye rağmen, Ürdün ve Lübnan yerinde saymak-

>>

tadır. Umman'da, ekonomiye katılımdaki azalma nedeniyle önceki yıllara oranla cinsiyet farkında artış görülmektedir.

Üçü Arap Bölgesi'nde yer alan ülkeler- Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen, olmak üzere bu alanda dünyada en kötü performansa sahip dört ülkede, kadınlar yöneticilik pozisyonlarının neredeyse %7sine sahiptir. Bölgedeki on sekiz ülke arasından on ikisi gerileme göstermektedir. Şu anki hızı göz önüne alındığında, bölgedeki cinsiyet farkının kapanması için 153 yıl gerekmektedir.

> Toplumsal cinsiyet eşitsizliği:Lübnan Örneği

Lübnan, ilerleme kaydetmesine rağmen bu konuda önemli bir örnek teşkil etmektedir. 2018 yılındaki *Küresel Cinsiyet Farkı Raporu*'nda Lübnan, kadınlar için en kötü koşullara sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinde en kötü performansa sahip ülkeler Suudi Arabistan, İran, Mali, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Çad, Suriye, Irak, Pakistan, Yemen- ve Lübnan'dır. 2016'da, Lübnan 144 ülke arasında 135. sıradaydı. 2017 yılında, 144 ülke arasında 137. sıraya düştü. Ve, 2018'de ise 149 ülke arasında 140. oldu- aralarında Mısır, Tunus, Fas, Ürdün ve Bahreyn'in de bulunduğu komşu Arap ülkelerinin de gerisindeydi.

Lübnan'da süregelen iç kargaşa, siyasi açmaz ve ekonomideki belirsizlik toplumsal cinsiyet eşitliğine dair gündemi bir kenara itti. Her ne kadar ülke, yüzeysel anlamda, kadınlar için daha özgür ve ilerlemeci bir manzara sunuyormuş gibi görünse de, gerçeklik eşitlikten fersah fersah uzakta olduğunu göstermektedir.

Lübnan, Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ve 1995'te Pekin'de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı gibi büyük uluslararası sözleşmeleri imzalamış ve toplantılara katılım göstermiştir. 1998 yılında Lübnanlı Kadınlar Ulusal Komisyonu ve 2016'da kurulan Kadın Bakanlığı gibi ulusal düzeyde kadınlara yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Ve, Lübnan kadınların güçlendirilmesi için ulusal düzeyde stratejiler geliştirmeye (her ne kadar fon sağlamasa ve bu yöndeki yasaları yürürlüğe koymasa da) devam etmektedir. Bu gelişmelere rağmen, toplumsal cinsiyet eşitliğinde hala geride kalmaktadır.

Kadınların siyasi hayata katılım oranları kabul edilemez bir biçimde azdır. 2017 yılı Haziran ayında parlamento, Lübnan parlamentosundaki %30'luk kadın kotasına yönelik teklifi reddetti. Bu durum kadın hakları aktivistlerinin önünde ciddi bir engel oluşturdu. 128 sandalyenin bulunduğu parlamentonun sadece altısında kadınlar yer almaktadır. Lübnanlı kadınlar siyasete kendilerini temsil etmekten ziyade hayatını kaybetmiş eski politikacı eşi "kontenjanından" yararlanarak girmektedirler. Böyle bir durumda, feminist çıkarlar yerine muhafazakar çıkarları yeniden üretmeye devam etmekte, Lübnan'da uzun yıllardan beri süren ayrıştırıcı tutumu körüklemektedirler.

Kadınlar arasında yüksek okuryazarlık ve eğitime erişim oranı olmasına rağmen, cinsiyet farkı ekonomiye katılım ve fırsat konusunda yerinde saymaktadır. 2017'de kadınlar top-

lam işgücünün neredeyse %25ini oluşturuyordu ve bu durum Lübnan'ın işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ne kadar yüksek oranda olduğunu ortaya koymaktadır. Erişkin kadınlarda işsizlik oranı erkeklerin iki katıdır. Ne istihdam politikaları ne de kanunlar, fırsat eşitliği, ücret ya da iş-yaşam dengesini koruma yönünde harekete geçmemektedir. Lübnanlı kadınlar, yeterince değerlendirilememiş ekonomik güç olarak kalmaya devam etmekte, sıklıkla feminize iş kollarında ve kayıt dışı ekonomide- düşük ücret ya da yetersiz sosyal yardım ve asgari ücret, yeteri kadar güvenli olmayan işyeri koşulları- kendilerine yer bulmaktadırlar. Bununla birlikte, özellikle erkek egemen iş kollarında olmak üzere, kadınlar üst düzey pozisyonlarda yeterince temsil edilememektedir.

Lübnan'daki reform girişimleri, ülkede yer alan farklı dini topluluklarının birbirinden farklı on beş kanunu olması nedeniyle engellerle karşılaşmaktadır. Medeni Kanun, evlilik, boşanma, miras, çocuk vb. konularda kadının kaderini tayin etmektedir. Bu, ülkedeki yerleşik patriyarkanın en korkunç ifadesidir. Söz konusu kadınlar, eşler arasındaki eşitsizliği desteklemekte ve kadınlara hayatın her alanında açıkça ayrımcılık yapmaktadır. Bunun sonucunda kadınların bedenleri ve hayatları, ülkedeki farklı dini hükümler tarafından düzenlenmektedir.

Lübnan hukuk sistemi, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin belli biçimlerine karşı koruma sağlamakta ancak istikrarlı ve eşit uygulama konusunda hayli yetersiz kalmakta ve vakalar görece cezasız kalmaya devam etmektedir. Kadına yönelik eş şiddeti, ülkedeki toplumsal cinsiyet temelli şiddetin en yaygın halidir. 2014 yılında, Kadını ve Aile Üyelerini Aile İçeriden Şiddetten Koruma Kanunu, Lübnan parlamentosundan geçti ancak bu yeni kanun, evlilik içi tecavüzü bir suç olarak tanımamaktadır.

2017 yılında Parlamento eğer mağdur, tecavüzcüsüyle evlenirse suçun düşeceğine ilişkin ceza hukukunun 522. maddesini kaldırdı. Aynı zamanda 2017'de kamusal alan ve işyerinde cinsel tacizi suç sayan bir yasa tasarısı hazırlandı. Aradan geçen zamana rağmen, hala tasarı yürürlüğe girmemiştir.

Yıllar boyu çaba gösterilmesine rağmen Lübnan'da çocuk evliliklerini yasaklayan bir kanun bulunmamakta, bu konudaki karar dini hükümlere bırakılmaktadır. Aynı durum mülteciler arasında da görülmektedir: Suriyeli mülteciler arasındaki çocuk evliliklerin yapılma oranı süregelen krize verilen bir karşılık olarak gitgide artmakta ve evliliğe zorlanan kız çocukları Lübnan devleti tarafından korunma altına alınmamaktadır. Bu da göstermektedir ki, çatışmadan kaçıp başka bir ülkeye sığınmak bile kadın ve çocukların güvenliğini garanti etmemektedir.

Lübnan örneği, Arap bölgesindeki durumu yansıtmaktadır: eşitliği sağlamak için yapılacak çok iş vardır. Bölge, değişimi hızlandırmaya kendini adanmalıdır; 153 yıl beklemek çare değildir. ■

Lina Abirafeh'e ulaşmak için <lina.abirafeh@lau.edu>

> Asya Bağlamında Cinsiyetçi Emek ve Eşitsizlik

Nicola Piper, Queen Mary Londra Üniversitesi, İngiltere ve ISA Yoksulluk, Sosyal Refah ve Sosyal Politika Araştırma Komitesi (RC19) üyesi

Asyaya, “Güneyden- Güneye” ya da bölge içi göçün ev sahibidir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün değerlendirmelerine göre, 2013 yılında toplam 150,3 milyon göçmen işçinin 83,7 milyonunu erkekler, 66,6 milyonunu da kadınlar oluşturmaktaydı. Birleşmiş Milletler, küresel anlamda %48,4 olan Asyalı göçmen stokundaki kadın oranının %42,7 olduğunu tahmin etmektedir. Bu duruma büyük ölçüde Asya’ya göç eden erkek sayısındaki artışın kadın göçmen sayısındaki artışı geçmesi neden olmaktadır.

1990 ve 2000 yılları arasında en yoğun on ikili koridorların üçü Asya’dayken, 2010-2017 yılları arasında bu sayı altıya çıkmıştır. Körfez Alt Bölgesi’nde (Birleşmiş Milletler tarafından “Batı Asya” olarak adlandırılmaktadır) bulunan varış ülkeleri arasındaki koridor ve göçmenlerin Güney ile Güneydoğu Asya’daki çıkış ülkeleri, Körfez ülkelerinde vatandaşlığı olmayan mukimlerin sayısının yüksek olmasından dolayı özellikle öne çıkmaktadır: Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri, genel nüfus içindeki %90 ve %88 oranındaki göçmen nüfusuyla en yoğun göçmen grubuna sahip ülkeler olmakta, bu ülkelere kıta içinden ve Afrika’dan göçmenler de katılmaktadır. Asyalı göçmenler için diğer önemli Asya ülkelerini, Güneydoğu Asya (Singapur, Malezya) ve Doğu Asya (Kore, Tayvan, Japonya) gibi ekonomisi iyi ülkeler oluşturmaktadır. Göç edilen ana ülkeler ise Filipinler, Endonezya, Sri Lanka, Bangladeş ve Vietnam’dır.

1970lerden itibaren sürekli ve geniş-ölçekli nüfus hareketliliği yaşayan Asya’nın göç örüntüsü ve özellikleri olağan bir biçimde bilim insanları ve uygulayıcıların ilgisini çekmektedir. Asya-içi göçün önemli özelliklerinden biri, göçmenlere yurt dışında iki ila dört yıl ve yenilenebilen çalışma izni sağlayan, işvereni-bağlayıcı kısa dönemli katı izinlerden oluşan etkin düzenleyici çerçevedir. Düşük vasıflı ve düşük ücretli işçilerin büyük bölümünün aile birleşimi ve kalıcı oturma gibi imkanları yoktur. Kısa dönem sözleşmeli göç, “bekar işçi” olgusuyla özetlenmekte, erkek göçmenler genellikle üretim sektörlerinde (i.e. inşaat), kadınlar da birincil olarak üretken-bakımla ilgili- özellikle, ev içi hizmetlerle beraber imalat ve diğer iş kollarındaki işçi ihtiyacına cevap vermektedirler.

Bölgedeki ev içi hizmet ve bakım sektörleri görünür bir biçimde kadın göçmenlerin yoğunlukta olduğu alanlardır. Bahçıvan, şoför, güvenlik görevlisi ve aşçı gibi meslekler de Batı Asya’da ev içi hizmet sektörünün bir parçası olmakla beraber, erkek göçmenler bu sektörde yer almaktadır: Arap bölgesindeki ev içi hizmet çalışanlarının %10unu erkekler oluşturmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü’ne göre, on beş yaş üstü en az 53,6 milyon, bazı kaynaklara göre de 100 milyonu bulan kadın ve erkek ev içi hizmetlerinde çalışmaktadır. Sanayi sonrası ülkelerde, ev içi hizmet alanında ki istihdam toplam istihdamın en az %2,5ini oluştururken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran %4 ila %10 arasındadır. Toplumsal cinsiyet boyutuna bakıldığında, kadınlar ev içi hizmet alanındaki işgücünün ezici çoğunluğunu (%83) oluşturmakta, bu da dünya çapında kadın istihdamının %7,5ine denk gelmektedir. Bu sektördeki kadın işçilerin büyük çoğunluğu ailelerini geride bırakarak, gerekli düzenlemelerin yapılmadığı ya da hiçbir düzenlemenin yapılmadığı güvensiz ve genellikle düşük ücretli işlerde çalışabilmek için binlerce kilometre yol katetmektedir.

“Bakım zinciri” gibi kavramlar, Asya ülkelerindeki göçmen deneyimlerinden hareketle küresel göç araştırma ve politikalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Göçmen kadınlar, gelişmiş ülkelerin bakım alanındaki iş ihtiyacını karşılamakta, bunun sonucunda ise göçmen kadınların geldikleri ülkelerdeki bakım hizmetlerinde açık görülmektedir. Küresel bakım zinciri temelinde bakımın göçmen ev içi emeği biçiminde metalaşmasının büyük ölçekli sosyo-ekonomik etkilerinin makroekonomik tahminlerin ötesine geçmiş olması göz ardı edilmekte bununla birlikte politika yapıcılar, bu durumun geride kalan ailelerin üzerindeki sosyal ve psikolojik etkilerine değinmemektedirler.

Asya-içi göçün, düşük ücretli sektörlerde yoğunlaştığı işgücünün göç ve kalkınma arasındaki bağa dair yeniden alevlenen tartışma üzerinde etkileri vardır. Son zamanlarda göç-kalkınma tartışmasındaki olumlu havanın temelinde kaynak ülkenin de faydalandığı beceri kazanımları ya da “beyin dolaşımı” varsayımı vardır. Bu durum özellikle göçmen kadınlar olmak üzere, geçici göçmen işçilerin büyük çoğunluğunun emeğini hiçe saymaktadır. Güney ve Güney-

“Devlet politikası çerçeveleri çoğunlukla göçü kontrol altına almakla ve yabancı işçiler üzerinden ekonomik fayda elde etmekle ilgilenmekte olup, göçmenlerin insan haklarını destekler gibi görünmektedir”

doğu Asya'daki çok sayıda “düşük vasıflı” işçi, kısıtlayıcı koşulların çok fazla olduğu yabancı istihdam piyasasının içine girmektedirler. Çoğunlukla, *kafala* sisteminin bir parçası olarak- Körfez ülkelerinde işvereni bağlayıcı vize desteği sağlayan programlardan yararlanılmaktadır- kısa dönemli sözleşmelerle ya da süreci tamamen manipüle edebilen işe alım görevi üstlenen özel araçlar ya da ajanslar aracılığıyla iş imkanı yakalamaktadır. Bu konuyu ele alan çalışmalar göstermektedir ki, bakım işinin metalaşması hiçbir şekilde “insan sermayesine” katkıda bulunmamakta ve ücretler ile yaşam koşullarına da herhangi bir etkisi olmamaktadır. Edinmeyi bırakın, “beceriler” gelişmiyor bile. Üretici işin görünmezliği, bakım alanındaki açığın kalkınma yönündeki sonuçlarını da gizlemektedir. Bu durum kaynak ülkeleri etkilemektedir: göçmen ev içi hizmet çalışanlarının ülkeden ayrılması, bu göçün yaratacağı büyük miktardaki işçi dövizine duyulan istekle birleşmekte ancak bakım hizmetlerinde oluşan açığın sosyo-ekonomik ya da kalkınmaya yönelik etkileri üzerinde yeteri kadar durulmamaktadır. Yalnızca işçi dövizlerine odaklanan devlet söylemi ve politika çerçevesi göçmenlerin katkılarını araçsallaştırmaya yaramakta ve göçün, ailelere yüklediği sosyal maliyeti göz ardı etmektedir.

Söz konusu kalkınma paradigması, kadın göçmenlerin deneyimlerini ve göçün yarattığı maliyeti hiçe saymakta, dolayısıyla onların haklarına, güvencelerine ve biricik özelliklerine önem vermemektedir. Devlet politikası çerçeveleri çoğunlukla göçü kontrol altına almakla (i.e. insanların giriş ve çıkışları ve işgücü piyasası ya da işlere erişimi) ve yabancı işçiler üzerinden ekonomik fayda elde etmekle ilgilenmekte, göçmenlerin insan haklarını destekler gibi görünmektedir.

Özetle, Asya ülkeleri genellikle kadınların sınırlar arasındaki iş hareketliliğini sağlayacak toplumsal cinsiyete duyarlı göç politikaları üretmekten kaçınmaktadırlar. Aksine bazı ülkeler, kadınları koruma adı altında, kadınların iş göçüne yönelik yasal sınırlandırmalar getirmektedir. Ancak, çoğu ev sahibi ülkenin iş kanunları da kadın göçmenlerin haklarını yeterince korumamakta, kadınlar toplumsal cinsiyet, sınıf, yaş, etnisite ve uyrukları temelinde ayrımcılığa ve buna bağlı yapısal unsurlara maruz kalmaktadırlar. Bu unsurlar karşı karşıya kaldıkları zorlu koşulları daha da derinleştirmektedir.

Sonuç olarak, ekonominin feminize olmuş ve ücretlerin düşük olduğu sektörlerde (ev içi hizmet ya da konfeksiyon) çalışan kadın göçmenler diğer sektörlerde çalışanlarla aynı işçi haklarına ve sosyal güvenceye sahip değildirler. Kaynak ülkelerdeki yapısal eşitsizlikler, işgücü piyasasındaki cinsel ayırım ve kısıtlı göç kontrolleri birleşmekte, bu da kadınlara göç konusunda çok az seçenek bırakmaktadır, bunun sonucunda kadınlar işe alımcılardan (göçün gerçekleşmesi için para alan bireyler ve şirketler) medet ummaya başlayacaklardır. Kadınlar, erkeklere oranla düşük vasıflı kısa dönemli işçi programlarında ya da sendikalaşmamış, kontrolün olmadığı sektörlerde kaçak çalışmaktadır. Kısa dönemli kadın göçmen işçilerin büyük oranda maruz kaldıkları sosyo-ekonomik güvencesizlikler, coğrafi izolasyon ve siyasi haklardan mahrumiyet, Asya'daki cinsiyet eşitsizliğinin tam merkezinde yer almaktadır. ■

Nicola Piper'a ulaşmak için <n.piper@qmul.ac.uk>

> IPSP: Toplumsal İlerleme, Birtakım Cinsiyetçi Yansımalar

Jeff Hearn, Hanken Ekonomi Okulu, Finlandiya, Örebro Üniversitesi, İsveç, ve Huddersfield Üniversitesi, İngiltere, ve ISA Kadın, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum Araştırma Komitesi (RC32) üyesi

Uluslararası Toplumsal İlerleme Paneli'ne yaklaşık 300 araştırmacı katılmıştır. Kaynak: Sofie Wolthers (2015).

Uluslararası Toplumsal İlerleme Paneli (IPSP, <https://www.ipsp.org/>) aşağı yukarı 2012 ve 2013 yılının başlarında, bağımsız, Hükümetler-arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) ile bazı yönlerden paralellik gösteren sosyal bilimler çalışmalarına odaklanan bir sivil toplum kuruluşu olarak ortaya çıkmıştır. Bu fikir, 2013 yılının Mayıs ayında düzenlenen “Küresel Düşünme” (<https://penserglobal.hypotheses.org/35>) konferansında tartışılmış ve yönetim kurulu ve bilimsel kurulun ilk toplantılarının takip ettiği süreçte, 2014 yılının yazında resmi olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Tüm bu sürecin önemli liderleri arasında Marc Fleurbaey (Princeton Üniversitesi) ve Olivier Bouin (RFIEA) ile birlikte Amartya Sen, Helga Nowotny, Ravi Kanbur ve Elisa Reis gibi önemli sosyal bilimciler yer almaktadır.

Kuruluşun tüm amacı: toplumsal ilerlemenin boyutlarını kapsamlı olarak ele alan çalışmalar yapmak, güncel sosyal bilimleri daha erişilebilir ve yararlı kılmak; toplumsal aktör-

ler ve vatandaşlarla beraber sadece onlarla sınırlı kalmamak üzere hükümetleri olası gelecekler hakkında fikirlerle beslemek; kamusal tartışmaları etkilemek; ve toplumsal adalete ve bilim insanları arasında uzun dönemli ileriye dönük düşüncelere dair ilgiyi arttırmaktır.

2015 yılının Ağustos ayında İstanbul'da, dünya çapında 200'e yakın önemli sosyal bilimcinin katılacağı ilk geniş çaplı konferans için davet mektubunu aldığım da tarih 2015 yılının Nisan ayını gösteriyordu. Davet, “Aileyi, toplumsal cinsiyeti ve cinselliği çoğullaştırmak” başlıklı kolektif alt-gruplar ya da bölümlerden birine katılmam yönündeydi. Bunlar olurken, davet ve kongrenin gerçekleştirileceği zaman arasında başlık “Ailelerin çoğullaştırılması” olarak değiştirilmiş, toplumsal cinsiyet de “hakim eğilim” haline getirilmişti. Bu, kimin hangi alt grupta yer alacağına dair yeniden düzenlemeleri gerekli kılması ve nihayetinde ben de “Toplumsal ilerlemenin çeşitli yönleri: ileriye dönük adımlar” başlıklı sondan bir önceki bölümde yer almakla birlikte Toplumsal Cinsiyet (birazdan bahsedeceğim)

üzerine ortak bir grup oluşturma çalışmasında bulundum. İkinci büyük konferans, 2017 yılının Ocak ayında Lizbon'da düzenlendi.

Yayınlanan IPSP çalışmalarına katkıda bulunan yazarlarla birlikte toplamda 282'den fazla yazarın imzası vardır. Çeşitli komite ve bilimsel kurul üyelerini de sayarsak bu sayı 350'yi bulmaktadır. Başlangıçta, siyaset bilimciler tüm yazarların dörtte biri kadardı; sosyolog ve ekonomistlerin her biri beşte birinden de azdı; geri kalanlar da diğer sosyal bilimler alanlarından olup, pek azı insan bilimlerindendi. Yazarların büyük çoğunluğu Avrupa ve Kuzey Amerika'dan olup, önemli ölçüdeki azınlık dünyanın diğer yerlerine dağılmıştı; yazarların %60'ını erkekler oluşturuyordu.

IPSP'nin en önemli kriterleri arasında: sıfırdan başlayıp, akran temelli ve eşit yetkiyle çalışmak; c.50 ortak fon sağlayıcılar, üniversiteler ve diğer kurumlardan bağlayıcı olmayan destek ve fonlama, hükümetler ve lobicilerden bağımsız olmak; çok disiplinli yaklaşımlara ve paydaşların geri dönüşlerine yüksek değer vermek yer almaktadır. Yazarların, anlaşmazlıkları tevazu ve saygı ile çözmeleri, anlaşamadıkları konusunda anlaşma ve uzmanlıklarının sınırlarını kabullenmeleri özendirilmektedir. IPSP, *koşullu* olarak kural koymayı amaçlıyordu: "eğer amacın buysa, o zaman bunun için en iyi yol da şudur." Toplumsal ilerlemenin kilit unsurları: eşit rütbe, temel haklar, demokrasi, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, refah, özgürlük, temlik edilmeme, dayanışma, takdir ve tanıma, kültür ürünleri, çevre değerleri, dağıtıcı adalet, şeffaflık, sorumlulukla tanımlanıyordu.

Bu çalışmanın sonucunda, üç ciltlik kolektif *Rethinking Society for the 21st Century: Report of the International Panel on Social Progress* [21. Yüzyılda Toplumu Yeniden Düşünmek: Uluslararası Toplumsal İlerleme Paneli Raporu] ile birlikte çok yazarlı tek bir cilt olarak, *A Manifesto for Social Progress: Ideas for a Better Society* [Toplumsal İlerleme İçin Bir Manifesto: Daha İyi Bir Toplum İçin Fikirler], Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından basıldı. IPSP yazarları bir çok forumda yer aldılar, i.e. T20 (2017'de Almanya ve 2018'de Arjantin'de bir araya gelen G20'nin uluslararası düşünce kuruluşu ağı), *The Conversation* adlı medya organı, akademik yayınların özel sayıları ve bir belgesel film: https://www.instagram.com/a_new_society/

Ele alınan meselelere dair bazı fikirler bu üç ciltlik yayının bölümlerinde görülebilir: *1.Cilt. Sosyo-Ekonomik Dönüşümler*: Toplumsal Trendler ve Yeni Coğrafyalar; Toplumsal İlerleme: Bir Pusula; Ekonomik Eşitsizlik; Ekonomik Büyüme, İnsani Gelişmişlik, Refah; Şehirler; Piyasalar, Finans, Şirketler; Çalışmanın Geleceği: Toplumsal Adalet, Refah, Ekonomik Örgütlenme; *2.Cilt. Siyasi Düzenleme, Yönetim ve Toplumsal Dönüşümler*: Demokrasinin Paradoksları ve Hukukun Üstünlüğü; Şiddet, Savaşlar, Barış, Güvenlik; Uluslararası Örgütler, Yönetim Teknolojileri; Sermaye, Emek ve Doğayı Yönetmek; Medya ve İletişim; *3.Cilt. Değerler, Normlar ve Kültürlerde Dönüşüm*: Kültürel Değişim; Dinler; Ailelerin Çoğullaştırılması; Küresel Sağlık; Eğitim; Aidiyet; Toplumsal İlerlemenin Çeşitli Yönleri; Politika ve Kurumsal Değişime Sosyal Bilimlerin

Katkısı. Her bir konu, güncel durum, tarihi ve olası trendler, toplumsal adalet güdümlü değişimin yönleri ve bu değişimin etmenleri ve önündeki engeller üzerinde durmuştur. Ortak konular ise: Bilim, teknoloji ve yenilik; Küreselleşme; Toplumsal hareketler; Sağlık; ve önceden belirttiğim gibi, Toplumsal Cinsiyet. Çalışma grubu, toplumsal cinsiyet teması etrafında toplanan bölümlerin taslaklarını yorumladı ve aşağıdaki maddelerde de görüldüğü üzere toplumsal cinsiyet konusunda bölüm yazarlarına bir kontrol listesi oluşturdu:

- Toplumsal cinsiyet ilişkileri, cinsiyetçi güç ilişkileri ve süreçlerin cinsiyetleştirilmesi, toplumsal cinsiyeti sadece bir nesne, değişken ya da belli bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak ele alınmamalıdır.
- Kadın ve kadınlığın cinsiyetçi inşası ve ayrımcı cinsiyetçi güç, ve erkek ve erkeklikler
- Toplumsal cinsiyeti "kadınlar ve erkekler" olarak tanımlamak, toplumsal cinsiyet çeşitliliği, diğer cinsiyetler ve LGBTQ+ 'yı önemsizleştirebilir.
- Toplumsal cinsiyet ilişkileri farklı toplumlarda birbirinden farklı yollarla düzenlenebilir ve cinsiyet rejimleri hakkında genellemeler hatalı olabilir.
- Çocuklar, "kızlar" ve "erkekler" olarak tanımlanarak, önemsizleştirilmemelidir.
- "toplumsal cinsiyet eşitliği" ve "toplumsal cinsiyet adaleti" ayrımı özenle ve tutarlılıkla yapılmalıdır
- Cinsiyetçi süreçler ve cinsiyet rejimlerinin "cinsiyet ayrımı gözetmeyen" ya da "cinsiyetçi olmayan" alanların temsilinde değerlendirilmesi i.e. uluslararası ilişkiler ya da ulaşım
- Cinsellik, heteronormatifiği yeniden üretmemeli, normatif olmayan cinsellikleri de kapsamalıdır.
- Toplumsal cinsiyet ve cinselliğin gelecekları, i.e. yeni teknolojilerin etkileri
- Kimlikten küresel toplumsal ilişkilere kadar toplumsal cinsiyet her düzeyde kesişimsel olarak inşa edilmelidir.

Genel anlamda IPSP Raporu yapısal toplumsal değişimi yaratacak olasılıklara dair güncel bilgileri bir araya getirmekle beraber ilkeler, olasılıklar ve metodlara ilişkin bilgileri de toplumsal kurumların gelişimi için sentezleme çabasıdır. Çok sayıda öneride bulundu, örneğin, başlı başına sondan bir önceki bölüm: sürdürülebilir toplumsal ilerlemenin önündeki engelleri aşmak; piyasa hareketlerinde kapitalist olmayan yolların geliştirilmesi ve insanların ihtiyaçlarına cevap vermesi hakkında devlet ve toplumun rolü; aktif işbirliğine dayalı piyasa sektörlerini oluşturmak; kapitalist şirketleri işbirliğine dayalı ve işçilerin kontrolündeki şirketlere dönüştürmek; büyük kapitalist şirketlerin demokratikleştirilmesi; koşulsuz temel gelir; geniş kapsamlı bakım hizmetleri; güçlü ve ayrıcalıklı kurum ve politikaları adlandırma ve değiştirme; Küresel Güney'den öğrenileceklerle beraber ulus-ötesi, örgüt içi ortaklık yoluyla politika geliştirmek; eşitliğe yönelik gündemi "olağan" hale getirmek ve ulus-ötesi politika düzlemine yaymak; demokrasiyi demokratikleştirmek ve katılımcı bütçe. ■

Jeff Hearn'e ulaşmak için <hearn@hanken.fi>

> Yoksulluk ve Eşitsizlik:

Afrika'ya bir Uyarı Olarak Güney Afrika

Jeremy Seekings, Cape Town Üniversitesi, Güney Afrika, ISA Yoksulluk, Sosyal Refah ve Sosyal Politika Araştırma Komitesi (RC19) üyesi ve ISA Kentsel ve Bölgesel Kalkınma Araştırma Komitesi (RC21) Eski Başkan Yardımcısı

İşsizlerin mutlak sayısının son 25 yılda iki katına katlandığı Güney Afrika'da iş aramak. Fotoğraf: Jeremy Seekings.

Poverty Güney Afrika'daki yoksulluk ve eşitsizlik her zaman çok dikkat çekmiştir. Güney Afrika'da, kişi başına düşen milli gelir göz önünde bulundurulduğunda, parasal gelire dair standardize ölçeklerle hesaplanan mutlak yoksulluk oranları yıllardır çok yüksektir, ve yüksek olmaya da devam etmektedir. Bu elbette Güney Afrika'nın çok eşitsiz olan gelir dağılımı yüzündendir. Yüksek gelir yoksulluğu ve eşitsizliğin kökenleri, Güney Afrika'nın apartheid'den önceki ve sonraki ırksal mülksüzleştirme ve ayrımcılık tarihinde yatmaktadır. Demokratik olarak seçilmiş hükümetle geçirilmiş 25 yıldan sonra bile gelir yoksulluğu hala yüksektir, eşitsizlik de muhtemelen artmıştır. Yani açıktır ki, demokrasi mutlaka gelir yoksulluğunu ya da eşitsizliği azaltmamaktadır.

> Güney Afrika'da yoksulluğun ve eşitsizliğin sürekliliği

Yoksulluk ve eşitsizliğin sürekliliği, farklı etkenlerin yansımasıdır. 2005 yılında yayımlanan kitabımız *Class, Race and Inequality in South Africa*'da [Güney Afrika'da Sınıf, Irk ve Eşitsizlik] (Yale University Press), Nicoli Nattrass'la birlikte eşitsizliğin apartheid'den sonra da sürdüğünü, çünkü artık açık ırk ayırımından hareket etmediğini ileri sürdük. Apartheid süresince beyaz Güney Afrikalılar yalnızca mül ve mali varlık değil, (ırk ayrımı üzerine kurulu kamusal eğitim sayesinde) beşeri sermaye ve sosyal sermaye de biriktirdi. (Kültürel sermayeyi de eklemeliydik). Bu, beyaz Güney Afrikalıların çoğunun ayrıcalıklarının altını kazımadan ırksal ayırımın feshedilemeyeceği anlamına geliyor-

du. 1994 yılından sonraki demokratik olarak seçilmiş hükümetler açık ırk ayırımının son eserlerini de ortadan kaldırdılar ve siyah Güney Afrikalıların faydalanacağı pozitif ayrımcılık uygulamaları getirdiler. Fakat beyaz Güney Afrikalıların çoğu sınıf ayrıcalıklarının keyfini çıkarmaya devam etti. Bunun aksine, bazı siyah Güney Afrikalılar ırksal engellerin kaldırılmasından (ve sonra da pozitif ayrımcılıktan) faydalanıp refah düzeylerini yükseltirken, pek çok siyah Güney Afrikalı herhangi bir sermayeye sahip olmamaları nedeniyle acı çekmeye devam etti. Beceri, sosyal sermaye ve toprakları olmadan, on yetişkin Güney Afrikalıdan dördü işsiz kaldı.

2015 yılında yayımlanan kitabımız *Policy, Politics and Poverty in South Africa*'da (Palgrave Macmillan) [Güney Afrika'da Politika, Siyaset ve Yoksul-

>>

luk] Natrass'la birlikte demokrasiye geçişten sonra yoksullar için yapılan politikalara neden daha güçlü siyasi destek olmadığı sorusuna odaklandık. Bazı hükümet politikalarının yoksulların yararına olduğu kabul ettik. Güney Afrika'daki sosyal yardım programları, GSYİH'nin olağanüstü büyük bir kısmını (%3-%4 arası bir oranı) vergi ödeyen zenginlerden genellikle yoksul hanelerine bölüştürüyor. Bu yoksulluğu azaltıyor, fakat eşitsizliği azaltmıyor. Sonuçta yoksulluk da eşitsizlik de sürüyor. Bunun nedeni temel olarak yüksek işsizlik oranıdır. İşsizlik oranı 25 yıllık demokratik hükümet dönemi boyunca yalnızca artmadı; işsizlerin mutlak sayısı da ikiye katlandı. Ekonomik büyümenin çok küçük bir kısmı en yoksullara damladı; damlayanlar, vergilerle finanse edilen sosyal yardımlar aracılığıyla gerçekleşen yeniden bölüşüm sayesindeydi. Biz de bunun, kısmın, emek piyasası politikalarının emek yoğun sektörler üzerindeki boğucu etkisinin yansıttığını ileri sürdük.

> Afrika çapında büyüyen bir olgu

Güney Afrika'nın tarihinin onu genellikle istisnai bir vaka yaptığı düşünülür. Fakat Güney Afrika'da yoksulluğun sürmesi ve artan eşitsizlik, Afrika çapında büyüyen bir olgunun ön emareleridir. 1990 ve 2015 yılları arasında aşırı gelir yoksulluğu içinde yaşayan dünya nüfusunun oranı üçte iki oranında, %47'den %14'e düştü. Aşırı gelir yoksulluğu içinde yaşayan insanların tahmini sayısı 1990'da 2 milyarken, bu sayı 2015'te 836 milyona düştü. Fakat Afrika'da toplam yoksulluk oranı daha az miktarda, %57'den %40'a düştü, bir yandan da Afrika'da aşırı yoksulluk içinde yaşayan insanların mutlak sayısı arttı. Güney Afrika'da olduğu gibi, ekonomik büyümeye rağmen yoksulluk sürüyor. Büyümenin getirilerinin çok azından yoksullar faydalaniyor. 1990 ve 2015 yılları arasında Afrika'daki yoksulluğun büyüme esnekliği yalnızca -0.7 iken, diğer bölgelerde -0.2 idi. Yani Afrika'daki ekonomik büyümenin her %1'i için yoksulluk yalnızca %0.7 azalmıştı. Başka

yerlerde aynı büyüme yoksulluğu %2 oranında azaltmıştı. Afrika'daki ekonomik büyüme, yoksulluğu azaltmaktan çok eşitsizliği büyütüyor.

Güney Afrika'nın aksine Afrika'da yoksullar bugüne kadar genellikle kırsal alanlardaki köylü çiftçilerdi. Pek çok bölgedeki köylü çiftçilerin üretkenliği düşüktür ve mallarını yok eden kuralık karşısında kırılgandır. Hükümetler sıklıkla kırsal nüfusu görmezden gelmiştir. Köylü çiftçilere empoze edilen "kalkınma" nadiren büyük faydalar getirmiştir. Afrika'nın çoğunda bir zamanlar bereketli topraklar ve işgücü fazlası vardı. Köylü çiftçilerin üretkenliğini artırmak, ulusal gıda güvenliğini iyileştirmek ve kırsal yoksulluğu azaltmak için gereklidir. Fakat, büyüyen emek gücünü absorbe etmek pek mümkün değildir. Sonuç şimdiden ortada: genç insanlar arasında artan işsizlik oranları, gençlerin çoğunun kentsel bölgelere göç etmeleri ve sonrasında siyasi seçkinler tarafından siyasi tehdit olarak görülmeleri.

> Emek yoğun imalat ihtiyacı

Güney Afrika'da ve giderek artan bir biçimde Afrika'nın geri kalanında, yoksulluğu azaltmak için tarımsal olmayan emek yoğun sektörlerin genişlemesi gerekmektedir. Hemen her tarihsel sürdürülebilir ekonomik büyüme ve yoksulluk azaltma vakası, bir emek yoğun imalat süreci içermektedir. Yeni kitabımız *Inclusive Dualism: Labour-Intensive Development, Decent Work, and Surplus Labour in Southern Africa*'da (Oxford University Press, 2019) [Kapsıyıcı Dualizm: Güney Afrika'da Emek-Yoğun Kalkınma, Düzgün İş ve İşgücü Fazlası] Nicoli Natrass'la birlikte, giysi imalatının istihdamın genişlemesinde ve yoksulluğun azaltılmasındaki rolünü incelemek üzere iktisat alanında Nobel ödülünü kazanmış tek Afrika asıllı iktisatçı olan W. Arthur Lewis'in klasik çalışmasını kullanıyoruz. Giysi endüstrisi, yoksullar için potansiyel olarak büyük bir istihdam kaynağı olduğu için, kendi çapında önemlidir. Bangladeş'teki dört milyon giysi işi düşük ücreti olabilir, fakat yoksulluğun azalmasında

büyük rol oynamıştır. Çünkü kırdaki kadınlar, bu işler sayesinde daha yüksek üretkenliği ve daha yüksek ücretleri olan istihdama geçmişlerdir. Giysi endüstrisi aynı zamanda kömür madenindeki kanarya gibi işlev görür, çevrenin sağlığının bir göstergesidir. Kömür madeninde kafeste bulunan kanaryanın sağlığı, gazın maden işçilerinin sağlığını ne kadar tehdit ettiği bir göstergesiydi. Benzer biçimde eğer işgücü fazlası olan bir ülkenin büyüyen bir giysi endüstrisi yoksa, politika ortamında bir yanlışlık var demektir.

Inclusive Dualism, Güney Afrika'dan alınacak derslere dair detaylı bir tartışma sunuyor. Güney Afrika'da işsizliğin arttığı süreçte giysi imalatında istihdam düşüyordu. En korku verici olan ise, Güney Afrika'da imalat sektöründeki büyümenin istihdam esnekliği muhtemelen negatifteydi, yani artan imalat çıktısı sektörde azalan istihdamla örtüşüyordu. İşverenler daha sermaye ve beceri yoğun teknolojilere yatırım yaparken emeğin üretkenliği artıyor, fakat işsizlik düşüyordu. Elbette bu, artan değil süren eşitsizlik ve yoksulluğun reçetesi idi. Bunu "düzgün iş tutuculuğu" dediğimiz şeye, yani iş(sizlik) için sonuçlarını göz etmeden "düzgün iş" arayışında olmaya atfediyoruz. Güney Afrika ve diğer Afrika ülkeleri giysi imalatının gelişebileceği bir ortam yaratana dek, yoksulluk ve eşitsizlik sürmeye devam edecek.

Afrika'daki yoksulluğa dair veriler BM'nin Milenyum Kalkınma Hedefleri Raporu'ndan (New York: Birleşmiş Milletler, 2015), Kathlees Beegle et al.'ın *Poverty in a Rising Africa* [Yükselen Afrika'da Yoksulluk], (Washington DC: Dünya Bankası, 2016) ve Zarobabel Bicaba et al.'ın "Eliminating Extreme Poverty in Africa: Trends, Policies and the Roles of International Organizations," [Afrika'da Aşırı Yoksulluğu Ortadan Kaldırmak: Trendler, Politikalar ve Uluslararası Örgütlerin Rolü] *Working Paper* 223 (Abidjan: Afrika Kalkınma Bankası, 2015) adlı eserlerden alınmıştır. ■

Jeremy Seekings'e ulaşmak için:
<jeremy.seekings@uct.ac.za>

> Güney Afrika'da Pentekostalizm ve Karizmatik Hristiyanlık

Mokong S. Mapadimeng, Beşeri Araştırmalar Araştırma Komisyonu, Güney Afrika, ISA Sanat Sosyolojisi (RC37) ve Emek Hareketleri (RC44) Araştırma Komiteleri üyesi

Bir pentekostal kilisenin papazı cemaat üyesinin yüzüne böcek öldürücü sıkıyor

Güney Afrika'da 1994 yılında gerçekleşen demokratik seçimler, dönüm noktası olan bir değişime işaret ediyordu; sömürgeci apartheid düzeni resmi olarak çökmüş, yerini siyah çoğunluklu demokratik bir düzen almıştı. Özellikle eski kurumları, yapıları ve onlarla ilişkili pratikleri de içeren birkaç başka değişiklik daha bu değişikliklere eşlik etmişti. Bu değişikliklerden biri, Pentekostal ve/ya karizmatik Hristiyan kiliselerde ifadesini bulan dindar Hristiyan hareketlerde görülen yükselişti. Bu kiliseler Güney Afrika için yeni değildi. İlk olarak yirminci yüzyılın başında ortaya çıkmışlar, 1994 sonrası dönemde ülke çapında hem kentlerde hem kırsal bölgelerde giderek artmışlardır.

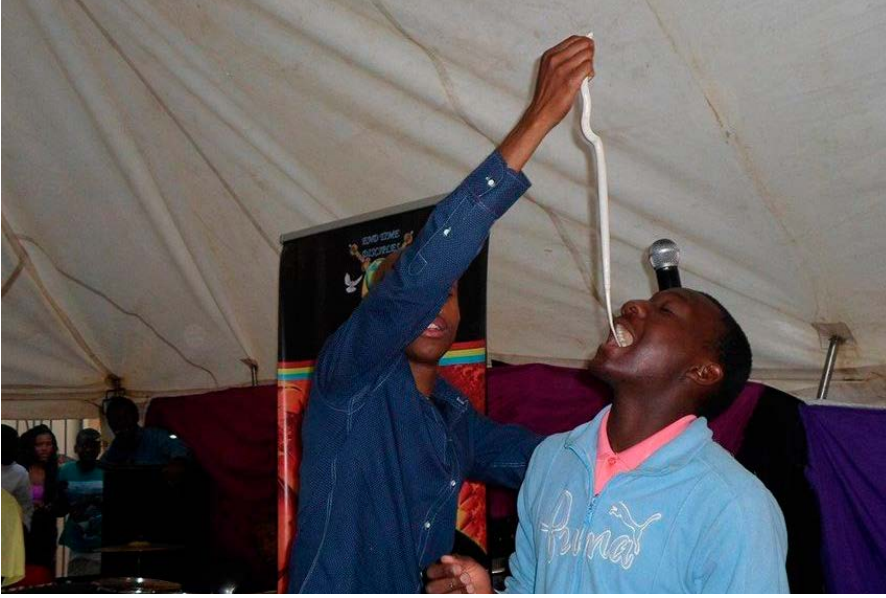
Bu kiliselerin artarak büyümesi sorsuz ya da tartışmasız olmadı. Son zamanlarda bu kiliselerin Hristiyan inancına aykırı görülen eylemlerde bulundukları iddiası üzerine sorsuz

tartışmalar okuduk veya bu tartışmalara şahit olduk. Bu eylemler arasında insanlara spiritüel iyileşme ve şeytani ruhları kovma amacıyla çim, benzin, tarım ilacı beslenmesi var (bkz. Resim 1 ve 2). Bu makaleyi yazdığım sırada Uluslararası İsa Hükümdarlığı kilisesinin Nijerya doğumlu papazı Timothu Omotoso'ya karşı bir dava sürüyordu. Omotoso cinsel saldırı, insan ticareti ve haraç kesmeyle suçlanıyorken, Aydınlanmış Hristiyan Meclisi kilisesinin Malawi doğumlu multimilyoner papazı Shepherd Bushiri ve karısı da dolandırıcılık ve para aklama suçlarından yargılanıyorlardı. Yakın zamanda Kongo doğumlu papaz Alph Lukau'nun dua ederek tabuttaki ölü bir adamı hayata geri getirmeyi başardığını iddia ettiği bir videosu da viral olmuştu.

Kiliselerin işletmeler gibi çalıştıkları ve buna rağmen düzenleme eksikliği nedeniyle vergi muafiyetinden faydalandıkları gibi konuları da içeren, bitmek bilmeyen tartışmalar, Güney Afrika hükümetinin bu tartışmaları ve

yasal olmadığı iddia edilen eylemleri araştırmak için bir inceleme komisyonu atmasına neden oldu. Bu görev Kültürel, Dini Topluluklar ve Dil Topluluklarının Haklarının Korunması ve Desteklenmesi Komisyonu'na verildi (KDD Hakları Komisyonu). İnceleme, insanların duygularına ve ruhlarına zarar verdiği düşünülen sahtekar kiliseler sorunun ele almayı amaçlıyordu. Bu kiliselerin bazılarının, üyelerinin yoksulluk içinde yaşamasına rağmen, liderleri tarafından ticari kazanç amacıyla kurulduğu düşünülmektedir.

Pentekostal ve/ya karizmatik kiliselerin yükselen popülaritesine ve artan tartışmalara rağmen şaşırtıcı olan bir şey, bu kiliselere dair sosyolojik çalışmaların olmamasıdır. Bu, Güney Afrika'da din sosyolojisi alanının hala gelişmemiş olmasına bağlanabilir. Sonuç olarak bu kiliselere dair şunlar gibi pek çok sosyolojik soru henüz yanıtlanmamış ve araştırılmamıştır: Bu kiliselerin mantar gibi ortaya çıkması, giderek büyümesi ve Güney Afrikalılar arasın-

Bir pentekostal kilisenin papazı cemaat üyesine canlı bir yılan yediriyor.

daki popüleriteleri nasıl açıklanabilir? Güney Afrika toplumunun hangi kısımları bu kiliselerin aktif cemaatleridir? Bu kiliselerin liderleri kimdir ve onları bu kadar karizmatik yapan nedir? Özne olarak cemaat mensuplarının bu ikililer içinde zararlı ve tehlikeli olan eylemler bağlamında edilgen gibi görülmeleri nasıl açıklanır? Güney Afrika'da dini örgütler için düzenleyici çerçeve nedir, ve bunlara uyulmakta mıdır?

Giriş anlamında bir sosyolojik bir açıklama yapmayı amaçlayan mütevazı çabam için, din ve toplumdaki rolüyle ilgili teorik bir perspektif kullanıyorum. Bu perspektif dinin toplumda nasıl anlaşıldığını, diğer bir deyişle ne olduğunu ve toplumdaki rolünü ve etkisini inceliyor. Tanım düzeyinde bazı anlaşmazlıklar var. James A. Beckford bunun sebebini dinin sosyal olarak inşa edilmiş, belirli sosyo-politik ve tarihsel bağlamlarda oluşmuş, bu bağlamlardan etkilenmiş bir olgu olmasıyla ve bu durumun ona çok çeşitli ve değişken anlamlar kazandırmış olmasıyla açıklar. Bu görüş, 1994 sonrası Güney Afrika'da Pentekostal ve karizmatik kiliselerin giderek büyümesini anlayabilmeye yardımcı oluyor. 1994, "herkes için daha iyi bir yaşam" vaadedilen siyasi bir andı, fakat bu ideal hiçbir zaman tümüyle gerçekleş-

medi. Yoksullara büyük ölçekte temel hizmetlerin sunulmasıyla bazı iyileştirmeler yapılmasına rağmen durum böyledir. Güney Afrika'nın hep yavaş olan yıllık ekonomik büyüme oranı (şu anda yalnızca %2.2'dir), yüksek istihdam seviyesi sağlamak konusunda başarısız olmuştur. Resmi işsizlik oranı %27'nin üstündedir. Yoksulluk ve eşitsizlik giderek kötüleşmekte, ülkenin Gini katsayısı 0.63'le dünyadaki en yükseklerden biridir. Bütün bunlar en büyük göstergesinin siyaseten iyi bağlantıları olan seçkinlerin kendilerini zenginleştirmek için kamusal kaynakları kullanması olan ahlaki dejenerasyon ve yaygın yolsuzlukla daha da şiddetlenmektedir. Bu makalenin yazıldığı tarihte iki komisyon incelemelerine devam etmekte, şirketlerin yolsuzluklarının, çıkarlarının ve sahtekarlıklarının devlet tarafından sözde ortaya çıkarılmasını araştırıyordu.

Bu ortam, karizmatik kiliselerin artarak büyümesini ve popüleritesini açıklıyor. Bu kiliseler cemaatlerine yoksulluklarını, hastalıklarını ve işsizliklerini mucizevi bir şekilde sonra erdireceklerini ve maddi refaha kavuşacaklarını vaat eder. Vaatlerini gerçekleştirmek için cemaat üyelerinin mali bağışlarda bulunmasını teşvik eder. Bu bağışlar sonunda papazları çok zengin etmektedir. Beckford, dinin, başarılı

olmak için sonuçlarına ihtiyacı olan, heterojen, karmaşık ve çok çeşitli bir sosyal inşa olduğunu söylediği gözleminde haklıydı. Pentekostalizmin, mucizevi şifaları da içeren, özgün karizmatik öğeleri, kendilerine muziceler yaratan peygamber süsü veren papazlar tarafından zenginlik amacıyla sömürülmektedir. Steve Bruce'a göre, Tanrı'nın iradesini yeryüzünde yerine getirerek sonraki yaşamda bu dünyanın sunmayacağı kadar büyük mutluluk ve zenginlik sahibi olunacağına inanmak dinin etkisini arttırmaktadır. Fakat Güney Afrika'da şu anki Pentekostalizm ve karizmatik kilise dalgası günümüz dünyasındaki maddi ödülleri vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın sonunu, sömürgeciliğin Hristiyan misyoner kiliseleri ve batılı eğitim sistemi üzerinden sağladığı tarihsel etkilere işaret etmeden getirmek mümkün değildir. Spesifik olarak Hristiyan misyoner kiliselerinin rolü Afrikalıları *Modimo/Unkulunkulu*'ya (Tanrı) erişmek için ruhani ortam olan ve merkezinde *Badimo* ve *Amadlozi*'ni (atalar) bulunduran sömürge öncesi inançlarından uzaklaştırmaktır. Bunun sonucunda din değiştirmiş olan Afrikalıları *Badimo* ve *Amadlozi*'den şeytani ruhlar görmekte, bu da sömürgeci teorik kavramlar ve kategorilere dayanan eğitim sistemi üzerinden sağlamlaştırılmış sömürge projesinin başarılı olduğunu göstermektedir. Bu durum Bruce'ın dinin ya insanları Tanrı ya da ortak bir kozmoloji adına bir araya getirerek uyum yaratabileceği, ya da varolan düzeni bozabileceğini veya değiştirebileceğini ileri süren görüşünü doğrulamaktadır. ■

Mokong S. Mapadimeng'e ulaşmak için:
<mmapadimeng@gmail.com>

> Alan İşgalcileri: Yeraltında Kadın Madenciler

Asanda Benya, Cape Town Üniversitesi, Güney Afrika

Madenlerde çalışmak.
Fotoğraf: Asanda Benya

Kadınların Güney Afrika madenlerinde, yer altındaki işgücüne katılımının üstünden on beş yıl geçti. Şu anda madencilikte yaklaşık 50,000 kadın işçi var. Bunların %10.9'u kadrolu maden işçisidir. Maden işgücünün %11' kadındır, kadınların katılımını sağlayacak ve hızlandıracak yasal çerçeve oluşturulmuştur. Buna rağmen, endüstri kendisini erkek olarak tahayyül etmeye ve sunmaya devam etmekte, yalnızca erkekleri ve erkek bedenini yeraltı madenciliğinde çalışmaya uygun olarak tasvir etmektedir.

Madencilikte erkek bedenlerinin doğallaştırılması, istemeyerek de olsa kadınların dışlanmasına neden oldu. Oysa geçmişte yaşanmış dışlama vakalarına çözüm bulmak için yasal çer-

çeve de uygulamaya koyulmuştu. Başka yerde de ileri sürdüğüm gibi, Güney Afrika madenlerindeki kadınlar “dışlanmışken içerilmişti”. Yani, Nirmal Puwar’ın deyişiyle, “alan işgalcileri” olarak ve “oryantasyon bozukluğu ve ontolojik endişe” yaratıyor olarak görülüyorlardı. Hem üretimi ve güvenliği olumsuz etkilemekle suçlanıyorlar, hem de madenlerin içinde ve dışında femininiteye dair toplumsal normlara uyum sağlamadıkları için stigmatize ediliyor ve ahlakları sorgulanıyordu.

Teoride kadınlar her türlü yeraltı işi ni yapabilecekken, gerçekte bazı işleri yapmaları yasaklanmıştır. Araştırmamı yürüttüğüm maden kuyularında kadınlar kaya matkabı operatörü olarak çalışmıyorlardı ve çok az kadın lasher yada vinç sürücüsü vardı. Birlikte çalıştığım az sayıdaki vinç sürücüsünün

çok azı yeraltında çalışmıştı. Madenler, korumacı bir söylem kullanarak, kadınları yer altı işleri için istihdam etmeyi, eğitmeyi ve yerleştirmeyi stratejik olarak reddeder. Kadınları “yorucu yeraltı işlerinden” korumak onları aynı zamanda, örneğin erkeklerle aynı üretim primini alamayacakları için, maddi olarak dazavantajlı pozisyona koyacak olmasına rağmen, bu durum böyle işler.

Aşağıda kültürel ve korumacı söyleme sarılarak yeraltında kadınların dışlanmasının gündelik olarak pekiştirildiğini gösteren pek çok örnekten birini anlatacağım. Bu örneklerin hepsinde, çalışanların kapsayıcı retoriklerine rağmen bu dışlamaya ortak olduklarını ve güçlendirliklerini görüyoruz.

Araştırmamın ilk etaplarından birinde, vinç sürücüsü olarak eğitiliyorken, bana kadınların sondaj derslerine

>>

alınmadığı söylendi. Dışlanmalarının sebebi bedenleriydi, eğitmenler ve maden, kadınların bedenini sondaj makinesini çalıştırmak için uygunsuz ve “çok narin” buluyordu. Eğitmenler sondaj makinelerinin kadınların rahimlerini olumsuz etkileyeceğini ileri sürdü. Benim durumumda ise uzun süre ısrar edip sonunda sondaj dersine kabul edildikten sonra, “sıcak maden ocaklarının ve sondajın” erkekler için olduğu ve kadınların anatomisiyle uyumlu olmadığı için yalnızca gözlemem ve hiçbir şeye dokunmam konusunda sertçe uyarıldım. Makinelerin tasarımı ve mağaralardaki havalandırma birer neden olarak gösterilmemişti.

Eğitim merkezinde geçen birkaç ders ve birkaç gün süren gözlemden sonra, eğitimi alanların hepsine makineleri deneme fırsatı verildi. Bacaklarını açarak ve kalçalarıyla makineyi sıkı tutarak oturmalarından, nefes alıp verme ve bedensel ritimlerine kadar her şeyde eğitmenleri ve deneyimli işçileri taklit etmeleri için teşvik edildiler. Benim sıram geldiğinde ise ders farklıydı. İlk başta makineyi kullanmama izin vermeyen eğitmen, şimdi de kadınların makinelerin üzerine oturamayacağını söylüyordu. Makineyi sokabilmek ve stabil olabilmek için makinenin üzerinde ata biner gibi oturabilmeniz gerekiyor. Fakat eğitmenim bana bacaklarımı birleştirmemi söyledi. “Bir hanımefendi gibi, bacak-

ların her ikisinin de bir yanda olması gerekiyor” dedi. Benim onu erkeklerle bacaklarını açmalarını makinenin üzerine oturup onu kalçalarının arasında hissetmeleri gerektiğini, ve “sıkıca tutup içeri itmelerini” söylediğini defalarca görmüş olmama rağmen bunu söyledi. Bana bacaklarımı birleştirip tek bir tarafa koymamı söyledi, “yoksa bebeğin olmaz... yumurtalarını öldürüyorsun.” Aynı zamanda işçiler de makinenin üzerine binmiş bir kadının “uygunsuz” göründüğünü söyledi.

Onların talimatlarını dinleyerek iki bacağım bir tarafta sonda yaptığım da, beklediğim gibi, makine beni sürükledi. *Onlara bu pozisyonda sondaj yapmanın imkansız olduğunu söylemek için makineyi kapadığımda, daha kafamı onlara çevirmeden, eğitmen “bak, sana kadınların sondaj yapamayacağını söylemiştim, ben çooooook uzun zamandır madencilik yapıyorum, neden bahsettiğimi de iyi biliyorum. Kadınlar bunu yapamaz, imkansız... makine çok ağır”(görebildiğim bütün işçiler de onaylar biçimde kafalarını sallıyordu)* (Saha notları, Rustenbur, Nisan 2012). Bu erkekler için benim makine tarafından sürüklenmiş olmam kadınların bedenlerinin sondaj için ne kadar “uygunsuz” olduğunun göstergesiydi, onların makinenin üzerine oturmamı engelleyen “özel” talimatlarının değil.

Kadınların bedenlerine dair yerleşmiş ahlakçı fikirler yalnızca eğitim

merkezinde kalmıyor, aynı zamanda yeraltındaki gündelik işlere de sızıyor. Başka yerde de yazdığım gibi, kadınları yeraltında çalışmaktan alıkoymadığı, ekiplere su getiren ve temizlik yapan sekreterlere indirgendığı veya özellikle söz konusu olan sıcak madenlerde çalışan bir ekipse, iş alanlarından ve ekiplerinden uzaklaştırıldığı çok fazla vaka var. Ben buna işin enformel olarak yeniden tesis edilmesi diyorum; bu durum kadınların ekiplerinden izole olmalarına ve işlerinden yabancılaştırmalarına yol açmış, terfileriyle ilgili olarak hem kısa dönemli (üretim primlerini alamamaları) hem uzun dönemli etkisi olmuştur.

Bunlar birbirinden izole olaylar değil, sistemiktir; kadınların yeraltındaki işlere dahil edilmesi yönündeki yasalara rağmen madencilikteki ikincil statülerini güçlendiren olaylardır. Yukarıdaki örnekleri erkek ve kadınların işte nasıl eğitildiğine dair önemli ve çok gerçek, fakat görünmez farklılıkları ve kadınların bedenlerinin kırılan ve zayıf olduğuna dair yerleşmiş yargıların onların dışlanmasını nasıl yol açtığını ve dolayısıyla onları yeraltındaki “ikinci sınıf” işçiler haline getirdiğini gösterebilmek için kullandım. Yasal düzenlemenin tek başına yeterli olmadığı açıktır; meydan okunması ve sorgulanması gerek çok derine işlemiş maskülen çalışma kültürü ve normlarıdır. ■

Asanda Benya'ya ulaşmak için:
<asanda.benya@uct.ac.za>

> İşsizliğin Ekonomi Dışı Etkileri

Thabang Sefalafala, Witwatersrand Üniversitesi, Güney Afrika

Işsizlik deneyimleri üzerine akademisyenlerin, analistlerin, politik yapıcılarının ve halkın yaptığı tartışmalar, genellikle işsizliğin ekonomik etkilerine odaklanmakta ve bir o kadar önemli olan ekonomi dışı etkilerini görmezden gelmektedir. Burada ima edilen, işsizliğin temel olarak bir maddi zorluk ve yoksulluk meselesi olduğudur. Erkeklerin ailelerinin maddi ihtiyaçlarını karşılayamaması, erkekliğe karşı tehdidin, aşağılanmanın ve utancın temel kaynağı gibi görülür.

İşsizlik tartışmaları, başta politika çevreleri olmak üzere tüm çevrelerde, ağırlıklı olarak işsizliğin ekonomik etkilerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla işsizliğin temel olarak bir geçim sorunu olduğunu ileri süren dair anlayışlara ve kavramlara öncelik tanımaktadır.

2013 ve 2014 yılları arasında, Güney Afrika'nın Özgür Eyaleti'ndeki altın tarlalarında çalışırken işten çıkarılan eski maden işçileriyle bir etnografik araştırma yürüttüm. Araştırma sırasında bu siyahi eski işçilerin tümü işsizdi. Bulgular işsizliğin ekonomik etkileri olduğunu doğrulayan ama aynı zamanda buna karşı çıkan bazı öngörüler sunuyor. Yani, işçiler, işsizliğin ekonomik etkilerine karşı çıkmıyorlar ama aynı zamanda çektikleri ızdırabın başka boyutları olduğunu da gösteriyorlar.

On dokuzuncu ve yirminci yüzyılda kapitalizm, ücretli çalışmayı birey olma durumunun ve erkekliğin temeli olarak sentezledi. Kırsal alanlardan pek çok Afrikalı erkek, ücretli işçi olarak çalışmak üzere işe alındı. Proleterleşme, ortak kolektif proleter kimliklerin üretildiğine işaret ediyordu. Bu kimlikler içinde, özellikle de erkek aile

reisi olarak, ücretli çalışma düzgün bir yaşam anlamına geliyordu.

Ücretli çalışmanın düzgün ve onurlu bir yaşamın temsilleri üstünde önemli ölçüde otorite kazanınca, Güney Afrika'da ve tüm dünyada bir ücretli çalışma krizi ortaya çıktı. İşsizliğin yükselişi, giderek artan sayıda kişinin iş aradığı halde bulamamasına şahit oldu. Ek olarak neoliberal kapitalist dönemde işler, genellikle geleneksel işlere atfedilen niteliklere sahip değildir. Neoliberal kapitalist dönemde işlerin güvencesi, imtiyazları ve söz hakkı yoktur. Ücretli çalışma, artık ona atfedilen sorumlulukları yerine getirme becerisine sahip olmadığını ima eden derin krizine rağmen, modern dünyada onurlu insanların kavram dünyasında hala merkezi bir yer taşımaktadır.

Sonuç olarak, çok sayıda insanın gündelik yaşamı, derin ve uzun sürecek ekonomik istikrarsızlık ve ekonomik güvencesizlikten ibarettir. Kimine göre Afrika kıtasının en kapsamlısı olan Güney Afrika'da sosyal güvenlik sistemi, işsizleri kapsamamaktadır. Böylece işsiz gençler ve diğer işgücü kategorilerinin, temel ihtiyaçlarını gidermek için sabit ve öngörülebilir gelir sahibi olabilecekleri anlamlı fırsatları yoktur.

Araştırmam, işten çıkarılmış eski maden işçilerinin ekonomik güvencesizlik deneyimlerinin, madende çalışmayla ilişkilendirilen maskülen özbenlik oluşumu ve aile reisliği tarafından şekillendirildiğini gösteriyor. Örneğin, görüşmecilerden biri olan eski maden işçisi Raseboko, ailesinin ihtiyaçlarını karşılayamadığı için işsizliğin erkeğin statüsünü sildiğini söyledi. "İşsizlik be-

nim erkek olarak statümü aldı. Erkeğin statüsü ailesinin ihtiyaçlarını karşılayabilmekten gelir. Eğer ailemin ihtiyaçlarını karşılayamıyorsam, ne statüm var?".

İşsiz erkekler kendilerine güvenlerini kaybediyorlar, değersiz hissediyorlar, hatta işsizliğin getirdiği ani değişiklikler ve uyum sağlayamamaları nedeniyle intiharı bile düşünüyorlar: "Bir erkek olarak ailenin ihtiyaçlarını karşılayamıyorsun. Ailemden çok basıki geliyordu, intihar etmeyi bile düşündüm. Hiçbir şey olmadığımı hissettim, ailem için önemli biri değildim. İşe yaramaz. Neden hala yaşadığımı anlamıyorum." Diğer erkeklerin ailelerinin ihtiyaçlarını karşıladığını gördüklerini kıskançlık hissediyorlar ve cenazelere ve tasarruf klüplerine artık katılmıyorlar.

Görünürde veri, işsizliğin zararlı etkilerinin temel olarak ekonomik zorluklar ve yoksullukla ilgili olanlar olduğu fikrini destekliyor. Fakat ekonomik zorluk ve yoksulluk yalnızca işsizlere özel değildir; "çalışan yoksullar" iş sahibidir, fakat onlar da maddi kaynaklardan mahrumdur.

Eski maden işçileri işsizliğin onlar için ne anlama geldiğini anlatabilmek için bazı uzuvlarını kaybetmiş yaralı siyah bedenlere ait provokatif imgeler kullandılar. İşsizlik bir tür "derece düşmesi" idi, yani öncesinden farklı, daha düşük bir varoluş düzeyine inme süreci. Dağılmış ve bozulmuş toplumsal ve ahlaki düzeni betimlemek için hasta ve darbedilmiş siyah beden imgeleri kullanılıyordu. Bu imgeleri kullanmak, böyle bir varoluşun, onlar için dünya üzerinde anomik bir durumda yaşamak olduğu anlamına geldiği fikrini aksettiriyor.

“İş kaybetmek yalnızca gelir kaybetmek anlamına gelmez, aynı zamanda ahlaki zeminin kayması anlamına da gelir. Yani dünya üzerinde hakim ücretli çalışma ve kapitalist ilişkiler, normlar, değerlere uygun biçimlerde varolmanın ve bulunmanın kaybı anlamına gelir.”

Ücretli çalışma, artık basitçe sürdürülebilir geçim kaynakları oluşturup geliştirmek amacıyla araçsal olarak ilişkilendikleri dışsal bir aktivite olarak görünmemektedir, bedenselleşmiş bir arzu nesnesi haline gelmiştir.

Ücretli çalışmanın bedenselleşmesi daha derin, daha varoluşsal bir ahlaki otoriteyi ima eder; ücretli işin yokluğu ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri aşar ve bir kayıp hissi gibi deneyimlenen, soyut bir anomi durumu gibi görünür.

İş kaybetmek yalnızca gelir kaybetmek anlamına gelmez. Aynı zamanda ahlaki zeminin kayması, yani dünya üzerinde hakim ücretli çalışma ve kapitalist ilişkiler, normlar, değerlere uygun biçimlerde varolmanın ve bulunmanın kaybı anlamına gelir.

Dolayısıyla, işsiz olmanın utancı ve damgası yalnızca geçim kaynaklarının

olmamasından kaynaklanmamaktadır. Ücret merkezli bir söylemde işsizliğin bir kriz olmasından da kaynaklanmaktadır. Çünkü işsizlik hakim olan belirli bir ortak ve kolektif düzene uyum sağlayamama durumunu temsil eder. İşsizliğe dair anlayışımızı temel olarak bir geçiş sorununa indirgemek bizleri basitçe Temel Gelir Yardımı gibi bir tür nakit transferinin veya işsizlik maaşının sorunu çözeceği fikrine yönlendirebilir. Fakat eski maden işçileri, nakit transferlerinin işsizliğe kapsamlı bir yanıt olduğu fikrini reddettiler. Bu tür bir nakit transferini reddetmeleri onu değerli görmemelerinden değil, onun, kayıp olanın yerini ikame edebileceğini düşünmedikleri içindi.

Eğer ücretli çalışma işlemezse, gelecek, onu merkezsizleştirecek bir strateji geliştirmeye ve yeni ortak ve kolektif bir sistem tahayyül etmeye bağlıdır. Alternatif çalışma-sonrası fi-

kirler, bedenselleştirilmiş bir arzunun çok güçlü ve sistematik olarak üretildiği gerçeğiyle yüzleşmek zorundadır.

Eski maden işçileri alternatifleri düşünmüyorlardı; iş istiyorlardı. Bu da alternatifler üzerine üzerine düşünmenin zorluğunu gösteriyor. Ücretli çalışmaya olan ahlaki bağlılık, işsizleri, politika yapıcılar ve analistleri ücretli çalışmanın dışında gelecek imkanlarına karşı kör kılıyor.

Çalışma-sonrası alternatiflerin uygulanabilir olması için, eski maden işçileri, politika yapıcılar ve toplumun, ücretli çalışmanın onura dair kavramlar için merkezi öneminin olmadığı bir dünya tahayyül etmesi gerekiyor.■

Thabang Sefalafala'ya ulaşmak için:
<Thabang.sefalafala@gmail.com>

> Dünya Nasıl Beslenir: Tanzania'dan Dersler

Marc C.A. Wegerif, Pretoria Üniversitesi, Güney Afrika

Darüsselam'da Ilala pazarı.
Fotograf: Marc C.A. Wegerif.

Tanzanya'nın Darüsselam şehrine taşındığım zaman, neredeyse her sokakta gıda ürünleri ve ev ihtiyaçları satan *duka*'lara (küçük dükkan) bayılmışım. Yaşadığım yere yürüme mesfesinde olan halk pazarlarından da bir o kadar etkilenmişim; pazarlar canlı sosyal alanlardı, birbirilerini ve müşterilerin çoğunu taşıyan küçük tüccarla doluydu. Bu ilğim, Darüsselam'ın sayısı yaklaşık beş milyonu bulan sakinin nasıl beslendiğine dair bir

araştırmaya başlamama neden oldu. Bu araştırma, büyüyen ve kentleşen dünya nüfusunu nasıl sürdürülebilir bir şekilde besleyeceğimize dair dersler içeriyor.

> Yumurtaları takip etmek

Başlarda, mahallemdeki *dukada* 30'lu kutularda tutulan ve müşterinin istediği miktarda satılan yumurtaları takip ettim. Nereden geldiklerini görmek için yumurtaları *dukaya* getiren Samuel'e bisikletle eşlik ettim. 22 ki-

Samuel Darüsselam'da bir dukaya yumurta getiriyor. Fotoğraf: Marc C.A. Wegerif.

lometre sonra Samuel'in şehrin biraz dışındaki evine ulaştık ve bir ağacın altına oturup ailesiyle birlikte öğlen yemeği yedik. Samuel'in 100 tavuğu var ve mahalledeki tavuk çiftçilerinden nakit karşılığında yumurta alıyor. Akşam 600-900 arası yumurta alıyor ve ertesi sabah onlar satmak üzere kasabaya gidiyor. O sırada, kasabaya haftada üç kere giderek elde ettiği kar, tam zamanlı bir tarım işçisinin aldığı asgari ücretin iki buçuk katına denk düşüyordu. Niceliksel analiz, haftada yaklaşık bir milyon yumurtanın yalnızca bisikletlerle Samuel'in kullandığı yol üzerinden kasabaya ulaştırıldığını tespit etti. Taze yumurta dağıtmanın bu çevre dostu yolu, şehrin temel tedarikçisiydi; aynı zamanda binlerce insanın kendileri için makul kalitede bir yaşam yaratmabilmesi için bir yoldu.

Daha ileri düzeyde araştırma, yumurta endüstrisinin nasıl daha geniş gıda sistemiyle entegre olduğunu gösterdi. Samuel tavuk yemlerini, torbaları evine el arabasıyla taşıyabileceği uzaklıkta olan bir yem fabrikasından alıyor. Yem fabrikası ana malzeme olan mısır kepeğini bölgedeki değirmenlerden alıyor. Bu değirmenlerden Darüsselam'da 2,000 adet buluyor. Tavuk dışkıları bahçecilikte gübre olarak kullanılıyor, yetiştirilen sebzeler pazarlarda ve komşulara satılıyor.

Araştırmam şehirde yaşayan insanların çoğu için önemli olan başka gıdaları da takip etti: mısır, pirinç, süt, biftek ve yeşil sebzeler. Gıdaların doğasının farklı olmasına ve coğrafi kaynaklarının şehirden ülkenin uzak köşelerine kadar geniş bir yelpazede olmasına rağmen, gıda üretiminin ve dağıtımının benzer yönleri vardı. Yeşil sebzelerinin çoğu ve süt, tıpkı yumurtalar gibi, kentsel ve yarı-kentsel üretimden gelmekte ve yüzlerce kilometre uzaktan kamyonlarla taşınan ürünlerle tamamlanmaktaydı. Pirinç ve mısır, iç bölgelerdeki milyonlarca çiftçi tarafından yetiştiriliyordu. Bunların çoğunun az hektar toprağı vardı, hane tüketimi için üretiyor, tekrar biçip tüccarlara satıyorlardı. Tüccarlar, kendileri de çoğunlukla çiftçi olan yerli araçlarla çalışıyor en uzaktaki köylere kadar ulaşarak en küçük miktarlar için bile nakitle ödeme yaparak, aldıklarını bazen bölgesel pazarlar aracılığıyla, çoğunlukla da Darüsselam'a götürmek üzere biriktiriyorlardı. Dukalar ve halk pazarı gibi perakende satıcılara ulaştırma, işleme ve dağıtma işlemlerini tüccarlar yapıyordu. İhtiyaçları olan kamyonlar, farklı ulaştırma işletmelerinden kiralaniyordu. Mısır öğütme ve pirinç ayıklama için ise yerli iş insanlarının öğütme makineleri kullanılıyor, bunlara torba ya da kilo başına ödeme yapılıyor.

> “Simbiyotik bir gıda sistemi”

Şehirdeki gıdanın çoğunu karşılayan bu gıda sistemi, çiftçilerden satıcılara pek çok küçük ölçekli aktörden oluşuyor. Bu aktörler bir arada, hiçbir şirket müdahalesi olmadan ve vergiler dışında çok az devlet müdahalesiyle bir şehir ölçeğinde beslenmeyi karşılamaktadır. “Enformal” gibi diğer kavramlar bu durumu tam olarak açıklayamadığı için ben bu sisteme “simbiyotik gıda sistemi” diyorum. Simbiyotik bütün ilişkilerin eşit olduğu anlamına gelmez; fakat ilişkiler karşılıklı olarak faydalıdır ve yırtıcı değildir. Eğer öyle olsalardı, sürdürülemezlerdi. Aktörler, rekabet ve işbirliği arasındaki gerilimi içeren, sosyal olarak gömülü ekonomik ilişkiler içinde işlerler; hem özerklik hem dayanışma ararlar. Belediye pazarları gibi bazı durumlarda, seçilmiş komiteleri ve belirli kuralları olan, ortak kaynak havuzu yönetimi ilkelerine uyan resmi yapılar vardır. Fakat işbirliği genellikle organik olarak, herhangi bir belirlenmiş kural, yapı veya sözleşme olmaksızın gerçekleşir. Göreceli eşit statüsü ve ortak kültürel repertuarları olan bağımsız aktörler, kurulu normlara ve ilişkilere, ya da en azından samimiyetlerine dayanarak birbirleriyle ticaret yapar ve birlikte çalışırlar. Karşılıklılık bu normların

bir parçasıdır, fakat dar ve doğrudan maddi değiş tokuşla kısıtlanmış değildir. Ulaşım ve bilgi paylaşımı, birbirlerinin standlarına göz kulak olmak ve çocuk bakımına yardımcı olmak gibi işbirlikleri, kaynak kısıtlamalarını aşar ve değerli sosyal ağlar yaratır. Bu, diğerkamlik veya maksatlı dayanışmaya değil (her ne kadar dayanışma pratik edilerek gelişmiş olsa da), o belirli bağlamda işe ne yarayacaksa ona dayanmaktadır. Tanzanya'daki bu bağlamın içinde tarımı uluslararası rekabetten korumak için yürürlüğe sokulan gümrük vergileri ve diğer ve sermayenin az kişi tarafından biriktirilmesini engelleyen devlet müdahaleleri de bulunmaktadır.

Karşılıklı yardımın önemli bir ifadesi, sisteme yeni girenlerin başlama biçimidir. Bu yeni giren kişi çiftçi, tüccar veya satıcı olabilir. İnsanlar işlerine her zaman aynı işi yapan başkalarının (aile, arkadaş veya tanıdıklar) yardımıyla başlar. Bu kişiler yeni başlayan kişiye temel aktörleri tanıtır, onlara fırsatları ve çalışma biçimlerini gösterir. Dar bir ekonomik perspektiften bakıldığında kendi rakiplerinin oluşmasına yardımcı oluyormuş gibi görünüyor, fakat aslında aynı zamanda gelecek

teki ortaklarını da yaratıyorlar. Samuel yumurta ticaretine başlamadan önce başka bir tüccar ona yolları ve yumurta alabileceği dükkanları göstermişti. Pirinç ve darı tüccarları, halihazırda ticaret yapan bir tüccarla üretim alanlarını gezerek ve tüccarlarla ve çiftçilerle tanıştırılarak başlar. Dükkan sahipleri normalde bir başka dükkan sahibine yardımcı olarak başlar, işi öğrenmelerine ve kendi işlerini kuracak kadar para biriktirmelerini sağlayan bir tür çıraklık hizmetinde bulunur. Bu tür mekanizmalar sistemi çoğaltarak genişletir, eşit tutar ve yeni girenleri varolan normların içine alır.

Tanzanya'da üretilen ve simbiyotik gıda sistemi üzerinden dağıtılan gıdanın hepsi *duka* ve halk pazarlarında süpermarketlerde olduğundan daha ucuzdur. Ayrıca bu alanlar insanlara yakın oldukları, yiyecek olan kişinin istediği (ya da karşılayabildiği) miktarda satabildikleri ve tanıdıkları düzenli müşterilere faizsiz kredi sundukları için, için gıdayı daha erişilebilir hale getirirler. Çiftçiler de ürünlerini süpermarket veya diğer şirket zincirleriyle karşılaştırıldığında simbiyotik gıda sistemi üzerinden sattıklarında daha iyi ücretler kazanabilmektedir.

> Gıda tedarik sisteminin etkileri

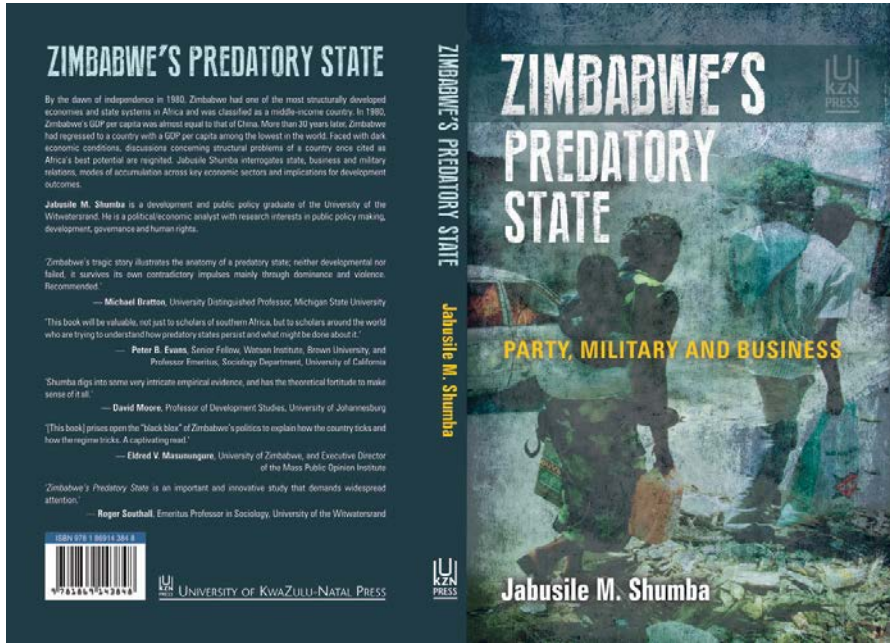
2014 yılından beri üç uluslararası süpermarket grubu iflas etti ya da Tanzanya'dan çıktı. Büyük toprak anlaşmaları da dahil olmak üzere bazı planlanmış büyük ölçekli tarım yatırımları da ya çöktü ya da hedeflerine ulaşamadı. Bunlardan biri, 2010 yılında Dünya Ekonomik Forumu'nda başlatıldığından beri Monsanto, Yara ve Unilever gibi şirketler ve çok uluslu (G8, Dünya Bankası, Gıda ve Tarım Örgütü gibi) kurumlar tarainfan desteklenen Güney Tarımsal Büyüme Koridoru'dur.

Bu başarısızlıklara rağmen, Darüselam'da gıda raflardadır. Hala küçük ölçekli çiftçiler tarafından gerçekleştirilen Tanzanyalı mısır ve pirinç üretimi, son on beş yıl içinde önemli ölçüde büyümüş, ve 2002'den beri 2.5 milyon kişi artarak neredeyse iki katına çıkmış bir şehre ayak uydurmuştur. Samuel teslimatlarını haftada üçten beşe çıkarmıştır. Artık hem aynı *duka*ya hem de yenilerine yumurta tedarik etmektedir. ■

Marc C.A. Wegerif'e ulaşmak için:
<marc.wegerif@up.ac.za>

> Zimbabve'nin Yağmacı Devleti: Parti, Ordu ve İş dünyası

Jabusile Madyazvimbishi Shumba, Afrika Üniversitesi, Zimbabve

In Akademik tartışmalarda Zimbabve'nin hikayesi, ülkenin kutuplaşması kadar tartışmalıdır. Devletin doğası bile şüpheli ve tartışmalıdır: Zimbabve kırılğan bir devlet mi, güçlü ve işbirliği yapmayan bir devlet mi, yoksa yağmacı bir devlet midir? 15 Kasım 2017 tarihinde, uzun süredir ülkeyi yöneten Başkan Robert Mugabe'nin tahttan indirilmesiyle sonuçlanan bir ordu müdahalesi gerçekleşti. Kimi bu ordu müdahalesini klasik bir "darbe" olarak nitelendirdi. Uzun süredir hayalkırıklığı yaşamakta olan ve her nasıl olursa olsun Başka Mugabe'nin gidişin görmek isteyen diğerleri için ise amaca giden her yol mübahtı. Bu grup yaratıcı bir şekilde olayı "asker destekli geçiş" olarak adlandırmayı tercih etti.

Pek çok kişi Zimbabve'nin, umutlu kitlelerin ve özgürlük mücadelesi projesini destekleyenlerin beklentilerinden uzaklaştığı konusunda hemfikir. Özgürlük mücadelesinin beyaz ırkın üstünlüğünü savunan sömürgeci azınlığın yenilgisiyle sona ermiş olmasıyla, tarihi bir galibiyet alınmıştır. Fakat iktidardaki özgürlük hareketi, yalnızca destekçileri için değil, şu an yönettiği halk çoğunluğu için de hayalkırıklığına neden olmuştur. Bağımsızlığını kazandığı 1980 yılında çok şeyler vadeden genç bir devlet olarak Zimbabve, 2000'lerden sonra artık akıllara dehşet verici şiddet imgeleri, büyük ekonomik başarısızlık, yoksulluk ve ıstırapla gelmektedir. Bazı sorular yanıtlanmayı bekliyor: Bu neden oldu? Nasıl oldu? İktidar seçkinleri yaptıkları seçimlerin Zimbabve'nin gelişiminin gerilemesine neden olacağını biliyor muydu?

> Yağmacı devlet

Zimbabwe's Predatory State: Party, Military and Business [Zimbabve'nin Yağmacı Devleti: Parti, Ordu Ve İş dünyası] adlı kitabımda, yağmacı devlet kavramının Zimbabve devletini anlatan en iyi kavram olduğunu ileri sürüyorum. Yağmacı devlet kavramı, hala tarifi zor bir kavramdır. Bu kavramı kalkınmacı devletin tersi anlamında, bir tür suçsallaştırma veya neopatrimonyalizmin bir biçimi anlamında kullananlardan ayrılıyorum. Sömürge sonrası Afrika'ya dair pek çok siyasal iktisat yaklaşımı, merkezi otoritenin yokluğunu vurgulamak eğiliminde ol-

muştur. Fakat ironik olarak “yağmacı” kavramı aslında doğası gereği güçlü ima eder, yani yırtıcıların hedeflerini avlayabilme kapasitesi olduğunu, dolayısıyla kurbanlarını alt etmek için güce ihtiyaç olduğunu ifade eder. Devletler için bu güç, merkezi otoritenin yokluğuna değil, sayesinde devletin kontrolü ele ale alacağı merkezi otoritenin varlığına bağlıdır.

Ampirik araştırmamdan yola çıkarak yağmacı devletin iktidar sınıfının kalkınmacı-karşıtı bir birikim ve yeniden üretim projesi olduğunu ileri sürüyorum. Bu projenin özellikleri (1) devlette parti ve ordu hakimiyeti, (2) egemenlik ve zaptla biçimlenmiş devlet-iş dünyası ilişkileri; ve (3) şiddet ve hamilikle biçimlenmiş devlet-toplum ilişkileri. Fakat “otoriter kalkınmacı devlet”le yağmacı devlet arasındaki farkın da açıklanması gerekiyor. Bambaşka kalkınma yörüngelerini açıklarken karşımıza çıkan yapısal farklılıkları anlayabilmek için, bu ikisini devlet yapısı ve toplumla ilişkileri açısından nasıl ayırt ederiz?

> Yağmacı devletler ve otoriter kalkınmacı devletler

Hem otoriter kalkınmacı devletin hem de yağmacı devletin erken verisyonlarının özelliğinin, güçlü otoriter eğilimler ve kişisel ağların önemli rolü olduğu savunuyorum. Örneğin, Güney Kore'nin yüksek büyüme oranına sahip olduğu sanayileşme döneminde, Park Chung-hee ülkenin ileri gelen şirketlerinin ikisiyle, Hyundai ve Daewoo'yla, yakın kişisel bağlarından faydalanmıştı. Dolayısıyla büyümenin

devlet tarafından tanımlanmış kamusal amacını, özel kar amaçlarının ve ahabap-çavuş kapitalizminden ayırmak zor gibi görünebilir. Fakat, devlet her zaman esas söz sahibidir, hiçbir zaman cezalandırma kapasitesini kaybetmemiştir. Örneğin, şirketler, tayin edilmiş hedeflere ulaşmak konusunda başarısız olurlarsa, teşviklerin geri çekilmesiyle cezalandırılıyorlardı. Devletin baskısı gerçekte ve her tarafa nüfuz etmişti.

Bu iki tür devlet, aynı zamanda devletin iş dünyasıyla ilişkileri ve orduyla ilişkilerinin doğası bağlamında da birbirinden çok farklıdır. Yirminci yüzyıl otoriter kalkınmacı devleti şirketlerle üretken ortaklıklar oluşturabilmek amacıyla disipline etme kapasitesini teşviklerle birleştiriyordu. Fakat yağmacı devletin şirketlerle ilişkisi üretim odaklı değil, asalak bir ilişkiydi. Dolayısıyla bu iki devlet kalkınmada farklı sonuçlarına ulaşıyordu.

Orduyla ilişkilerin doğası da farklıdır. Yirminci yüzyıl kalkınmacı devletinde ordu, bireysel birikim amacıyla değil ulusal proje amacıyla kullanılıyordu. Örneğin, klasik Asya kalkınmacı devleti modelinde ordu, endüstri rekabeti için üretim maliyetini düşük tutabilmek amacıyla ev içi emeği kontrol altına almak ve bastırmak konusunda etkili bir oy oynamıştı. Yağmacı devlette ise askeri şiddet, iktidar seçkinlerinin bireysel birikim çıkarları için kullanılır.

Birikim biçimine bakıldığında ise imalat sektörünün yokluğu göze çarpar. Bu, yağmacı devletin rantiyeci doğasına işaret eder: yani imalat yerine kaynak çıkarımına dayalıdır. Bağım-

sızlıktan sonra imalat sektöründen kaynak çıkarımının hakimiyetine doğru ilerleyen Zimbabwe ekonomisinin değişen yapısı, bu yağmacı geçişle bağlantılıdır. İmalat sektörünün yokluğunun, üretim stratejilerinin neden eksik olduğunu aydınlatan sonuçları vardır. Üretim stratejilerinin eksikliği, farklı sektörlerin ortak noktasıdır. Hatta (yerileştirme ve güçlendirme programları gibi) politikaların temel amacı, iktidar seçkinlerine rant aktarmaktır. Son olarak, gerekli hükümet işlevlerini yürütebilmek için döviz ve vergi geliri üretebilmek amacıyla, devletin yabancılara sermayeyle (bu bağlamda Çinli ve Güney Afrikalı) işbirliğine ihtiyacı vardır. Dolayısıyla, dostane yabancı sermayenin de kaynak rantiyesine katılmasına izin verilir.

Bu çalışmanın temel sonucu, yalnızca iktidar seçkinlerinin ekonomik dönüşümü ve gelişmeyi engelleyen sınıf çıkarları olduğu değil, aynı zamanda doymak bilmez birikim ve siyasi yeniden üretim biçimlerinin Zimbabwe'nin yağmacı devletini dönüştürdüğü ve sürdürdüğüdür. Bunun etkileri çok kapsamlı olacaktır. Yıllar içinde ülkenin kalkınmacı kapasitesi, gücünü elde tutabilmek ve zenginlik biriktirmek amacıyla şiddete ve hamiliğe başvuran yağmacı seçkinler tarafından oyulmuştur. Reformun siyasi maliyetleri olacaktır, çünkü derin gömülmüş himaye ağlarının altını kazıyacaktır. Kasım 2017'de gerçekleşen açık askeri darbeden sonra parti-ordu ve iş kompleksi canlanmıştır, muhtelemen önümüzdeki senelerde de varolmaya devam edecektir. ■

Jabusile Madyazvimbishi Shumba'ya ulaşmak için: jabusile_shumba@biari.brown.edu

> Jozi: Altının Risk Altındaki Şehri

Alexia Webster, fotoğrafçı ve **Edward Webster**, Witwatersrand Üniversitesi, Güney Afrika, ISA İşçi Hareketleri Araştırma Komitesi (RC44) eski başkanı ve üyesi

Johannesburg'un eteklerinde, kaçak madencilerin tekrardan kullanmaya başladığı terk edilmiş bir altın madeni kuyusu. Fotoğraf, Alexia Webster

1 25 yıldan beri Afrika'nın ekonomi merkezi olan Johannesburg- Jozi olarak bilinmekte- nehir kıyısında ya da büyük bir limanın yanında kurulmayan dünyanın en büyük şehridir. Aksine bu şehir altının üzerine kurulmuştur. Başlangıcından itibaren, altın madenciliği bu bölgeden- ve dünyadan,

göçmen dalgasını hareketlendirerek sürekli yeniliklere açık hale getirmiştir. Bu durum, Sarah Nuttall ve Achille Mbembe'nin makalarında şehrin bir kaynaşma ve doğaçlama mekanı olarak, kozmopolit kültür içinde kendi markasını oluşturan bir yer olarak ele alınmaktadır.

Öte yandan Johannesburg'un bir diğer yüzü de vardır, bu yıkıcı yüzü sadece insan hayatını değil doğayı da içine alır. Joseph Schumpeter'in sözleriyle Johannesburg, bir "yaratıcı yıkım" örneğidir. Şehrin eteklerinde terkedilmiş halde bulunan maden kuyularındaki kayıt dışı madencilik, bazılarının göre, altın şehirini yıkıma uğratmaktadır.

Unutulmuş ve herkesten gizlenmiş bir biçimde, kaçak madenciler ve onların çocuklarının kurduğu bir yerleşim vardır. Çaresiz kaçak göçmenler ailelerini de yanlarında getirmekte, şehirden o kadar da uzak olmayan bu saklı yerlerde kıt kanaat idare etmeye çalışmaktadırlar. Fotoğraf: Alexia Webster

> Maden endüstrisinin kökenleri

Jozi'deki altın madenciliğinin ana noktasını, maliyet yapısının olağanüstü kırılğanlığı oluşturmaktadır. İlk maden arayıcılarının karşılaştığı zorluklar arasında altın bulmak değil, kar getirecek kadarını bulmak vardı. Kar, düşük üretim maliyetlerine iki nedenden dolayı bağlıydı. İlk olarak, cevherin içerdiği ortalama altın değeri düşüktü ve yerin çok altındaki tabaka-

larda bulunuyordu. İkinci olarak ise, altının uluslararası piyasada belirlenmiş fiyatı, maden şirketlerinin üretim maliyetlerindeki herhangi bir artışı tüketicilere yansıtmasını önliyordu. Sonuç olarak, maliyet yapısının bu kadar sınırlandırıldığı bir endüstride, maliyet enazlamanın uygulandığı alan işçilere verilen ücretler olmaktaydı. O zamanlar, maden sahiplerinin görevi, çok sayıda ucuz Afrikalı işçiler bulmak ve çalıştırmaktı.

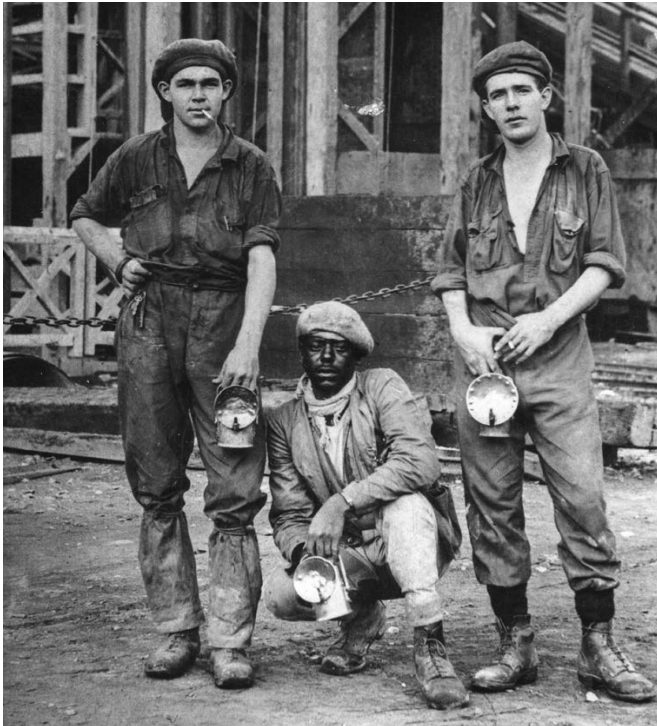
Mülksüzleştirme ve zorunlu vergi, erkeklerin ücretli işe yönelmelerine neden olmuştur. Erkekler yalnızca hemcinsleriyle kalabildikleri kalabalık pansiyonlarda yaşamaktaydılar. Ailelerini yanlarına almaları yasaktı. Ailenin işlevi işgücü yaratmak ve bu madenciler eve hasta, yaralı ya da yaşlanmış olarak döndüklerinde onlara bakmaktı. Bu yolla bölgedeki köylü nüfusun büyük bölümü, özellikle de kadınlar, maden sahiplerine destek çıkararak, onların yalnızca tek bir kişinin maliye-

Kafa boşluğunun en az olduğu ve emniyetli destek sistemlerinin bulunmadığı yer altının derinliklerinde, siyahi madenciler patlamaya hazırdır. Yıllar geçse de, madende çalışmış olmak sağlıklarını etkilemiştir, birçoğu solunum yolu hastalıklarından muzdarip olup, erken yaşta hayatlarını kaybetmişlerdir. Fotoğraf: Fotoğrafçı Bilinmiyor, Luli Callinicos'un Arşivi

Maden işçileri, yerleşkedeki beton yatakları üzerinde dinlenirken. En temel düzeyde depolama, ışıklandırma ve ısınmanın mümkün olduğu lojmanlarda 40 erkek kalmaktadır. Fotoğraf: UWC-Robben Adası Müzesi, Mayibuve Arşivleri

İki genç beyaz madenci, 1907 yılında tecrübeli siyahi madencinin yanında işe başlar. Siyahi madenciler, beyaz madencilerin onda biri kadar kazanır. Fotoğraf: Fotoğrafçı Bilinmiyor, Luli Callinicos Arşivi, Altın ve İşçiler, sayfa 75.

Eve dönüş. Bir senelik sözleşmeli işleri bittikten sonra maden işçileri, ailelerine götürmek üzere yanlarında hediyelerle evlerinin yolunu tutarlar. Fotoğraf: Neave Africana Koleksiyonu, Afrika Müzesi Arşivleri

Eve geliř. 1933'de göçmen Mduduma'daki evine, elinde ailesine getirdiği hediyelerle döner. Fotoğraf: SA Review Pictorial, 1935-36.

teni karşılamaları yönünde işlerini kolaylaştırmışlardır.

Üretimi sürdürebilmek üzere madenler yer altının derinlerine kadar uzanmaktaydı. Altın madenlerinde yaşanan yüksek orandaki kazalar, altını çıkarmak için inilen derinliklerle bağlantılıdır. Ortalama derinlik 1.600 metreden fazla olup, en derin yer, yer altının 4.000 metre altındadır. Kazaların en büyük nedenini kaya patlamaları ve kayaların düşmesi oluşturur. Araştırmamıza başladığımız 1983 yılında, 371 madenci kaya düşmesi sonucu hayatını kaybetmişti. 1900 ve 1985 yılları arasında ise, 66.000 madenci yer altında ölmüş ve bir milyondan fazlası ciddi şekilde yaralanmıştır. Çoğu erkek, kaya düşmesi sonucunda kalıcı olarak sakatlanmış, hayatlarının geri kalanını ya tekerli sandalyede ya da paraplejikler için kurulan hastanelerde geçirmişlerdir.

Altın, "tükenen bir değerdir" Yıllar geçtikçe, Johannesburg'un altında kar getirecek altın rezervi tükenmişti. Şehrin nüfuzu katlanarak artmıştı ve ikinci ekonomi, ülkenin en büyük finans merkezi olmuştu. Madenler, yasal üretimi durdurmuştu ve maden sahaları terk edilmişti.

Bugün bile, şehir merkezinden o kadar da uzak olmayan yerlerde, Janet Munakamwe'nin doktora tezinde bahsettiği üzere, madencilik sektöründe yasa dışı olarak geçimlerini sağlamaya çalışan göçmenleri görebilirsiniz. Bu göçmenlere zama zama denilmektedir. Her sabah, ellerindeki ilkel malzemelerle, ip ve cep telefonlarındaki feneri kullanarak aşağıya inerler. Kayaların arasından basit çekiciler, kürekler ve keskilerle kayaları kırıp, cevheri toplayarak ilerlerler.

Madenci, yer altındaki kayaları kırmak için eline bir çekic alıyor. Fotoğraf: Alexia Webster.

Terk edildikten sonra yeniden açılan madende kadınlar sırtlarında çocuklarıyla cevheri öğütüyorlar. Fotoğraf: Alexia Webster

Elinde koca bir kap olan “zama zama” çamuru kovaya boşaltmaktadır. Fotoğraf: Alexia Webster

Kadın madenci, kalan cevher parçalarını süpürüyor. Fotoğraf: Alexia Webster

Öğütülmüş cevherle, saç örmeyi ve çocukları beslemeyi birleştirmek. Fotoğraf: Alexia Webster

Saatlerce çalışmanın ürünü bir küçük külçe altındır. Fotoğraf: Alexia Webster

Bu riskli bir iştir, der Angela Kariuski: “Bilhassa haftalar boyu çalışıldığında (hatta bazen aylarca), yer altında yiyecek bir şeyin kalmaması çok olası bir durumdur. Havalandırmanın çalışmadığı zamanlarda, havasız kalındığından bahsederler. Bilhassa, çok soğuk yer altı koşullarında ısınmak için ateş yaktıkları ya da sert kayaların bulunduğu alanları yumuşatmaya çalışırken bazılarının havasızlıktan boğulduğunu söylerler. Ve, göğüs hastalıklarından, kronik öksürükten ve sıklıkla kaya düşmesinden, sel diğer kazalar ya da bileği-destekleyen güvenlik botlarının eksikliğinden dolayı başlarına gelen fiziksel sakatlıklardan söz ederler.”

Köklü sendikal hareketin kayıtsızlığı karşısında madenciler, sosyal medyanın da yardımıyla sosyal ağlar aracılığıyla kendi kendilerine örgütlenmeye başlarlar. Aralarından pek azı sendikalıdır fakat işçi destek büroları, cenaze işleri ve göçmen hakları dernekleri gibi yeni temsil ve katılım biçimleri ortaya çıkmaktadır.

Kaçak bir şekilde yürütülen madencilik faaliyetleri için Johannesburg valisi Herman Mashaba'nın şehrin “yaklaşan bir faciayla” (Sunday Times, 25 Kasım 2018) karşı karşıya kaldığını duyurması bir dönüm noktası oldu.

Kayıt dışı madenlerde, geçmişteki yasal madencilik sisteminin aksine, kadınlar, erkekler ve aileler bir aradadırlar. Fotoğraf: Alexia Webster

Zama zamaların, Johannesburg'un altından geçen yanıcı gaz ve yakıt borularının metrelerce yakınında patlamalara sebep oldukları için, bu kaçak madencilerin şehri eşi benzeri olmayan bir facianın eşiğine getirdiklerinden bahsetmektedir. Bu boru hatlarından biri zarar gördüğü takdirde, 300 metrelik alanda bulunan her şeyin "yanıp kül olacağını" altını çizdi. Belediye meclisindeki bir yetkili *Sunday Times*'a şehrin kilit noktalarından olan, kaçak madencilerin şehrin altında kazdığı ya da patlattığı yeni ve mevcut tünellerden oluşan 140kmlik hattın da çökme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu belirtti.

Böylelikle, altın madencilerinin sırtları üzerinde yükselen bu şehir, Jozi'nin terk edilmiş altın madenlerinde geçimlerini "kaçak madenciler" olarak sağlamaya çalışan çaresiz kadın ve erkeklerin etkisi altında düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Kimileri "serbest piyasayı" ve cesur madencilerin girişimci ruhlarını takdir etse de, kontrol edilmeyen bir piyasa, Karl Polanyi'nin de yıllar önce gözlemlediği üzere, "toplumun insani ve doğal maddesini yok etmeden uzun süre varlığını koruyabilir" argümanını gerçek kılamaz.

Çevresel felaketlerden etkilenen maden toplumları, risk altındaki bu

toplumların korunması adına ağlar oluşturmuşlardır. Her ne kadar bu inisiyatifler, Polanyi'nin öngördüğü gibi karşı bir hareketin embriyosu olmasa da, Michael Burawoy ve Karl von Holdt'un, *Conversations with Bourdieu*'de [Bourdieu ile Konuşmalar] bahsettikleri "Johannesburg anı" görüşünü desteklemektedir. Onlara göre, Johannesburg anı, aparteid-sonrası bir andır, siyasi bölünmenin yaşandığı bir andır. Ayrıca, ciddi uyuşmazlıklar, toplumsal bölünme ve "derinden bir düzensizleşmenin görüldüğü bir toplum" anıdır. ■

Alexia Webster'a ulaşmak için
<alexiawebster@gmail.com>

Edward Webster'a ulaşmak için
<edward.webster@wits.ac.za>

> Dayanışma Perspektifinden Sağ-Kanat Popülizmi

Jörg Flecker, Viyana Üniversitesi, Avusturya, ve ISA Çalışma Sosyolojisi Araştırma Komitesi (RC30) üyesi, **Carina Altreiter**, **István Grajczar**, ve **Saskja Schindler**, Viyana Üniversitesi, Avusturya

2019 yılının Ocak ayında Macaristan'ın Budapeşte kentinde yeni iş yasasına karşı yapılan gösteri. Kaynak: Attila Kisbenedek/AFP/Getty Images.

Avrupa'daki aşırı sağ partiler, 2008'de finansal ve ekonomik krizin getirdiği şiddetli sosyo-ekonomik değişimlerden ve kamu kurumlarına güvenin giderek azalmasından faydalandı. Yeni yüzyılın başında, bu partilerin birçoğu toplumsal sorunları siyasi gündemlerine alet ettiler. Göçün her daim ana mesele olduğu bu gündemde, partiler 2015 yılında çok sayıda mültecinin gelmesiyle, halklar arasında artan öfke ve düşmanlığı başarılı bir şekilde kullandılar. En iyi kozları olan refah şovenizmi böylelikle hem refah devleti-yanlısı retorik hem de fazlasıyla agresif yabancı düşmanlığı temelinde gelişti. Bu süreçte aşırı sağ, dayanışma kavramı üzerinde hak iddia etti ve bu kavramı artık sol görüşün tekelinden çıkardı. Örneğin, Macaristan Başbakanı Viktor Orbán, Macaristan sınırının mültecilere kapanmasını, bir Avrupa dayanışma hareketi olarak sundu.

"Kriz zamanlarında dayanışma" (SOCRIS)¹ başlıklı araştırma projesi, dayanışma kavramı üzerindeki sembolik mücadeleleri referans noktası olarak ele aldı. Sembolik mücadele derken, (kolektif olarak) aktörlerin toplumsal dünya hakkındaki görüşlerini başkalarına empoze etmeye çalışmalarından doğan tartışmalardan bahsediyoruz. Bu durum

hem neyin yanlış neyin doğru, neyin iyi neyin kötü, değerli ya da değersiz olduğunu düşünmemizle hem de insanları gruplara ayıran ve benzerlik ve aidiyet üzerinden duygularını canlandıran "sembolik sınırlarla" ilişkilidir. Bu proje, Avusturya ve Macaristan gibi ekonomik krizden birbirinden farklı şekillerde etkilenen ama benzer siyasi gelişmeler gösteren iki ülke üzerine odaklanmaktadır. Nitel ve nicel verilerden yararlanılan üçgenleme metodolojisiyle, SOCRIS toplumsal değişim ve siyasi öznellik arasındaki karmaşık ilişkiyi daha derinden anlamaya olanak tanımaktadır.

Dayanışma ve buna ilişkin sembolik mücadelelere dair kavramları incelemek için, dayanışmanın hayali topluluğu, dayanışmanın temelleri ve örneğin, sivil toplum gibi dayanışma eylemlerinin ölçeği ve sınırlarının boyutlarını göz önüne aldık. 2017 yılında, Avusturya ve Macaristan'da Temmuz ve Eylül aylarında yürütülen SOCRIS araştırmasında çalışma yaşındaki bireylerin temsili örneklemeden yararlanıldı. Verilerin analizi, insanların kiminle dayanışma içinde olduğunu, insanların ne zaman ve neden diğerlerine yardım etme sorumluluğu taşıdığını ve birbirinden farklı gruplar için refah devleti fikrini destekleyip desteklemediklerini derinlemesine anlama imkanı sundu.

2019 yılının Mart ayında, Avusturya'nın Viyana kentinde ırkçılık karşıtı gösteri Fotoğraf: Jörg Flecker.

%40'ı etnik ya da milliyetçilikle sınırlı bir dayanışmadan bahsederken, Avusturyalı katılımcıların %27'si bu tür bir dayanışmayı savunmaktadır.

Her iki ülkedeki yabancı düşmanı ve refah şovenisti partilerin gücünden dolayı, dayanışma modellerinin parti tercihleriyle aynı doğrultuda olup olmadığını araştırmak da ilgamızı çekti. Beklenildiği üzere, her iki ülkede de aşırı ve popülist sağ partilerin en büyük destekçileri dayanışmacı olmayan ve dışlayıcı-milliyetçi dayanışma kümeleri oldu. Ancak, en kapsayıcı kümelerde dahi (Macaristan'da %20 ve Avusturya'da %15) bu partilerin desteklendiğini gördük. Bu da demek oluyor ki, bazı insanlar bu partilere yabancı düşmanlığı ve refah konusundaki şovenist tutumları nedeniyle değil, bunlara rağmen oy veriyor. Aynı zamanda bu durum bizi, aşırı sağın insanların var olan tutumlarını yansıttığını, dolayısıyla bu kişilerin farklı sebepler nedeniyle söz konusu partileri desteklediği hakkında uyarıyor.

Sağ popülizme dair yapılan tartışmaların büyük kısmının aksine, SOCRIS projesinin bulguları yalnızca bir toplumsal grubun, yoksul mavi-yakalı işçilerde olduğu gibi, oy verme davranışlarının aşırı-sağ partilerin başarısını açıklayamayacağına göstermektedir. Her ne kadar düşük statü, yoksulluk ve siyasette güçlü olmamaları önemli unsurlar olsa da, şaşırtıcı bir biçimde hem Avusturya hem de Macaristan'daki aşırı sağ partilerin sempatizanlarının büyük kısmı iyi durumdadır, memnuniyet içindedir ve yakın zamandaki sosyo-ekonomik değişimlerden fayda sağlamaktadır.

Dayanışma perspektifi, toplumlardaki yarılmaların ve aşırı sağa olan desteğin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Dayanışma kavramları ve parti tercihleri arasında belli bir uyum söz konusudur. Ancak, refah şovenizminin önemine rağmen, bu partilerin başarısını yalnızca "dışlayıcı dayanışmaya" bağlayamayız. Bilhassa, retoriklerinin aksine bu partiler, ulus içinde gelişmiş bir refah devleti desteklememektedirler. Bununla birlikte, dayanışma modelleri çoğunlukla karmaşık olmakta ve süregelen belirsizlikler ve karşıtlıklar, farklı tarafların siyasi hareketliliğine belli ölçüde açıklık sağlamaktadır. ■

1. Bu proje Avusturya Bilim Fonu FWF (No. I 2698-G 27) ve Macaristan Bilimsel Araştırma Fonu OTKA (No. ANN 120360) tarafından desteklenmektedir.

Jörg Flecker'a ulaşmak için <joerg.flecker@univie.ac.at>

Şu araştırma sorusu önemliydi: Örneğin, mültecilerin desteklenmesi, bütçe-hesaplı yardım ya da Roma vatandaşlarının oluşturduğu azınlık için devlet yardımı gibi konularda derin bölünmeler yaşayan ülkelerde dayanışmaya yönelik ne tür farklı kavramlar bulunmaktadır? Dayanışma hakkındaki görüşleri üzerinden insanları gruplayabilmek adına araştırma verileri, istatistiksel olarak yapılan küme analizi sonucunda ülke başına yedi grup olarak belirlendi. Şaşırtıcı bir biçimde, grupların bir kısmında her iki ülke için benzer dayanışma kavramlarının yer aldığı gözlemlendi. Refah devleti görüşünü pek de desteklemeyen, dayanışmayı aile ve mahalle arasına indirgeyen ve sivil toplum kuruluşlarında herhangi bir şekilde yer almayanların oluşturdukları "dayanışmacı ve etkin olmayan" grup buna bir örnektir. Her iki ülkede, dayanışma sürecinin diğer bir kutbunda, refah devletini güçlü bir şekilde destekleyen ve sivil toplum kuruluşlarında yer alan kişilerin oluşturduğu "dayanışmacı ve etkin" grubu görmekteyiz. Ancak, bu gruptaki dayanışmanın ölçeği her iki ülke için farklılaşmaktadır: Avusturya'da insanlar tüm insanlık ile ilgilenirken, Macaristan için bu sadece ulusal seviyede kalmaktadır.

Bununla birlikte, nüfusun büyük bir çoğunluğu bu iki uç arasında konumlandırılabilir. Burada, dayanışmanın ve eylemliliğin temeli ve ölçeği konusunda farklı özelliklere sahip diğer grupları tanımlayabiliriz. Bazı modeller sadece bir ülkede kendini göstermektedir ancak ülkeler arasındaki en önemli fark söz konusu bu grupların büyüklüğü ile ilgili olmaktadır. Grupları ya da dayanışma biçimlerini bir arada ele alır ve yalnızca dışlayıcılık ve kapsayıcılık açısından ayırırsak, i.e. insanların etnik ya da milliyetçi kapanmayı desteklemesi ya da evrensel dayanışma göstermemesi gibi, Avusturya'da kapsayıcı dayanışma oranı %62 olurken, bu oran Macaristan'da sadece %39'dur. Aksine, Macarların